

"VALTION VAUVAKUUME"

Diskurssianalyttinen tutkimus eduskunnan väestöpoliittisesta
syntyvyyskeskustelusta

ANNIKA RAJAMÄKI
Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos
Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2007

Tampereen yliopisto
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos

RAJAMÄKI, ANNIKA: "VALTION VAUVAKUUME" Diskurssianalyttinen tutkimus eduskunnan väestöpoliittisesta syntyvyyskeskustelusta.

Pro gradu -tutkielma, 95s.

Sosiaalipolitiikka

Tammikuu 2007

Tutkielmani tarkoitus on selvittää, minkälaiseksi syntyvyyskysymys määrittyy kansanedustajien väestöpoliittisessa puheessa, mitä keinoja esitetään syntyvyyden lisäämiseksi ja miten näitä keinoja perustellaan. Tarkastelen myös syntyvyyskeskustelun mahdollista sukupuolisidonnaisuutta sekä sen jäsentymistä suhteessa yksityisen ja julkisen väliseen rajaan. Lähestyn tutkimuskysymyksiäni sosiaalisen konstruktionismin näkökulmasta, ja käytän tutkimusmetodeina tähän teoriaperinteeseen pohjautuvaa diskurssianalyysiä sekä retorista diskurssianalyysiä. Aineistona olen käyttänyt eduskunnassa käytyä palautekeskustelua väestöpolitiikasta, jossa syntyvyyteen vaikuttaminen oli yhtenä teemana. Analyysissä kiinnitän huomiota siihen, miten keskustelussa asemoidutaan eli otetaan tietynlainen positio, suhteessa syntyvyyteen vaikuttamiseen ja minkälaisilla diskursseilla näitä argumentaatiopositiota perustellaan.

Aineiston pohjalta olen nostanut esiin kaksi erilaista argumentaatiopositiota, jotka olen nimennyt syntyvyyden lisäämispuheeksi ja yksilön valintapuheeksi. Syntyvyyden lisäämispuheessa väestönkasvu nähdään yhteiskunnallisena välttämättömyytenä, johon on pyrittävä vaikuttamaan ja johon julkisen, eli valtion, on mahdollista vaikuttaa, poliittisin keinoin. Puheessa sekä vedotaan suoraan kansalaisiin, jotta nämä hankkisivat lapsia yhteiskunnallisen hyvinvoinnin vuoksi että painotetaan lasten hankinnan edellytysten parantamista. Syntyvyyden lisäämispuhetta jäsentävät yhteiskunnan etu -diskurssi, työn ja perheen yhteensovittamisdiskurssi ja perhekeskeisyyden lisäämisdiskurssi. Yksilön valintapuheessa puolestaan näkyy taustalla liberalistinen ajatus valtion tehtävistä. Syntyvyyteen vaikuttamisen nähdään olevan ristiriidassa yksilön oikeuksien kanssa. Lasten hankinnan nähdään kuuluvan yksityiseen alueeseen, johon valtiolla ei nähdä olevan oikeutta puuttua. Analyysini sukupuolisidonnaisuutta jäsentävässä osassa olen tullut siihen johtopäätökseen, että eduskunnan puhe syntyvyyteen vaikuttamisesta on melko sukupuolisidonnaista silloin, kun sukupuoli mainitaan eksplisiittisesti. Väestöpoliittinen syntyvyyskeskustelu näyttää pyrkivän vaikuttamaan erityisesti naisiin syntyvyyden lisäämiseksi.

Poliittisella kielenkäytöllä saattaa olla vaikutuksia siihen, miten syntyvyyteen vaikuttamisesta puhutaan myös muualla yhteiskunnassa. Tarkoitukseni on ollut nostaa esiin syntyvyyskeskustelun monimuotoisuus ja sukupuolisidonnaisuus, minkä kautta koko ilmiötä voidaan tarkastella kriittisemmin.

Sisällysluettelo

1 Johdanto	6
2 Syntyvyyteen vaikuttaminen väestöpoliittisessa kontekstissaan	10
2.1 Mitä on väestöpolitiikka?.....	10
2.2 Väestöpolitiikka 1700-luvulta 2000-luvulle.....	11
2.3 Väestöpolitiikka 2000-luvulla.....	16
2.4 Väestökehityksen pääpiirteet Suomessa.....	18
3 Aikaisempi väestöpoliittinen tutkimus	22
3.1 Kansainvälinen väestöpolitiikka.....	22
3.2 Suomalainen väestöpolitiikka	27
4 Sosiaalinen konstruktionismi lähtökohtana ja diskurssianalyysi menetelmänä	34
4.1 Sosiaalinen konstruktionismi	35
4.2 Diskurssianalyysi menetelmänä.....	36
4.3 Retorinen diskurssianalyysi	40
5 Eduskunnan väestöpoliittinen syntyvyyskeskustelu	44
5.1 Aineisto	44
5.2. Analyysiprosessi	46
5.3 Syntyvyyden lisäämispuhe.....	47
5.3.1 Yhteiskunnan edun turvaaminen.....	49
5.3.2 Työn ja perheen yhteensovittaminen	51
5.3.3 Perhekeskeisyyden lisääminen	53
5.4 Yksilön valinta.....	58
5.5 Yhteenveto.....	61
6 Syntyvyyskeskustelun sukupuolisidonnaisuus	65
6.1 Naisiin vaikuttaminen	68

7 Valtion vai Virtasen asia?	75
7.1 Rajanvetoa yksityisen ja julkisen välillä	76
8 Pohdinta	85
Lähdeluettelo	90

Taulukkuluettelo

Taulukko 1

Syntyvyyden lisäämispuheen ja yksilön valintapuheen keskeiset argumentit ja diskurssit.....61

Taulukko 2

Syntyvyyskeskustelussa mainittujen sukupuolisidonnaisten ja sukupuolineutraalien termien lukumäärä.....67

1 Johdanto

Väestöpoliittiset kysymykset ovat tällä hetkellä yhteiskunnallisen keskustelun keskiössä. Puheet "eläkepommista" tai "lapsentekotalkoista" ovat varmasti jokaiselle tuttuja. Väestöennusteen mukaan tuleva väestörakenne tulee olemaan sekä ikäryhmien kesken että alueellisesti epäsuhtainen. Vanhemmissa ikäryhmissä väestörakenne on vino myös sukupuolten välillä. Tämä luo haasteita yhteiskunnallisten rakenteiden kehittämiseksi. On alettu jälleen puhua väestöpolitiikasta väestökehitykseen vaikuttavana keinona. Väestöpolitiikalla on ollut ajoittain hieman huono kaiku niin kansalaisten kuin eri alojen asiantuntijoidenkin keskuudessa. Tähän ovat osittain syynä historialliset syyt ja ne negatiiviset mielikuvat, joita liitetään väestöpoliittisiin kysymyksiin. Mieleen saattavat nousta esimerkiksi Natsi-Saksan väestökysymyksen "hoitaminen", Stalinin ajan väestönsiirrot tai Kiinan yhden lapsen politiikka. (Söderling 2004, 13.)

Nykyään monet Euroopan maat kiinnittävät entistä enemmän huomiota väestöpoliittisiin kysymyksiin alentuneiden lapsilukujen ja väestön vanhenemisen vuoksi. Suomessa edelliset väestöpoliittiset "boomit" ja erityinen huoli syntyvyydestä voidaan ajoittaa sotavuosiin ja niiden jälkeiseen aikaan, jonka vanavedessä perustettiin muun muassa Väestöliitto. (Kautto 2004a, 8.) Seuraavan kerran syntyvyyden lasku nousi laajemmin yhteiskunnalliseen keskusteluun 1970-luvulla, jolloin keskustelu syntyvyydestä liittyi työkäisten Ruotsiin kohdistuvaan siirtolaisuuteen, ehkäisyvalistuksen leviämiseen sekä laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin (Väestöliitto 1973). Nyt keinoiksi väestökehityksen muuttamiselle nähdään Euroopassa lähinnä syntyvyyden kasvattaminen ja työperustainen maahanmuutto. Muualla Euroopassa väkiluku kasvaa pääasiassa maahanmuuttajien myötä, kun taas Suomessa maahanmuutto on edelleen suhteellisen vähäistä. Toisaalta Suomessa syntyvyys kokonaishedelmällisyydellä mitattuna on eurooppalaisittain korkealla, muttei riittävän korkealla Suomen väestönkasvun turvaamiseksi. (Väestöliitto 2004.)

Väestöpoliittinen keskustelu on niin laajaa, että työni rajallisuuden vuoksi keskityn vain yhteen sen aihepiireistä. Rajaan oman kiinnostukseni koskemaan sitä väestöpoliittista keskustelua, jota käydään syntyvyyteen vaikuttamisesta eli lapsiluvun nostamisesta. "Syntyvyyskeskustelukin" on sinällään jo erittäin moniulotteinen ja ajankohtainen aihe, jonka historiallinen konteksti tuo siihen monia vivahteita. Syntyvyyskeskusteluun liittyy monia eri ulottuvuuksia aina vaikutuskeinojen miettimisestä siihen, kuinka pitkälti yksilöiden omaa elämää koskeviin päätöksiin voi tai ylipäättään tulee vaikuttaa. Kun keskustellaan syntyvyydestä, ei puhuta vain lapsien lukumäärästä, vaan myös sukupuolesta, lääketieteestä, tasa-arvosta, perheestä, vanhemmuudesta (ks. esim. Vuori 2001), työmarkkinoista, lapsilisistä, arvoista jne.

Oma kiinnostukseni syntyvyyskeskusteluun on muotoutunut pikku hiljaa. Aluksi halusin tehdä graduni keskustelusta, jota käydään tälläkin hetkellä vanhemmuudesta aiheutuvien kustannusten jakamisesta työmarkkinoilla. Tutustuttuani aiheeseen, huomioni alkoi kuitenkin kiinnittyä yhä enemmän väestöpolitiikkaan ja lopulta yhteiskunnalliseen huoleen syntyvyyden laskusta tai sen "riittämättömyydestä". Koen syntyvyyskeskustelun koskettavan itseäni myös henkilökohtaisesti. Olenhan yli 25-vuotias nainen, joka elää parisuhteessa ilman lapsia. Olen siten mahdollinen tuleva synnyttäjä ja näin ollen lapsiluvun kasvattaja. Miten minuun tai muihin opiskelijoihin sitten pyritään vaikuttamaan, jotta tekisimme lapsia? Tästä tuoreena esimerkkinä on Helsingin Sanomissa 6.1.2007 "Lapseton Suomi" -sarjassa julkaistu artikkeli "*Lääkärit rohkaisevat nuoria naisia hankkimaan lapsia jo opiskeluaikana*". Artikkelin mukaan yliopisto-opiskelijat haluaisivat lapsia, mutta lykkäävät perheen perustamista selvästi ikätovereitaan useammin. Kahden Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön lääkärin, Aira Virtalan ja Pirjo Paajanen, mukaan "vastaanotolla nuoria naisia koetetaan muistuttaa biologisen kellon tikityksestä". Paajanen ottaa asian puheeksi, "jotta nuoret naiset eivät unohtaisi, etteivät mahda mitään biologialleen". Toisaalta artikkelin mukaan yhteiskunnan pitäisi tukea enemmän niitä nuoria, jotka haluavat lapsia opiskeluaikana. Opiskelun ja lapsien yhdistämiseen kannustetaan Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön lääkärin toimesta siis sekä varoittelemalla mahdollisesta hedelmättömyydestä että vaatimalla perheellisten opiskelijoiden taloudellisten tukien kehittämistä. (Mt.) Tämäntyyppistä vaikuttamista syntyvyyteen lähdin etsimään myös omasta aineistostani.

Lisäksi omaa kiinnostustani aiheeseen on sen ajankohtaisuuden lisäksi ruokkinut syntyvyyskysymysten melko vähäinen laadullinen tutkimus 2000-luvulla.

Oman tarkastelukulmani aiheeseen rajautuu kansanedustajien puheeseen syntyvyydestä. Käytän aineistona yhtä 1.6.2005 käytyä eduskunnan palautekeskustelua (PTK 64/2005 vp), jossa keskusteltiin ikärakenteen muutoksen luomista haasteista. Syy, miksi valitsin nimenomaan eduskuntapuheaineiston, perustuu näkemykseeni sen yhteiskunnallisesta asemasta päätöksentekijänä, mutta myös syntyvyyskeskustelun esiintuojana ja muokkaajana.

Omalta aineistoltani kysyn, minkälaiseksi syntyvyyskysymys määrittyy kansanedustajien puheessa, mitä keinoja esitetään syntyvyyden lisäämiseksi ja ennen kaikkea miten näitä keinoja perustellaan. Kiinnitän huomiota myös keskustelun sukupuolisidonnaisuuteen, toisin sanoen siihen, puhutaanko miehistä ja naisista eri tavalla, kun kyse on syntyvyyteen vaikuttamisesta. Syntyvyyskeskustelussakaan ei puhuta vain syntyvyyteen vaikuttamisesta, siinä myös rakennetaan tiettyjä merkityksiä ja "syntymättömyysongelmaa" ilmiönä. Teoreettisena viitekehystenä työni taustalla vaikuttaakin sosiaalinen konstruktionismi, käsitys todellisuuden merkitysvälitteisestä luonteesta. Analyyttisenä metodina käytän diskurssianalyysiä, hyödyntäen osittain myös retorista diskurssianalyysiä. Aineiston analyysini on mahdollisimman aineistolähtöinen ja pyrin olemaan mahdollisimman avoin aineistosta nouseville teemoille, jotka muokkasivat ja tarkensivat alustavia tutkimuskysymyksiäni.

Tutkielma etenee seuraavasti. Aluksi taustoitan syntyvyysteemaa määrittelemällä väestöpolitiikan käsitettä sekä tarkastelemalla lyhyesti suomalaisen väestöpolitiikan historiaa ja nykyisiä linjauksia. Tämän jälkeen esittelen aikaisempaa kansainvälistä ja suomalaista väestöpoliittista tutkimusta, erityisesti edesmenneen sosiaalipolitiikan professorin, Armas Niemisen (1941) väestöpoliittisen teoksen kautta. Hänen kuvauksensa sotavuosien aikaisesta väestöpoliittisesta keskustelusta on toiminut taustana myös 2000-lukuun sijoittuvalle analyysilleni nykyisestä syntyvyyskeskustelusta. Esimerkiksi Niemisen pohdinnat syntyvyyden vähenemisen syistä näyttävät olevan jossain määrin yhteisiä nykyisen keskustelun kanssa. Samalla korostan Väestöliiton roolia

väestöpoliittisena toimijana ja tutkimuksen tuottajana sekä hahmotan mahdollisia tutkimuksellisia "boomeja" väestöpoliittisessa tutkimuksessa. Luvussa 4 esittelen sosiaalisen konstruktionismin ideaa tutkimukseni teoreettisena kehyksenä. Samassa luvussa käsittelen tutkimusmetodieni, diskurssianalyysin ja retorisen diskurssianalyysin periaatteita.

Luku 5 keskittyy aineistoon analyysiin, jossa hahmotan syntyvyyskeskustelun yleistä kulkua ja siitä esiin nousevia vastauksia tutkimuskysymyksiini. Analyysini syvenee luvussa 6 tarkastelemaan keskustelun sukupuolisidonnaisuutta ja luvussa 7 syntyvyyteen vaikuttamista yksityisen ja julkisen käsitteiden kautta. Haluan analyysini syventämisellä tarkastella nykyistä syntyvyyskeskustelua sen kuvailua laajemmin, jotta ilmiön monimuotoisuus pääsee paremmin esille. Lopuksi kertaan analyysin tulokset ja pyrin liittämään ne laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin.

2 Syntyvyyteen vaikuttaminen väestöpoliittisessa kontekstissaan

Tässä luvussa pyrin taustoittamaan syntyvyyteen vaikuttamista osana väestöpolitiikkaa ja väestörakenteen kehitystä. Määrittelen väestöpolitiikan käsitettä ja kuvaan suomalaisen väestöpolitiikan historiallisia vaiheita pääpiirteittäin. Toisaalta tuon esiin tällä hetkellä käydyin väestöpoliittisen keskustelun lähtökohtia, ja lopuksi kuvaan lyhyesti Suomen nykyistä väestökehitystä tilastojen valossa.

2.1 Mitä on väestöpolitiikka?

Armas Nieminen (1941) määrittelee *väestöpolitiikan* tehtäviksi niiden toimenpiteiden esittämisen, "joilla pyritään vaikuttamaan siihen, että väestönkehitys kulkisi toivottuun suuntaan". Väestöpolitiikka voidaan tarkemmin jakaa määrälliseen eli kvantitatiiviseen ja laadulliseen eli kvalitatiiviseen väestöpolitiikkaan. (Nieminen 1941, 22.) Yleensä väestöpolitiikalla tarkoitetaan niitä julkisen vallan toimenpiteitä, joilla pyritään vaikuttamaan väkiluvun määrään, väestönkehitykseen, väestön rakenteeseen tai alueelliseen jakautumiseen (Majava 1998, 253). Näin määriteltynä väestöpolitiikan voidaan nähdä sisältävän suoraan väestön määrään ja laatuun vaikuttavien toimenpiteiden lisäksi myös muita yhteiskuntapolitiikan osa-alueita (Ollila 1994, 84). Toisaalta tämä luo ongelmia väestöpolitiikan selkeälle määrittelemiselle itsenäiseksi politiikan lohkoksi, sillä erottelu esimerkiksi väestöpolitiikan, perhepolitiikan, työvoimapolitiikan tai sosiaalipolitiikan välillä ei aina ole kovin selkeä. Eri politiikan lohkoilla saattaa olla väestöpoliittisia tavoitteita ja vaikutuksia, toisaalta väestöpolitiikkaa voidaan harjoittaa muiden tavoitteiden saavuttamiseksi. (Kautto 2004a, 7.) Tavoitteiden lisäksi pitäisi Pitkäsen (1994, 2) mukaan määritellä myös väestöpolitiikan keinoja.

Yksinkertaistaen väestöpolitiikka voidaan siten määritellä pyrkimyksiksi ja toimenpiteiksi, joiden tarkoituksena on vaikuttaa syntyvyyteen, kuolleisuuteen ja

muuttoliikkeeseen siten, että väestönkehitys olisi yhteiskunnallisen kehityksen kannalta mahdollisimman suotuisaa (Kautto 2004a, 7).

Suomalainen väestöpolitiikka ei kohdistu pelkästään kotimaahan, vaan myös muihin maihin, lähinnä kehitysmaihin. Kehitysmaihin kohdistuvaa väestöpolitiikkaa harjoitetaan lähinnä väestöalan kehitysyhteistyön (Ollila 1994, 84) ja Euroopan unionin kehitysyhteistyön kautta.

2.2 Väestöpolitiikka 1700-luvulta 2000-luvulle

Suomalaisessa väestöpoliittisessa ajattelussa on korostettu, muiden länsimaiden tavoin, nopean ja jatkuvan väestönkasvun tarpeellisuutta. Maatalousvaltainen yhteiskunta vaati 1700- ja 1800- luvulla väestönkasvua tuottavuuden parantamiseksi ja maatalouden kehittämiseksi. Teollisuuden alojen kehittyessä toivottiin väestönkasvua erityisesti edullisempien infrastruktuuri-investointien toivossa. Väestönkasvua pidettiin välttämättömänä myös sotilaallisen voiman turvaamiseksi. Kansallisen ajattelun kehittyessä 1800-luvulla alkoi Suomessa levitä huoli alhaisesta väentihedestä ja laajalle leviittäytyneestä vähälukuisesta väestöstä suomalaisten sivistyksellisen kehityksen esteenä. Kuitenkin aina 1700-luvun lopulta aina 1800-luvun loppuun saakka väestönkasvun pääasiallisina esteinä nähtiin nuorten avioitumista vaikeuttavat tekijät ja suuri lapsikuolleisuus. Siirtolaisuuden lisääntyessä Pohjois-Amerikkaan 1800-luvun lopulla koettiin myös huolta väestön vähenemisestä. Vasta 1900-luvun alussa huomio kiinnittyi syntyvyyden pienenemiseen ja muuttoliikkeeseen, joka suuntautui kohti teollisuuden keskuksia. Suomalaiseenkin väestökeskusteluun tuli mukaan rotuhygieenisiiä aineksia 1910-luvulla. Samaan aikaan syntyvyys laski jyrkästi, mutta syntyvyydestä ei noussut laajempaa keskustelua ennen 1930-lukua. (Ollila 1994, 84–85.)

Ismo Söderlingin (2004) mukaan modernin suomalaisen väestöpolitiikan juuret ovat Ruotsissa 1930-luvulla alkaneessa keskustelussa, jonka aloittivat Alva ja Gunnar Myrdal (1935). Heidän ennusteensa oli, että maan väestö oli supistumassa. Ruotsissa olikin jo tuolloin maailman alhaisin syntyvyys. Myrdalien ajatuksena oli kaksiosainen väestön

laatutavoite: työväenluokan sosiaalisten olojen kohentaminen ja syntyvyyden lisääminen. Painotus oli siten Ruotsissa pronatalistisessa eli syntyvyyttä edistävässä toiminnassa ja väestöpolitiikan välineeksi tuli perhepolitiikka. Tästä voidaan Söderlingin mukaan katsoa alkaneeksi perhepolitiikan ja väestöpolitiikan välinen yhteys, jonka jälkeen ne ovat olleet vaikeasti erotettavissa toisistaan. (Söderling 2004, 13.) Samaan aikaan Suomessakin nousi esiin huoli väestön vähäisyydestä ja erityisesti vähenemisestä (Strömmer 1991, 43). Ruotsi ryhtyi voimakkaisiin perhepoliittisiin uudistuksiin ja näiden myötä väkiluku kääntyiikin kasvuun. Ruotsista tuli näin onnistuneen perhepolitiikan malliesimerkki. Suomi seurasi Ruotsin mallia ja monet perhepoliittiset ideat onkin saatu naapurimaastamme. (Söderling 2004, 14.)

Sotavuosina väestöpolitiikan merkitys Suomessa korostui ja väestönkasvu nähtiin oleellisena nimenomaan puolustuskyvyn kannalta (Väestöliitto 1942). Vuonna 1941 perustettiin väestöpoliittinen keskusjärjestö, Väestöliitto, Suomalaisuuden liiton piirissä syntyneestä aloitteesta. Väestöliiton tarkoituksena oli aluksi keskittyä "syntyneisyyden lisäämiseen ja nimenomaan lapsuusiässä uhkaavien terveydellisten vaarojen poistamiseen". (Strömmer 1991, 43–45.) Väestöliiton ensimmäisessä ohjelmassa vuodelta 1941 todetaan väestönkysymyksen Suomessa olevan kysymys kansan olemassaolosta. Syntyvyyden laskun nähtiin olevan Suomen kansalle taloudellisesti ja poliittisesti vaarallista. Väestöliitto vetosi kansalaisten vastuuntuntoon ja lapsien hankkiminen nähtiin kuuluvan kansalaisen velvollisuuksiin. Väestöliiton ensimmäisiä toimenpiteitä oli äitienpäivän vieton laajentaminen ja vuonna 1941 äitienpäivänä muistettiin erityisesti suurten perheiden äitejä, sankarivainajien äitejä ja vaimoja sekä siirtoväen äitejä. (Väestöliitto 1942.) Niukoissa oloissa eläviä suurperheitä ja suurperheiden äitejä haluttiin näin palkita yhteiskunnan hyväksi uhrautumisestaan (Ollila 1994, 87).

Perhepoliittinen lainsäädäntötyö aloitettiin Suomessa 1930-luvulla ja seuraavan kymmenen vuoden sisällä säädettiin monia, erityisesti lapsiperheiden asemaa parantavia lakeja. Äitiysavustuslaki säädettiin vuonna 1937, laki perhelisien myöntämisestä luontoisetuna vähävaraisille monilapsisille perheille vuonna 1943, laki kodinperustamislainoista vuonna 1944 ja lapsilisälaki vuonna 1948 (Rauttamo 1980, 39–49). Esillä oli myös monia muita yhteiskunnallisia tukitoimia, esimerkiksi

äitiysloman käyttöönotto, äitiys- ja lastenneuvoloiden perustaminen sekä lasten päivähoiton ja kouluterveyden järjestäminen (mt., 15–17). Myös Väestöliiton tavoitteena oli alusta alkaen saada väestöpropagandan lisäksi valtiolliset toimenpiteet eli väestöpolitiikka mukaan takaamaan perheenhuoltajien sosiaalinen turvallisuus ja perhekustannusten tasaaminen (mt., 13–14).

Suurten ikäluokkien syntyessä sodanjälkeisinä vuosina keskustelu syntyvyyden vähenemisen vaikutuksista hiljeni 1950-luvulle tultaessa (Strömmer 1991, 45). 1960-luvun loppupuolella tapahtui väestöpoliittinen uudelleenherääminen. Vaadittiin jälleen syntyvyyden lisäämistä sen ollessa laskussa, huolestuneita oltiin myös siirtolaisuuden lisääntymisestä, erityisesti maastamuutosta Ruotsiin. (Mt., 46–47.)

Syntyvyyskysymykseen liittyy läheisesti myös ehkäisyvälineiden käytön lisääntyminen 1900-luvulla. Vielä 1950-luvulla Väestöliitto suhtautui hyvin varovaisesti raskauden ehkäisyyn ja ehkäisyvälineiden tarjoamiseen, esimerkiksi ravintoloihin asetettavien kondomiautomaattien nähtiin lisäävän tilapäisiä sukupuolisuhteita. (Auvinen 1991, 223.) Myös aborttilainsäädännön kehitys kulki käsi kädessä väestöpolitiikan kanssa (ks. esim. Nätkin 1997).

Siirtolaisuusaste tasaantui paluumuuton ansiosta jo 1970-luvun alussa. Syntyvyys puolestaan väheni edelleen. Pian tämän jälkeen Väestöliiton hallitus hyväksyi ensimmäisen varsinaisen väestöpoliittisen ohjelmansa vuonna 1975, jossa painotettiin, että kansallista väestöpolitiikkaa on toteutettava sopusoinnussa Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan tarkoituksiperiaatteiden sekä ihmisoikeuksien julistuksen kanssa. Ohjelma myös korosti yksilön valinnanvapautta lasten lukumäärää tai syntymäaikaa koskien. Väestöpoliittisena tavoitteena oli Suomen väestöpohjan säilyminen vähintään silloisen suuruisena. (Väestöliitto 1975; Strömmer 1991, 47–48 muk.) Suunnanmuutosta vaativat myös elinkeinoelämä ja naisasialiike. Myös hallitus teki useita perhepoliittisia ohjelmia ja perhepoliittinen lainsäädäntötyö vilkastui. Eri tahojen toimien myötä muun muassa lapsilisien reaaliarvo nousi 1980-luvun loppuun mennessä kaksinkertaiseksi 1970-luvun alkuun verrattuna. Perhepolitiikan uutta aaltoa kuvaa myös toimet pienten lasten hoidon tukemiseksi. Vuoden 1973 päivähoitolaki velvoitti kunnat järjestämään

tarvetta vastaavan määrän päivähoitoa kuntansa lapsille. Myös äitiys-, isyys- ja vanhempainloman pituutta lisättiin 1970-luvulla ja 1980-luvun alussa korvauksia korotettiin merkittävästi. Kotihoidontuki tuli lakisääteiseksi vuonna 1985 ja koski jo vuonna 1990 kaikkia alle 3-vuotiaita, jotka eivät olleet kunnallisessa päivähoitossa. (Strömmer 1991, 50.) Kotihoidontuen saajien määrä laajeni vuoteen 1991 asti (Sillanpää 2004, 18).

Väestöliiton vuoden 1987 väestöpoliittisen ohjelman mukaan väestönkehityksen suunnanmuuttaminen on mahdollista, jos käytettävissä on väestöpoliittinen ohjelma ja riittävästi varoja. Suomen kohdalla nähtiin ohjelman mukaan olevan kolme erilaista väestöpoliittista vaihtoehtoa. Ensimmäisenä vaihtoehtona oli olla tekemättä mitään tyytyväisenä siitä, että mittavassa määrin luonnonvaroja kuluttava väestönosa vähenee. Tämän ei kuitenkaan nähty olevan sellaisen pienen maan kuin Suomen, jonka rooli globaalissa väestönkysymyksessä koettiin olevan olematon, kannalta kannattava vaihtoehto. Toisena vaihtoehtona esitettiin maahanmuuttajien työvoimaan turvautuminen. Tämäkään vaihtoehto ei ollut ohjelman mukaan ongelmaton, sillä vierastyövoiman laadullista taitavuutta ja sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan epäiltiin. Vartenotettavimmaksi vaihtoehdoksi väestöpoliittinen ohjelma esitti syntyvyyden nostamisen asteittain väestön uusiutumistason vaatimalle tasolle. Ohjelma peräsi virallisia väestötavoitteita ja niiden vaatimia toimenpiteitä, erityisesti riittävien edellytysten turvaamista lasten hankintaa ajatellen. Myös väestön vanhenemisen seurauksista haluttiin tiedottaa enemmän, samoin ehdotettiin laajoja toimia perhepoliittisiksi tulonsiirroiksi, toimia lastenhoitojärjestelmien kehittämiseksi, asunto-olojen parantamiseksi ja perhe-elämän ja työn yhteensovittamiseksi. (Väestöliitto 1987; Ollilan 1994, 88–89 muk.)

Väestörakenteen vanhenemisen seurauksia alettiin pohtia uudestaan 1990-luvun alussa. Vuoden 1987 väestöpoliittisen ohjelman ehdotukset eivät toteutuneet, vuoden 1994 lapsilisäkorotuksia lukuun ottamatta, jossa huomioitiin erityisesti suuret lapsiperheet. Taloudellisen laman aikana 1990-luvun alkupuolella lapsiperheiden asemaa päinvastoin huononnettiin useaan otteeseen. Äitiys-, isyys- ja vanhempainrahaa pienennettiin, kotihoidontukea supistettiin, päivähoitopaikkoja vähennettiin, päivähoito kallistui joissakin kunnissa ja lapsivähennykset poistettiin verotuksesta. (Ollila 1994, 89.)

Lipposen ensimmäisen hallituksen aloittaessa toimintaansa vuonna 1995 perhepoliittista painopistettä siirrettiin lasten kotihoidosta päivähoiton tukemiseen. Lapsiperheiden kotipalveluita leikattiin, samoin monilapsisten perheiden lapsilisiä. Myös kotihoidontukea leikattiin vuosina 1995 ja 1996 kolmanneksella silloisesta tasostaan. Perhetukien ostovoiman annettiin heiketä jättämällä indeksitarkistuksia tekemättä. (Sillanpää 2004, 18.)

Hiilamo (2002a) on verrannut Suomessa ja Ruotsissa harjoitettua perhepolitiikkaa, erityisesti 1990-luvun taloudellisten muutosten jälkeisenä aikana. Tutkimuksen mukaan tuona aikana toteutettiin molemmissa maissa merkittäviä muutoksia perhepoliittisissa järjestelmissä, joista osa liittyi julkisen menojen säästöihin ja osa perhepolitiikan kehittämiseen. Hiilamon tutkimuksen tarkoituksena oli analysoida perhepolitiikan panosten ja tuotosten tasolla pohjoismaisen perhepoliittisen tradition jatkuvuutta 1990-luvun aikana. Perhepolitiikan kehitys Ruotsissa ja Suomessa oli aluksi melko yhdenmukaista suhteessa muihin länsimaihin. Ruotsi ja Suomi alkoivat erottua muista vasta 1970-luvulla, kun perhetukea alettiin suunnata pienten lasten perheille. Osana kehitystä panostettiin erityisesti julkiseen päivähoitoon. Molemmat maat alkoivat noudattaa kahden palkansaajan mallia myös lapsiperheiden kohdalla. Hiilamon mukaan verrattuna 1970- ja 1980-lukuun, 1990-luvulla elettiin säästämisen aikaa myös perhepolitiikassa. Pohjoismainen perhepoliittinen malli ei kuitenkaan muuttunut rakenteellisesti, osa 1990-luvun muutoksista päinvastoin merkitsivät pohjoismaisen mallin tradition vahvistumista. Järjestelmät näyttivät samoilta 1990-luvun lopussa kuin vuosikymmenen alussa, vaikka eivät olleetkaan enää niin anteliaita. (Mt., xi–xiv.)

Taloudellisen laman jälkeen Suomen ja Ruotsin linjavalinnat alkoivat erottautua toisistaan. Ruotsissa monet säästötoimenpiteet kumottiin ja hyvinvointivaltion kehittämistä jatkettiin, kun taas Suomessa juurtui kansalaisten velvollisuuksia ja tiukkaa budjettikuria ajava ajattelutapa. Säästötoimenpiteitä ei purettu eikä sosiaalisia oikeuksia kehittäviä uudistuksia tehty. Vielä 1990-lopulla Suomen ja Ruotsin perhepolitiikassa ei ollut nähtävissä suuria eroja ja Suomi oli monessa suhteessa edellä Ruotsia perhepolitiikan kehittämisessä. Esimerkiksi lapsilisien tasot olivat meillä korkeammalla kuin Ruotsissa. Tilanne kuitenkin muuttui vuoden 1998 jälkeen ja erityisesti vuonna

2002. Suomessa perhepolitiikka on heikentynyt erityisesti tulonsiirroissa, joiden leikkaukset tuntuivat lapsilisissä, kotihoidon tuessa ja vanhempainetuksissa. Tämä saattaa aiheuttaa entistä enemmän eriarvoisuutta hyvä- ja huonotuloisten perheiden välillä. (Hiilamo 2002b, 35–36.) Kotihoidontukea on Suomessa jälleen nostettu vuonna 2004. OECD:n vuonna 2005 julkaistu raportti kritisoi Suomen kotihoidontukea muun muassa siitä, että sen arvioidaan pitävän pienten lasten äidit pois työmarkkinoilta sekä kannustavan vähän koulutettuja naisia jäämään kotiin pitkiksi ajoiksi. Kriitistä huolimatta kotihoidontuella on Suomessa laaja kannatus. (Hiilamo 2006, 146.)

2.3 Väestöpolitiikka 2000-luvulla

Väestöliiton (2004) mukaan väestöpoliittinen keskustelu maassamme on jälleen lähtenyt käyntiin 2000-luvulla. Keskustelun taustalla ovat väestön demografiset muutokset, väestön ikääntyminen ja suurten ikäluokkien jääminen eläkkeelle, jolloin myös taloudellinen elatussuhde eli työllisten ja ei-työllisten välinen suhde muuttuu. Samaan aikaan maahanmuutto ja ulkomaalaisen työvoiman tarve on noussut yhteiskunnalliseen keskusteluun. Poliittisessa keskustelussa onkin yleistynyt termi "työperustainen maahanmuutto".

Eräänlaisena 2000-luvun väestöpoliittisen keskustelun avauksena voidaan pitää pääministeri Matti Vanhasen vuoden 2003 elokuussa antamaa haastattelua ja sitä seurannutta kolumnia Turun Sanomissa 15.8.2003. Kolumnissa Vanhanen pohtii suomalaisen syntyvyyden vähäisyyden ja toisaalta ikääntyvän väestön tarpeiden välistä suhdetta. Vanhasen haastattelu sai aikaan vilkasta keskustelua "lapsentekotalkoista", puolesta ja vastaan. Vuonna 2003 ilmestyi myös monia erilaisia väestölliseen kehitykseen liittyviä raportteja, esimerkiksi työministeriön raportti "*Varautuminen suurten ikäluokkien aiheuttamaan työmarkkinamuutokseen*" (Sihto 2003) ja Elinkeinoelämän valtuuskunnan raportti "*Tuomitut vähenemään*" (Wallenius 2003).

Vuonna 2004 ilmestyi Väestöliiton uusin väestöpoliittinen ohjelma, jonka mukaan edellisen ohjelman vuodelta 1998 jälkeen väestöllinen kehitys ei ole paljoakaan

muuttunut, mutta väestökeskustelu on noussut aivan uudella tavalla poliittiselle areenalle. Ohjelma keskittyy nimenomaan kahden väestöllisen muutostekijän, syntyvyyden ja muuttoliikkeen, tarkasteluun, jättäen pois kuolevuuteen liittyvät kysymykset. Ohjelman päätavoite on, että Suomessa olisi vuonna 2040 yhtä paljon asukkaita kuin tällä hetkellä, eli noin 5,2 miljoonaa henkilöä. Hedelmällisyystavoite on 1,9 (tällä hetkellä 1,7) ja ensisynnyttäjien tavoiteltu ikä 26 vuotta (tällä hetkellä 28 vuotta). Lisäksi ohjelma toivoo lapsettomuuden vähenevän siten, että synnyttävien naisten osuus kohoaa nykyisestä 85 prosentista 90 prosenttiin avustettuja hedelmöityksiä lisäämällä. Samalla vähintään kolmelapsisten perheiden osuus halutaan nousevan 30 prosenttiin kaikista lapsiperheistä (nykyisin 20 %) ja ulkomailta adoptoitujen lasten määrää halutaan kohottaa. Siirtolaisuuteen liittyvät tavoitteet ovat muuttovoiton nostaminen 7000 henkilöön vuodessa (nykyisin noin 5000 henkilöä). Tavoitteena on, että vuonna 2040 Suomessa asuisi noin 400 000 maahanmuuttajaa (ulkomailla syntyneitä ja heidän jälkeläisiään). (Väestöliitto 2004, 50–51.)

Valtioneuvosto on tehnyt vuonna 2004 tulevaisuusselonteon *"Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta"* (VNS 8/2004 vp), osana valtioneuvoston ja eduskunnan tulevaisuusdialogia. Selonteossa arvioidaan laajasti Suomen kohtaamia väestöpoliittisia haasteita ja esittää erilaisia keinoja näihin haasteisiin vastaamiseen. Alkuvuodesta 2005 tulevaisuusvaliokunta esitti valtioneuvoston selontekoa hyväksyttäväksi ja antoi oman mietintönsä (TuVM 1/2005) asiasta. Mietintö jakaa ajankohtaiset väestöpoliittiset teemat seitsemään eri aihepiiriin, lähtökohtana lapsi- ja perhemyönteisyyden lisääminen yhteiskunnassa, erityisesti lasten hankinnan edellytysten parantamisen kautta.

Aineistonani käyttämä eduskunnan palautekeskustelu (PTK 64/2005 vp) jatkaa poliittista keskustelua väestöpolitiikasta. Palautekeskustelun taustalla ovat edellä mainitut valiokunnan tulevaisuusselonteko ja tulevaisuusvaliokunnan mietintö, joihin keskustelussa otetaan kantaa.

Keskustelua vallitsevasta perhepoliittisesta tilanteesta ovat ajaneet eteenpäin myös Lapsiperheiden Etujärjestö ry ja "3+tiimi", jotka pyrkivät herättelemään päättäjiä ja kansalaisia tietoisiksi lapsiperheiden, erityisesti perheiden, joissa on enemmän kuin kolme lasta, kasvatustyön arvosta ja merkityksestä hyvinvointiyhteiskunnan turvaajina. Tiimin tarkoitus on myös osoittaa tutkimustuloksien lapsiperheiden olosuhteet ja perhetukien kohdentumisen puutteet nykyisessä tilanteessa, jossa väestörakenne on nopeasti vinoutumassa. (3+tiimi.)

Väestöpoliittiseen keskusteluun on liittynyt ja liittyy edelleen myös keskustelu arvoista, erityisesti huoli "perhearvoista" tai "kansakunnan tulevaisuudesta". Esimerkiksi Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) syntyvyyttä käsittelevässä raportissa vuodelta 2003, "*Tuomitut vähenemään*" korostetaan väestönkehityksen ongelmana olevan nimenomaan vallitseva arvomaailma ja elämäntapa. Pelkästään perhepoliittisilla tuilla ei saada raportin mukaan aikaiseksi riittäviä ratkaisuja. Vaaditaan asennemuutosta niin ay-liikkeeltä, elinkeinoelämältä kuin yksilöiltäkin. Raportin mukaan "Lapset ovat arvokkaita vasta, kun yksilö-, ura- ja elintasokeskeiset aikuiset ovat valmiita jälkeläistensä puolesta tinkimään jotain omastaan." (Wallenius 2003, 4.)

Väestöpolitiikkaan liittyvät kysymykset ovat nousseet uudelleen yhteiskunnalliseen keskusteluun 2000-luvulla, väestönkehitykseen liittyvien muutosten ja rakenteellisten haasteiden myötä. Tällä hetkellä väestöpoliittiset kysymykset nähdään ajankohtaisina ja poliittisia toimenpiteitä vaativina. Toisaalta keskusteluun liittyy myös toive "lapsi- ja perhemyönteisemmästä" yhteiskunnasta ja perhearvojen lisääntymisestä, toisaalta keskustelussa korostuu tarve yksilöiden oikeuksiin tehdä itse omat valintansa erityisesti lasten hankintaan liittyvissä päätöksissä.

2.4 Väestökehityksen pääpiirteet Suomessa

Suomen väestön määrä on kasvanut suhteellisen tasaisesti tähän päivään asti, lukuun ottamatta sota- ja nälkävuosia. Viimeisen sadan vuoden aikana väestömäärää on kasvattanut erityisesti työikäisen väestön määrän kasvu, mikä yhdessä ikääntyneiden

määrän kasvun kompensoitumisella lasten määrän vähenemisellä on pitänyt väestöllisen huoltosuhteen vakaana ja edullisena myös talouskasvun kannalta. (VNS 8/2004, 11.) Väestöllisellä huoltosuhteella ilmaisee lasten ja nuorten sekä vanhusväestön määrän suhteessa työkäiseen väestöön (Väestöliitto 2004).

Kuolleisuus on Suomessa pienentynyt nopeasti ja suomalaisten naisten elinajan odote on tällä hetkellä Euroopan kärkiluokkaa. Miesten elinajan odote puolestaan on kehityksestään huolimatta edelleen Länsi-Euroopan heikoimpien maiden joukossa. Elinajan odotteet ovat Tilastokeskuksen (2005) ja Eurostatin (2006) väestöennusteiden mukaan edelleen nousussa, mutta ne ovat johdonmukaisesti aliarvioituja. Mikäli elinajanodotteet nousevat ennusteita nopeammin, muutokset ikärakenteessa korostuvat entisestään. (VNS 8/2004, 11.)

Syntyvyys on Suomessa Euroopan korkeimpia, joskin alle väestön uusiutumistason. Väestön uusiutumisella tarkoitetaan tietyn väestön kykyä uusintaa itsensä, eli tuottaa riittävä määrä jälkeläisiä, jotta väestön määrä pitkällä aikavälillä pysyy tasasuuruksena. (Väestöliitto 2004.) Suomessa syntyi Tilastokeskuksen väestömuutostietojen mukaan 57 800 lasta vuonna 2004 ja 57 745 vuonna 2005. Vuoden 2004 hedelmällisyyden vallitessa nainen synnyttäisi keskimäärin 1,8 lasta hedelmällisen kautensa aikana. (Tilastokeskus 2006.) Edellä mainittua syntyvyyttä kuvaavaa tunnuslukua sanotaan kokonaishedelmällisyyslukuksi. Kokonaishedelmällisyyden pitäisi olla Suomessa noin 2,1, jotta väestö uusiutuisi. (Väestöliitto 2004.) Synnyttäjät olivat vuonna 2004 keskimäärin samanikäisiä kuin vuotta aiemmin. Kaikkien synnyttäneiden keski-ikä pysyi ennallaan ollen 30 vuotta. Ensisynnyttäjien keski-ikä oli 27,8 vuotta vuonna 2004, edellisvuonna 27,9 vuotta. (Tilastokeskus 2006.)

Korkea syntyvyys suhteessa muuhun Eurooppaan johtuu osittain siitä, että Suomessa on suhteellisen paljon monilapsisia perheitä, toisaalta syntyvyyttä vähentää se, että keskimääräinen synnytyksiä on kansainvälisesti korkea. Lasten hankintaa lykätään erityisesti suurissa kaupungeissa. Tilastokeskuksen väestöennusteen (2004) mukaan kokonaishedelmällisyyden oletetaan jatkossa hieman nousevan ja elinajanodotteen

kasvun odotetaan myös jatkuvan entisellään. Tästä huolimatta syntyvien lasten määrä laskee pitkällä aikavälillä ja kuolleiden määrä kasvaa vuosittain. (VNS 8/2004, 11–12.)

Maahanmuutto on lisääntynyt 1990-luvulta lähtien, mutta edelleen Suomen väestöstä hyvin pieni osa on ulkomaalaistaustaisia. Maahanmuuton nopean kasvun, asukaslukuun suhteutettuna, johdosta Suomi on kuitenkin noussut niin sanottujen uusien maahanmuuttomaiden joukkoon, Espanjan ja Irlannin rinnalle. Suomeen suuntautuva maahanmuutto tapahtuu yleisemmin perhesyistä ja suuri osa muutosta on ollut suomalaisten paluumuuttoa. Työelämässä maahanmuuttajia on vähän, mutta määrä on kasvussa. (Mt., 12.) Suomessa asui vakinaisesti vuoden 2005 lopussa 5 255 580 henkilöä. Heistä ulkomaisten kansalaisia oli 113 852 eli 2,2 prosenttia. Ulkomaisten kansalaisten määrä lisääntyi vuoden 2005 aikana 5 506 henkilöllä. (Tilastokeskus 2006.)

Tilastokeskuksen laatiman vuoden 2004 väestöennusteen mukaan kuolleisuus ylittää syntyvyyden vuonna 2023 ja koska ennakoitun maahanmuuton määrä ei riitä tätä korvaamaan, väkiluvun arvioidaan kääntyvän laskuun vuonna 2029 (Tilastokeskuksen väestöennuste 2004). Toisaalta väestökehityksestä on mahdotonta tehdä täysin tarkkoja ennusteita ja ennusteiden sisältämä epävarmuus kasvaa aina suuremmaksi, mitä pidemmälle ennuste ulottuu. Tästä epävarmuudesta huolimatta väestön ikärakenne tulee painottumaan koko ajan vahvemmin vanhempien ikäryhmien suuntaan. Vuoden 2004 väestöennusteen mukaan alle 15-vuotiaiden lasten lukumäärä vähenee vuoteen 2010 mennessä 50 000 hengellä. Samaan aikaan työikäisten ja 65 vuotta täyttäneiden määrät kasvavat. Lasten määrä pysyy tasaisena ja työikäisten määrä lähtee laskuun 2010-luvun jälkeen. Tällöin 65 vuotta täyttäneiden määrä lähtee kasvuun ja nopeutuu. Vuonna 2030 Suomessa arvioidaan olevan 65 vuotta täyttäneitä yli 600 000 enemmän kuin nyt, tämä tarkoittaa sitä, että joka neljäs henkilö maan väestöstä on täyttänyt 65 vuotta. Tämä tarkoittaa merkittävää muutosta huoltosuhteessa lähivuosina. Euroopan maista Suomi muuttuu lyhyessä ajassa edullisen huoltosuhteen maasta korkean vanhushuoltosuhteen maaksi. Myös lapsihuoltosuhte on Suomessa keskimääräistä korkeampi. Tämä nostaa Suomen kokonaishuoltosuhtevertailussa Euroopan maiden kärkeen yhdessä Ruotsin kanssa. Muutos tapahtuu vuoteen 2020 mennessä suurten ikäluokkien saavuttaessa eläkeiän. (VNS 8/2004, 14–16.)

Vaikka lähes kaikkialla Euroopassa väestön määrä kääntyy lähitulevaisuudessa laskuun, väestönkehityksen ajoitukset saattavat vaihdella. Esimerkiksi Pohjoismaista Ruotsin ja Norjan väkilukujen ennustetaan jatkavan kasvuaan. Tanskan väkiluvun arvioidaan kasvavan ainakin vuoteen 2035 saakka. Väestörakenteen muuta nopeampi muutos Suomessa johtuu osittain Suomen käymistä sodista, historiallisesti erilaisesta sosio-ekonomisesta tilanteesta ja vähäisemmästä maahanmuutosta verrattuna muihin pohjoismaihin. Väestönkehitys on myös erilaista eri alueilla. Suomessa väestön arvioidaan kasvavan suurissa kasvukeskuksissa ja niiden lähellä olevissa seutukunnissa. Väestö puolestaan vähenee selvästi monissa seutukunnissa Pohjois- ja Itä-Suomessa. (VNS 8/2004, 17.)

3 Aikaisempi väestöpoliittinen tutkimus

Pelkästään syntyvyyteen keskittyvää tutkimuskirjallisuutta on usein vaikea erottaa muusta väestöpoliittisesta tutkimuksesta, sillä syntyvyyteen liittyvät teemat ovat läheisesti sidoksissa laajempaan väestöpoliittiseen keskusteluun. Tässä luvussa esittelen aluksi lyhyesti väestöpoliittisen tutkimuksen eräitä kansainvälisiä teemoja liittyen väestökysymyksen historiaan, käsitteeseen ja nykyiseen syntyvyyskeskusteluun. Lopussa keskityn enemmän suomalaiseen väestökysymykseen liittyvään tutkimuskirjallisuuteen.

3.1 Kansainvälinen väestöpolitiikka

Vuonna 1994 ilmestynyt teos *"Vallaton väestö - kansallisia ja kansainvälisiä väestöpoliittisia kysymyksiä"* (Ollila & Topo & Koivusalo & Kajesalo 1994) ei vielä kohdista huomiota Suomen väestörakenteen muutoksiin. Teos pohtii laajasti erilaisia väestöpoliittisia teemoja muun muassa väestökeskustelun historiaan, maahanmuuttopolitiikkaan, naisten asemaan, väestönkasvun rajoittamisen keinoihin ja siinä ilmeneviin ongelmiin sekä ympäristöön ja väestöllisiin kulttuurisiin eroihin liittyen. Vaikka useimmat väestökysymykset ovatkin maailmanlaajuisia, kirjassa todetaan myös, että osa väestöpoliittisista kysymyksistä on nähtävä erilaisissa konteksteissaan. Esimerkiksi väestön määrään liittyvät kysymykset nähdään täysin erilaisista lähtökohdista eri puolilla maailmaa. (Ollila ym. 1994, 22–23.)

Samassa teoksessa Barbara Duden (1994) pohtii englannin kielen population - käsitteen (väestö) muutosta ja uusia sivumerkityksiä vuodesta 1949 lähtien käytyä kehityskeskustelua vasten. Vallitseva tapa mieltää väestö-käsite näyttää olevan, että "väestö" nähdään luonnollisena kokonaisuutena, neutraalina objektina, jota voidaan kontrolloida ja hallita. Duden tutkii tämän "objektin" asemaa julkisissa kannanotoissa. "Väestö" viittaa nykyään johonkin uhkaavaan, siihen liitetään esimerkiksi mielikuva "räjähdyksestä" ja liikkakansoittumisesta, jonka nähdään puolestaan olevan kehityksen tulosta. Väestö-käsitteelle rakentuvat sivumerkitykset eivät välttämättä näy tilastoissa tai

väestötieteilijöiden laatimissa kaavioissa, mutta heidän luomansa datan yhdistyessä päättäjien malleihin syntyy mahdollisuus "laskea" todellisia ihmisiä, jotka sisältyvät väestöön (V). Väestöistä tulee siten objekteja, joihin voidaan vaikuttaa, kontrolloida ja joita voidaan rajoittaa ja kehittää. (Mt., 40–41.) Erityisesti tilastotieteen kehityksen myötä syntyi uusi modernien tieteenalojen yleiskieli, jossa väestöllä ajateltiin olevan "käyttäytymisen muotoja", joita selitettiin "todennäköisyyksillä". Väestön käsite kadotti yhteytensä todellisiin ihmisiin ja muuttui verrattuna aikaisempiin merkityksiinsä nähden. Aluksi tilastotieteellinen kieli eli oman tieteenalansa sisällä mutta rantautui myöhemmin myös yleiseen englannin kielenkäyttöön. Tässä tilastotieteellisen termistön levittämisessä sanomalehdillä oli suuri rooli. Duden huomauttaa, että väestökäsite ei niputa yhteen asioita, vaan ihmisiä. Se pelkistää ihmiset kasvottomiksi ryhmiksi, joita voidaan hallita kokonaisuuksina, jotka "lisääntyvät, saastuttavat, tuottavat ja kuluttavat sekä, yhteisen hyvän vuoksi, vaativat kontrollia". (Mt., 43–44.)

Markku Koivusalo (1994) jatkaa väestökäsitteen pohdintaa artikkelissaan "*Keskitetystä valtiosta kehitysmaihin*" (eli kartoitus "väestöongelmasta"), jossa käydään läpi väestöongelmaa jäljittämällä väestön käsitteen ilmaantumista ja toimintaa, painottaen sen hallinnollista luonnetta. Koivusalon mukaan väestö muodostuu ennen kaikkea hallinnollisen ongelman kautta ja väestö onkin ensisijaisesti hallinnon termi. Toisaalta, kuten edellä, Koivusalokin liittää väestön asettuvaksi näkyväksi nimenomaan numeerisena määränä, jonka on mahdollistanut tilastotieteellinen kehitys. Väestö näyttäytyy erilaisten syntyvyys- ja kuolleisuuslukujen, kaavioiden ja pylväiden muodossa. (Mt., 52.) Varsinaisesti *Väestö* nousi länsimaissa hallinnollisen ajattelun keskiöön 1600-luvulla, vaikka jo aikaisemminkin asukkaiden määrä ja rakenne olivat olleet tärkeitä tekijöitä hallinnon kannalta, esimerkiksi sodankäynnin tai verojen takia. Euroopassa oli samaan aikaan alkanut valtioiden keskittäminen ja hallinnollisten rakenteiden kasvu. Statistiikan, eli valtion tieteen syntymisen myötä alettiin kerätä yhä enemmän tietoa valtiosta itsestään valtion vahvistamiseksi. Tämä liittyi ajatukseen Euroopassa vallalla olleesta opista valtion rationaalisuudesta, jonka mukaan valtio oli keskipiste vallalle. Tämän vallan päämääränä oli valtion vaurauden ja voimien kehittäminen. Väestö taas nähtiin tämän vaurauden mahdollistajana. Väestön haluttiin olevan mahdollisimman suuri, mutta kuitenkin hallinnon kontrolloima. Kontrollia

ylläpidettiin erilaisin tiedonkeruumenetelmin, mutta myös kansalaisten kasvatusta ja koulutusta kehittämällä. Tällöin syntyivätkin monet kurinpitoinstituutiot ja käytännöt. Merkantilistisen rahapolitiikan tavoin väestöpolitiikan tavoitteena oli määrän, tässä tapauksessa väestön määrän, kasvattaminen ja näin ollen väestön syntyvyyden lisääminen ja sitä estävien tekijöiden poistaminen. Väestönkasvua ajateltiin pystyttävän kasvattamaan loputtomasti ja valtio uskoi voimiensa jatkavan kasvuaan oman rationaalisuutensa kautta, aivan kuten valistus uskoi edistykseen universaalien järjen nimissä. (Mt., 53–55.)

Koivusalon (1994) mukaan Thomas Robert Malthus muutti väestökeskustelun suuntaa 1800-luvulla esseellään *"An Essay on the Principle of Population"* (1992). Malthus väitti edistysuskoa kritisoiden, että "väestö kasvaa geometrisesti elintarvikkeiden kasvaessa aritmeettisesti, ja epäsoju linjojen välillä johtaa väistämättä tilanteeseen, jossa kärsimystä ei voida välttää". Luonto ei ollut enää ihmisen palveluksessa, vaan asetti tämän olemassaololle rajoja. Ajattelutapa muutti nopeasti valtiollisia päämääriä, suuri väestötiheys ei ollut enää voimavara, vaan sitä oli kontrolloitava. Huoli ei kuitenkaan kohdistunut koko väestöön, vaan niin sanottuun "ylijäämäväestöön", köyhälistöön, rikollisiin, prostituoituihin ja irtolaisiin, joita yhä enemmän luokiteltiin, tilastoitiin ja määriteltiin. Järjestämällä ja luokittelemalla pyrittiin poistamaan läsnä oleva epäjärjestys, joka aktualisoitui tässä uudessa dynaamisessa yhteiskunnassa, jossa väestö uhkasi kasvaa liikaa. Erilaisia tilastoja kerättyä huomattiin niissä olevan säännönmukaisuuksia ja ensimmäisten tilastollisten lakien myötä syntyi myös kuva niin sanotusta keskivertoihmisestä tai normaalista ihmistä verrattuna "virhejakaumaan". Yhteisön suojelemisesta tuli riskiryhmien kartoittamista ja niihin suunnattua hallinnollista interventiota. (Koivusalo 1994, 58–64.) Samaan aikaan tilastot osoittivat aliarvoisemman luokan lisääntyvän nopeammin kuin muiden ja näin ollen rotuhygieenisen liikkeen perusajatus oli nousemassa esiin. Koivusalon mukaan samalla luotiin väestöongelman modernikin perusta; "epätoivotut ainekset lisääntyvät liian nopeasti, toivotut ainekset liian hitaasti". Rotuhygieeninen ajattelutapa levisikin nopeasti Euroopassa 1900-luvulla. (Mt., 64.)

Anders Vikat on koonnut yhteen teorioita ja näkökulmia, jotka pyrkivät selittämään syntyvyyteen vaikuttavia tekijöitä¹. Väestötieteen keskeinen syntyvyyttä selittävä malli on ollut pitkään demografisen transition eli väestöllisen muuntumisen teoria, joka tarkastelee pitkän aikavälin väestökehitystä. Teorian mukaan väestön uusiutuminen on muuttunut korkean syntyvyyden ja kuolleisuuden traditionaalisesta mallista modernin mallin mukaiseen alhaiseen syntyvyyteen ja kuolleisuuteen. Mallin mukaan syntyvyyden oletetaan tasoittuvan uudestaan uusiutumistasolle transition päätyttyä. Tätä oletusta on kritisoitu viimeaikaisten tilastojen valossa. Vikatin mukaan nykyistä syntyvyytutkimusta ovatkin hallinneet taloustieteelliset selitysmallit, jossa lapsien hankintaa on tarkasteltu esimerkiksi hyödyke- ja kustannusajattelun kautta (Mt., 20.) Lapsiin liittyvää eitaloudellista hyötyä on puolestaan pyritty selvittämään esimerkiksi lasten arvo -teorioiden kautta. Arvoteorioiden mukaan uskotaan, että lapsista saatava mielihyvä ylittää niiden välineellisten resurssien arvon, joita lasten kasvattaminen vaatii. Taloudellisten ja sosiaalisten mallien lisäksi syntyvyyden muutoksia on selitetty myös yhteiskunnallisten arvojärjestelmien muutoksella. (Mt., 22–23.) Niin sanottujen erittäin alhaisen syntyvyyden maiden (vuonna 2001 tähän ryhmään määriteltiin kuuluvaksi 14 Etelä-Euroopan, Keski- ja Itä-Euroopan maata) syntyvyyden kehitystä on selitetty erilaisilla sosioekonomisilla tekijöillä, esimerkiksi nuorten aikuisten vaikeuksilla saada vakituista työtä, koulutuksen vaikutuksilla ja valtion antaman julkisen tuen vähäisyydellä (Mt., 23–25).

Perhepolitiikan vaikuttavuutta syntyvyyteen on myös tutkittu laajasti. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että lapsiperheisiin kohdistuvalla tuella on jossain määrin vaikutusta syntyvyyteen. Vikatin mukaan verrattaessa syntyvyyden tasoa erilaista perhepolitiikkaa harjoittavissa maissa, voidaan todeta, että maissa, joissa perhepolitiikka pyrkii työn ja perheen yhteensovittamiseen, ei syntyvyys ole laskenut erityisen alhaiselle tasolle. Yksittäisiä perhepoliittisia toimenpiteitä on kuitenkin arvioitava maakohtaisesti ja laajemmasta hyvinvointivaltiollisesta kontekstista käsin. (Vikat 2004, 26–27.)

¹ Selitysmalleista tarkemmin katso Vikat (2004, 20–30).

Jessica Brownin ja Myra Ferreen (2005) tutkimuksessa *"Close your eyes and think of England. Pronatalism in the British Print Media"* analysoidaan Ison-Britannian suurimmissa sanomalehdissä vuosina 2000–2001 käytyä keskustelua syntyvyyden laskusta ja maahanmuuton lisääntymisestä. Sanomalehdissä ilmentynyt nationalistinen huoli biologisen ja kulttuurisen reproduktion tilasta sai aikaan väestöön kohdistuvia pronatalistisia vetoomuksia. Tutkimuksen mukaan nämä vetoamukset olivat hyvin yleisiä ja kohdistuivat erityisesti naisiin. Brown ja Ferree ovat luokitelleet aineistonsa pohjalta neljä erilaista kehystä, jotka eroavat toisistaan sen suhteen, miten yksilön ja yhteiskunnan hyvä nähdään olevan suhteessa keskenään sekä miten naiset eri kehyksissä kuvataan. He ovat nimenneet nämä kehykset aneluksi (begging), elämäntavan kritisoinniksi (lecturing), uhkailuksi (threatening) ja lahjonnaksi (bribing). Näistä kehyksistä ensimmäisessä, anelevassa kehyksessä, pyrittiin mahdollisimman avoimesti ja positiivisessa hengessä tuomaan esille se, että pariskuntien ja naisten olisi hankittava lisää lapsia yhteiskunnan edun vuoksi. Osittain tähän liittyi myös puhetta siitä, miten suurta nautintoa lasten hankkiminen voi yksilölle tuottaa. Erityisesti keski-ikäisiä naisia muistutettiin myös siitä, että lasten hankkiminen saa naisen näyttämään nuoremmalta ja muodikkaammalta.

Elämäntapaa kritisoimalla (lecturing) puolestaan oletettiin, että lapsettomilla on velvollisuus lisääntyä. Tämä velvollisuus on kuitenkin jätetty täyttämättä johtuen yksilöllisistä syistä, kuten itsekkydestä, vastuuttomuudesta tai psykologisista häiriöistä. Osa kirjoittajista esitti, etteivät kaikki lapsettomat naiset ole itsekkäitä vaan kärsivät tokophopiasta, synnytyspelosta, eivätkä tämän takia hankkia lapsia. Brownin ja Ferreen mukaan nämä kaksi pronatalistista sanomaa antavat ymmärtää, ettei halu hankkia lapsia olisi luonnollista, synnynnäistä tai kontrolloimatonta. Naiset kuvataan itseohjautuviksi suvunjatkajiksi, jotka tekevät riippumattomia päätöksiä koskien reproduktiota. Lapsettomat eivät ole ymmärtäneet omaa etuaan. Tähän pyritään vaikuttamaan joko tuomaan esiin lasten hankinnan hyvät puolet (begging) tai kritisoimalla lapsettomien tekemiä valintoja tai heitä itseään (lecturing). (Mt., 14.)

Uhkailevassa (threatening) kehyksessä reproduktio määritellään luonnolliseksi ja olennaiseksi osaksi naisen elämää. Lapsettomuus esitetään uhkana sekä yksilön että yhteiskunnan hyvinvoinnille, ja jokaisen naisen oletetaan haluavan lapsia. Tästä syystä

yksilön hyvinvointi kärsii esimerkiksi silloin, kun lasta yritetään saada myöhemmällä iällä ja tässä ei välttämättä onnistutakaan. Kehys pitääkin sisällään uhkailevia viestejä naisille, jotka lykkäävät lasten hankkimista tai parisuhteen sekä perheen perustamista tai hankkivat vain yhden (hemmotellun) lapsen asettaen näin itsensä ja koko yhteiskunnan "vaaraan". Viimeinen kehys, jossa kirjoittajat antavat naisille "lahjontaa" sisältäviä viestejä, oletetaan myös naisten haluavan hankkia lapsia, mutta eivät yhteiskunnallista syistä johtuen toteuta toiveitaan. Tässä syy ei olekaan naisten vaan rakenteiden, jotka estävät naisia hankkimasta lapsia. Ongelmia nähdään niin työn ja perheen yhteensovittamisessa, taloudellisten resurssien puutteessa kuin miesten tuen vähäisyydessäkin. Tässä kohtaa kehys onkin yhteneväisin feministisen analyysin kanssa, jossa myös tarkastellaan yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutusta syntyvyyteen. (Brown & Ferree 2005, 5–24.)

3.2 Suomalainen väestöpolitiikka

Armas Nieminen (1941) herätteli suomalaisia väestökysymyksen tärkeydestä 1940-luvun alussa teoksellaan *"Väestökysymys entisinä aikoina ja nykyään"*. Taustalla vaikuttivat yhteiskunnalliset olot, juuri päättynyt talvisota ja epävarmuus tulevasta. Niemisen mukaan väestökysymyksen polttavin ongelma oli nimenomaan syntyneisyyden alentuminen, joka saattaisi johtaa lopulta koko Suomen kansan olemassaolon häviämiseen. Kirjassa pohditaan laajasti erilaisia väestöteoreettisia kysymyksiä, mutta pääpaino on Suomen väestöongelman tarkastelussa. Suomen kansan väenlisäys oli alkanut laskea 1870-luvulta lähtien ja jatkunut 1930-luvulle, jolloin syntyneisyydessä oli tapahtunut nousua, jonka Nieminen arveli jäävän tilapäiseksi (mt., 81). Väkiluvun arveltiin saavuttavan maksiminsa (noin 3,8-4,1 miljoonaa henkeä) vuosien 1955-1975 välisenä aikana, jonka jälkeen se kääntyisi laskuun. Huomioimatta sodan vaikutusta, Nieminen arvioi, että tarvittaisiin keskimäärin neljä lasta jokaista avioliittoa kohden, jotta väkiluvun kasvu olisi varmaa. (Mt., 83.)

Nieminen näki syntyneisyyden vähenemisen yhteiskunnallisesti merkittävänä monella eri taholla. Talouselämä kärsisi, yhteiskunnallinen uudistustahto vähenisi, maan arvo alenisi,

vanhustenhuollon kustannukset moninkertaistuisivat ja kouluihin panostetut rahat menisivät hukkaan. Toisaalta, väestön laadullinen rakenne kärsisi, kun hyväosaiset "laadullisesti eräissä suhteissa korkeammalla tasolla olevat ovat unohtaneet tarpeellisen jälkikasvun tuottamisen". Samalla myös moni "nero" saattaisi jäädä syntymättä, sillä heidän syntymismahdollisuutensa on suurempi jos kansan lisääntyminen on voimakasta. (Mt., 84–85.) Väestönlisäystä tarvittaisiin myös sotilaallisen voiman ylläpitämiseksi, yleisen rappeutumisen ja suomen kansan häviämisen estämiseksi, joka saattaisi johtaa rauhan aikana "vaeltamispyrkimyksiin niistä maista, joissa lisääntyminen on suurempi, niihin maihin, joissa väestö vain heikosti lisääntyy". Oli siis kiinnitettävä huomiota niihin kansallisiin vaaroihin, mitä ulkomaalaisten maahanmuutto saattaisi aiheuttaa. (Mt., 86–88.)

Pohtiessaan syntyneisyyden vähenemisen syitä Nieminen toteaa, ettei tämä voi johtua ainakaan avioliittojen määrästä, ne kun olivat nousussa, eikä myöskään avioliiton solmimisen myöhäisemmästä iästä, esimerkiksi opiskelujen takia, koska tämä koski vain pientä virkamiespiiriä. Myöskään lisääntymiskyvyn yleisestä rappeutumisesta ei ollut esitetty pitäviä todisteita. Tulokseksi jäi siten se, etteivät ihmiset enää halua niin paljon lapsia kuin aikaisemmin ja heillä oli myös paremmat mahdollisuudet toteuttaa pyrkimyksiään sukupuolisen pidättymisen, ehkäisyvälineiden käytön tai sikiön lähettämisen avulla. (Mt., 89–93.) Tästä Nieminen pääseekin "nykyajan väestöongelman tärkeimpään kysymykseen": Miksi on tahdottu rajoittaa syntyneisyyttä? Tähän Nieminen hakee vastauksia ihmisten muuttuneista arvostuksista, joiden takana taas voidaan nähdä yhteiskunnalliset muutokset. Esimerkkinä tästä on naisten työssäkäynnin yleistyminen. Aiemmin "luonnollisia" asioita on ryhdytty suunnittelemaan ja harkitsemaan oman edun näkökulmasta valistuksen ajoista lähtien. Individualistisen ajattelutavan yleistyessä ja uskonnon vaikutuksen vähentyessä ihmiset ovat alkaneet suunnittelemaan elämäänsä, myös lasten hankintaan liittyvissä kysymyksissä. Varsinaiset syntyvyyttä vähentäviä syyt voidaan jakaa terveydellisiin, sielullisiin (esimerkiksi elämän epävarmuuden lisääntyminen), taloudellisiin ja sosiaalisiin (lisääntynyt vapaa-aika ja harrastukset) syihin. Erityisesti harrastusten lisääntymisen Nieminen näkee liittyvän siihen, että niin sanottu vanhemman vaisto voidaan tyydyttää vain muutamalla lapsella, koska elämään saadaan merkitystä muulla tavoin. (Mt., 94–101.)

Suomalaista väestöpolitiikkaa Nieminen kuvaili melko lapsenkengissä olevaksi eräitä verohelpotuksia lukuun ottamatta. Hän myös kritisoi ruotsalaisten Alva ja Gunnar Myrdalin (1935) väestöpoliittisia kehitysehdotuksia liian taloudellispainotteisiksi. Toisaalta Nieminenkin näkee sosiaalipoliittiset tuet tarpeellisina, myös siitä syystä, että väestön laadullista, erityisesti ruumiin kuntoa, olisi parannettava. Kuitenkin tärkeintä olisi, että erityisesti hyvässä taloudellisessa asemassa olevien perheiden lisääntymistähtoa olisi vahvistettava. Yksilöiden olisi unohdettava vain oman henkilökohtaisen etunsa tavoittelu ja uhrautua yhteisen hyvän vuoksi. Sillä "käyttäen hyväksi kaikkia kasvatuksen keinoja olisi painettava kaikkien mieliin, että jokainen perhe, jokainen kansalainen on omalta osaltaan vastuussa, ettei kansamme ala kulkea surkastumistaan kohti, ja velvollinen tekemään siitä käytännölliset johtopäätökset." (Mt., 112–117.)

Ilpo Helèn (1997) on tutkinut suomalaisen seksuaalisuuden historiaa teoksessaan "*Äidin elämän politiikka - Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*". Helèn pohtii erityisesti naisen seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä, naiskäsityksiä, naisten sukupuolisuuden rajoituksia ja vapautumismahdollisuuksia. Esittelemällä aborttipolitiikan, seksuaalivalistuksen ja avioliittoneuvonnan juuria, teos tuo esille niiden yhteydet kansanterveystyöhön, seksuaalipolitiikkaan ja väestöpolitiikkaan. Esimerkiksi Väestöliiton avioliitto- ja sosiaalineuvolojen julkilausuttu päätarkoitus oli nimenomaan abortintorjunta. Tarkoituksena oli kontrolloida ja pitää huolta äitiruumiista, jotta alkanut raskaus keskeytettäisiin mahdollisimman harvoin. Abortintorjunnan väestö- ja terveystieteisiin tarkoituksiin linkittyi sosiaaliseen turvallisuuteen ja hyvinvointiin liittyviä perhepoliittisia päämääriä. (Mt., 243–244.) Taustalla vaikuttivat huoli ennen sotia ja sodan aikana heränneet pelot väestönkasvun tyrehtymisestä. Valtio- ja yhteiskuntaruumiin yhteys perheeseen ja sen ytimeen, äiti-lapsisuhteeseen nähtiin yksinkertaisesti niin, että sen tehtävänä oli tuottaa uutta elämää synnyttämällä mahdollisimman monta lasta. Toisaalta 1940-luvun lopulla voimistui myös huoli perhe- ja avioliittoinstituutioiden kestävydestä ja "avio- ja perhe-elämän kurinalaisuuden höltymisestä" avioerojen ja irtosuhteiden lisääntymisen myötä. Keskustelua syntyikin perheiden taloudellisen ja sosiaalisen turvallisuuden parantamisesta. Niinpä 1950-luvulla perhe määrittyikin yhä enemmän sosiaalipoliittisesti, ei niinkään väestöyksikkönä. (Mt., 233.) Perheelle haluttiin antaa apua, jotta se voisi "jälleenrakentua" ja poliittinen huomio

siirtyi yhä enemmän perheen arkisiin pulmiin, yleisten ihanteiden siirtyessä sivummalle. Määrän ja voiman käsittein ilmaistut väestöpoliittiset huolet saivat väistyä perheen hyvinvointia ja tasapainoisuutta käsittelevien kurin- ja huolenpidon pulmien tieltä. Elämäntilanteen ongelmat alkoivat koskea myös yksilöitä perheen sisällä ja heidän hyvinvointiaan ja onnellisuuttaan, perheyksikön hyvinvoinnin lisäksi. (Mt., 235.)

Ritva Nätkin (1997) on tutkinut suomalaista väestöpolitiikkaa erityisesti naistoimijoiden näkökulmasta väitöskirjassaan *"Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset"*. Tutkimus käsittelee aihetta 1900-luvun alusta 1960-1970-lukujen murrokseen. Tutkimuksessa tarkastellaan Väestöliiton toimintaa ja sen toiminnassa vaikuttaneiden naisten asemaa, omaelämäkertoja tavallisten naisten kertomina ja miten he ovat jäsentäneet äitiyttä sekä erityisesti naisten maternalistista diskurssia. Suomalaisella maternalismilla Nätkin tarkoittaa nimenomaan puhetta ja toimintaa eli diskurssia, joka ei edellytä ruumiillista äitiyttä eikä ole kirjoitettu naisen ruumiiseen. Maternalismi on myös poliittisia liikkeitä, joissa naisten tavoitteena on edistää äitien, lasten sekä perheiden hyvinvointia. Toisaalta se tarkoittaa myös ajattelutapaa, joissa erottelua äidin ja lapsen välillä ei ole tehty. Tässä tapauksessa naiskysymys on lähes sama asia kuin äiti- ja lapsikysymys. (Mt., 27.) Naisliikkeen maternalistisen suuntauksen tavoitteet eivät ole täysin samat väestöpoliittisten tavoitteiden kanssa, joskin molemmissa korostettiin äitiyden merkitystä. Toisaalta maternalistista diskurssia on toisinaan ollut vaikea erottaa väestöpoliittisesta diskurssista. Näin tapahtui erityisesti sodan aikana, jolloin maternalistiset argumentit olivat erityisen voimakkaita. Väestöpolitiikka oli naisliikkeelle sekä mahdollisuus määrittellä äidin kategorian sisältöä uudelleen, esimerkiksi laajentamalla sen pätevyysaluetta, että rajoitus, koska naiset itse osallistuivat naisen ja äidin kategorian tuottamiseen. (Mt., 240–241.)

Väestöliiton väestöntutkimuslaitos on toiminut vuodesta 1946 ja on siitä lähtien tehnyt väestö-, perhe- ja seksologista tutkimusta. Viime vuosina tutkimusta on tehty myös väestön ikääntymisestä ja väestörakenteen muutoksesta, mutta erityisesti painopiste on ollut muuttoliikkeen ja perheellistymisen tutkimuksessa sekä syntyvytydessä. Tutkimuksissa on tarkasteltu muun muassa maahanmuuton ja maastamuuton kehitystä,

suomalaisten asenteita ulkomaalaisia kohtaan sekä lasten hankintaan ja parisuhteeseen liittyviä kysymyksiä.

Väestöliitto on vuodesta 1997 lähtien julkaissut vuosittain perhebarometrin, jossa tuotetaan ajankohtaista, alueellisesti kattavaa tietoa jostakin perhettä koskevasta yhteiskunnallisesta teemasta. Perhebarometrin voidaan sanoa heijastavan yleistä perhe- ja väestöpoliittista ilmastoja joka vuosi vaihtuvalla aiheellaan. Pirjo Paajasen vuoden 2005 barometri *"Eri teitä vanhemmuuteen"* käsitteli nuorina (20-30-vuotiaana) lapsia saaneiden näkemyksiä perheellistymisestä ja vanhemmuudesta. Barometrin mukaan ensi kertaa vanhemmiksi tulevat ovat yhä vanhempia, mutta elämäntilanteet saattavat silti vaihdella suuresti. Lasten hankinnan ajankohtaan liittyviä tekijöitä olivat muun muassa koulutuksen pituus tai vaihe, tilavamman asunnon hankkimisen mahdollisuus, vakituinen työsuhde ja vanhempien omien vanhempien tuki. Näiden tekijöiden merkitykset vaihtelivat hieman eri ikäryhmien ja sukupuolten välillä. (Paajanen 2005, 81–83.)

Vuoden 2004 perhebarometri *"Perhepolitiikka käännekohdassa"* (Kontula 2004) haluaa herätellä arvokeskustelua suomalaisen perhepolitiikan viimeaikaisesta kehityksestä. Vaikka taloudelliset resurssit ovat parantuneet, perheet eivät ole olleet ensisijaisena uudistuspolitiikan kohteena. Vasta 2000-luvulla on jälleen väestörakenteen muutosten hahmottamisen myötä alettu kiinnittää huomiota myös perhepolitiikkaan. Barometriä varten on muun muassa kartoitettu kansalaisten mielipiteitä perhepoliittisten tulonsiirtojen, perhevapaiden, syntyvyyden ja perheen ja työn yhdistämisen tiimoilta. Tutkimuksen mukaan vanhempien viestinä oli huomion kiinnittäminen lapsiin ja lapsiperheisiin tulevaisuuden resursseina eikä pelkkinä kuluina yhteiskunnalle. Perheitä kohtaan ilmaistu arvostus pitäisi näkyä myös perhetuissa ja suomalaiset odottavatkin valtiolta aktiivisempaa roolia perhepolitiikassa. (Mt, 151.) Esimerkiksi syntyvyyden nykyistä kehitystä piti huonona asiana neljä viidestä tutkimuksen vastaajista. Noin 40 prosenttia piti tärkeänä verovarojen käyttöä syntyvyyden lisäämisessä ja reilu kolmasosa myöntäisi verohelpotuksia alle 25-vuotiaana ensimmäisen lapsensa hankkineille. Lisäksi neljä viidestä arvioi, että heidän omien tarpeidensa mukaiset perhetuet auttaisivat heitä

saavuttamaan toivotun lapsiluvun (2,3), joka on ollut korkeampi kuin toteutunut lapsiluku. (Mt., 135.)

Vuoden 2002 perhebarometri "*Saako haikara tulla käymään - Suomalaisten lastenhankinnan ihanteet ja todellisuus*" (Paajanen 2002) on ollut merkittävässä roolissa myös väestöpoliittisessa keskustelussa. Barometrissä selvitettiin 18 - 45-vuotiaiden naisten ja miesten lasten hankintaan liittyviä mielipiteitä ja ihanteita. Selvityksen tulokset heijastavat yleisiä yhteiskunnallisia muutoksia. Erilaiset velvoitteet sitovat ihmisiä aikaisempaa vähemmän, elämä yksilöllistyy ja epävarmuus kasvaa. Ihanteellisena pidetty lapsiluku (2,4) ja naisten ensimmäisen lapsen synnytysikä (25 vuotta) eroavat toteutuneista luvuista. Kaksi lasta näyttää olevan edelleen useimmiten kannatettu suomalaisen perheen lapsiluku, toisaalta osa kahden tai useamman lapsen vanhemmista ei vielä osannut sanoa, hankkiiko tulevaisuudessa lisää lapsia vai ei. Yleisimmin vastaajat näkivät syynä siihen, että nykyään monet hankkivat vain 1 tai 2 lasta, tai eivät ollenkaan lapsia sen, että yksilöiden itsenäisyyden ja itsensä toteuttamisen tarve on korostunut, toisaalta syiksi arveltiin työn ja perheen vaikeaa yhteensovittamista sekä pidentyneitä opiskeluaikoja. Näiden arvioiden kanssa ovat ristiriidassa vastaajien esittämät syyt lastenhankinnan lykkäämisestä koskien omaa tilannettaan. Syinä olivat esimerkiksi opintojen loppuunsaattaminen, taloudelliset epävarmuustekijät sekä sopivan kumppanin puute. Lähinnä nuorimmassa ryhmässä (18-23-vuotiaat) esitettiin syiksi myös halu nauttia elämästä ennen lasten hankintaa. Lapsiperheiden tiukkaa tilannetta heijastaa barometrin mukaan se, että jo lapsia omaavat parisuhteessa elävät vastaajat ilmoittivat yleisimmin lasten hankintaan liittyvän epäröintiinsä syyksi yhteiskunnan riittämättömän tuen lapsiperheille. Lapsettomat parisuhteessa elävät taas ilmoittivat yleisimmin syyksi erilaiset elämän epävarmuustekijät, kuten huolen lasten tulevaisuudesta, taloudesta ja työtilanteesta. Vastaajat toivoivat valtiolta toimenpiteitä ensisijaisesti työn ja perheen yhteensovittamisessa, seuraavaksi eniten taloudellista tukea ja kolmanneksi eniten haluttiin lasten päivähoidon kehittämistä. (Paajanen 2002, 84–87.)

Työn ja perheen yhteensovittamisesta tutkitaan Väestöliitossa Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön rahoittamassa hankkeessa "*Joustaako työ, joustaako perhe?*". Hankkeen pohjalta on julkaistu kaksi raporttia, Terhi-Anna Wilskan (2005) ja Anneli

Miettisen ja Aino Mannisen raportti "*Sovittelua ja sopeutumista. Työn ja perheen yhteensovittamisen kysymyksiä määräaikaista tai osa-aikatyötä tekevien perheissä*" (2006). Väestöliitto osallistuu myös 13 Euroopan maan yhteistyönä toteutettavaan vertailututkimukseen (DIALOG), jossa selvitetään eri Euroopan maiden väestönkehityksen taustalla vaikuttavia tekijöitä sekä arvioidaan väestö- ja perhepoliittisten toimien vaikutusta väestönkehitykseen. (ks. esim. Kontula & Miettinen 2005.)

Yhteenvedona väestöpoliittisen tutkimuksen kentästä voidaan todeta, että sekä kansainvälinen että suomalainen tutkimus keskittyy usein väestötieteelliseen ja tilastolliseen tutkimukseen. Sekä suomalainen että kansainvälinen tutkimus on pohtinut viime aikoina syntyvyyden laskun syihin ja maahanmuuttoon liittyviä kysymyksiä. Suomessa erityisesti Väestöliiton vuosittainen perhebarometri heijastaa ajankohtaisia väestöön liittyviä teemoja, viime aikoina barometri on tarkastellut muun muassa perhepolitiikkaan ja lasten hankintaan sekä työn ja perheen yhteensovittamiseen liittyviä aiheita. Kansainvälisestä tutkimuksesta olen poiminut tähän lähinnä väestönkasvun rajoja ja väestön liikkumista pohtivia teoksia, joissa osassa myös kritisoidaan väestöpolitiikkaa. Laadullista, kriittisempää näkökulmaa väestöpoliittiseen tutkimukseen edustavat myös Brownin ja Ferreen (2005) sekä suomalaisten Ritva Nätkinin (1997) ja Ilpo Helénin (1997) tutkimukset. Myös itse tulen jossain määrin painottamaan kriittistä näkökulmaa tutkimuksessani.

4 Sosiaalinen konstruktionismi lähtökohtana ja diskurssianalyysi menetelmänä

Tässä luvussa tarkastelen sekä tutkimukseni teoreettista taustaa että metodia, koska diskurssianalyttisessä tutkimuksessa ne usein liittyvät läheisesti toisiinsa. Aluksi taustoitan aihettani esittelemällä sosiaalisen konstruktionismin ideaa, jonka teoreettisiin lähtökohtiin diskurssianalyysi menetelmänä pohjautuu. Mielestäni tutkimukseeni sopii laadullisen tutkimusotteen mahdollistama väljä teoreettinen viitekehys, joka antaa tilaa aineiston analyysin mahdollisimman avoimelle ja aineistolähtöiselle tarkastelulle. Kun tutkimusongelminani on selvittää, millaisiin argumentointipositioihin kansanedustajat asemoituvat suhteessa syntyvyyskeskusteluun ja millaisia retorisia keinoja he käyttävät oikeuttaakseen positioitaan, sekä millaisia sukupuolisidonnaisia jäsennyksiä keskusteluun liitetään, antaa sosiaalinen konstruktionismi kehyksen näiden merkitysten etsimiselle aineistosta. Sosiaalisen konstruktionismin esittelemisen jälkeen tarkastelen tarkemmin diskurssianalyysiä ja retorista diskurssianalyysiä. Lopuksi kerron tarkemmin oman tutkimukseni metodisista valinnoista.

Tutkimukseni teoreettinen pohja perustuu sosiaalisen konstruktionismin ideaan, joka korostaa tutkittavan todellisuuden tulkinnallista luonnetta. Kohtaamme todellisuuden aina jostakin näkökulmasta merkityksellistettynä ja itsellemme kulttuurillisesti mahdollisen kielen kautta. Diskurssianalyysi pyrkii tarkastelemaan tätä kielenkäyttöä ja muuta merkitysvälitteistä toimintaa sosiaalisen todellisuuden rakentajana, uusintajana ja muuttajana erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Retorinen diskurssianalyysi puolestaan tuo analyysiin painotuksen, jossa korostetaan erityisesti niitä vakuuttelun ja suostuttelun tapoja, joilla kielenkäytön avulla pyritään saamaan tietty yleisö vakuuttuneeksi jonkin todellisuuden version paremmuudesta.

4.1 Sosiaalinen konstruktionismi

Sosiaalinen konstruktionismi ei ole yksi yhtenäinen tai kiistaton teoreettinen suuntaus, vaan sen alle voidaan sisällyttää monia erilaisia suuntauksia (Jokinen 1999a, 51). Tässä voidaan nähdä myös sosiaalisen konstruktionismin vahvuus. Sen monivivahteisuus antaa tutkimusmahdollisuuksia monille "uusillekin" tieteenaloille, kuten esimerkiksi nais- ja kulttuurintutkimukselle (Gergen 1998, 33). Konstruktionistisessa tutkimuksessa on nimittäin usein kyse laajojen sosiaalisten kategorioiden, kuten esimerkiksi sukupuoli, seksuaalisuus, sairaus ja vammaisuus, uudelleen ajattelemisesta. Sosiaalinen konstruktionismi pyrkii siten osoittamaan, että asioista voidaan ajatella toisinkin. (Burr 1998, 13, 15.) Vivien Burrin (2003) mukaan on kuitenkin mahdollista määritellä eräitä teoreettisia lähtökohtoletuksia, jotka ovat jossain määrin yhteisiä sosiaalista konstruktionismia taustanaan pitävälle tutkimussuuntauksille. Sosiaalinen konstruktionismi kiistää ajatuksen mahdollisuudesta kohdata ympäröivä maailma "puhtaana" ja haastaa suhtautumaan epäilevästi itsestänselvyyksinä pidettyihin määritelmiin todellisuudesta. Kohtaamme todellisuuden aina jostakin näkökulmasta merkityksellistettynä. (Mt., 2–4.)

Merkityksellistämisen tavat eli asioiden ja ilmiöiden nimeäminen on pitkien historiallisten prosessien tulosta. Näissä prosesseissa ihmisten välisellä vuorovaikutuksella on keskeinen rooli. Merkityksellistämiseen liittyy aina kaksi vastakkaisista puolta. Toisaalta se on merkitysten vakiinnuttamisen prosessi, joka mahdollistaa ymmärrettävän kommunikoinnin arkipäivän maailmassa, toisaalta merkitysten rajat ovat alati liikkeessä ja ne voivat muuntua, kadota tai tilalle syntyä uusia merkityksellistämisen tapoja. Esimerkiksi esineet, asiat tai instituutiot ovat tutkimuksemme kohteina aina jollakin tapaa nimettyinä ja tutkija voi lähestyä näitä kohteita vain kulttuurisesti mahdollisten symbolien ja merkitysten kautta. (Jokinen 1999a, 39.)

Sosiaalisen konstruktionismin sisällä voidaan erotella kaksi toisistaan poikkeavaa laajempaa teoreettista ja tutkimuksellista suuntausta. Toisaalta tutkimuksessa voidaan

keskittyä kielenkäytön mikrorakenteiden tarkasteluun ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, toisaalta pyrkiä tuomaan esille "makrotason" kielellisten ja yhteiskunnallisten rakenteiden olemassaolo kielenkäytön taustalla. Tällöin tutkimuksen keskiössä ovat muun muassa valtaan liittyvät kysymykset kun taas "mikrotason" tutkimus keskittyy enemmän sosiaalisen todellisuuden vuorovaikutuksellisen rakentumisen suuntaan. (Burr 2003, 20–22.) Toisaalta sosiaalisen konstruktionismin kenttää ja sen suuntauksia voidaan jaotella monilla muillakin tavoin (ks. esim. Jokinen 1999a, 51).

4.2 Diskurssianalyysi menetelmänä

Diskurssianalyysin teoreettinen pohja on sosiaalisen konstruktionismin traditiossa. Tämä näkyy diskurssianalyttisessä tutkimuksessa niin tutkimuskohteen valinnassa, tutkimuskysymysten muodostamisessa, analyttisten työkalujen kehittämisessä kuin tutkimuskohteen ja tutkijan välisen suhteen ymmärtämisessäkin. "Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa valitaan tutkimuskohteiksi ne kielelliset prosessit ja niiden tuotokset, joissa ja joiden kautta sosiaalinen todellisuutemme ja kanssakäymisemme rakentuvat". (Jokinen 1999a, 39–40, kursivointi poistettu.) Kielen käyttöä ei siten tarkastella vain siltana todellisuuteen, vaan se nähdään osana todellisuutta (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993a, 9). Myös eduskuntatyöskentely on kieleen sidottua toimintaa, jonka tuottamat sanat ja tekstit sekä ei-kielellinen viestintä rakentavat sosiaalista todellisuutta.

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa kielen nähdään jäsentyvän sosiaalisesti jaettuina merkityssysteemeinä, joiden ajatellaan muodostuvan suhteessa ja erotuksena toisiinsa (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993b, 19). Merkityssysteemeillä voidaan tarkoittaa myös ei-sanallisia tekoja, esimerkiksi non-verbaaliset eleet voivat rakentua tietyn diskurssin osaksi. Erilaisia merkityssysteemejä on yleisemmin kutsuttu diskursseiksi tai tulkintarepertuaareiksi. Yhtä oikeaa tapaa valita käsite tiettyyn tutkimukseen ei ole, olennaisinta on valitun käsitteen selkeä määrittäminen ja valinnan perustelevuus. Molemmat käsitteet voidaan kuitenkin määrittellä Jokisen, Juhilan ja Suonisen (1993b, 26–27) mukaan "verrattain eheiksi säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeiksi, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta".

Tutkimuksissa on käytetty myös vaihtoehtoisia tai lähikäsitteitä kuten tulkintaresurssi (Hoikkala 1993, 24–26; Jokinen & Juhila 1999, 65), kehys (Peräkylä 1990) tai selonteko (Suoninen 1999, 20). Diskurssin käsitteen ymmärrettävyyttä vaikeuttaakin sen käyttö hyvin erilaisissa tutkimusotteissa (Vuori 2001, 83). Hilka Summan (1989, 73) mukaan diskurssin käsitteen käyttöä voidaan pitää enemmän orientaationa tutkimukseen, ei varsinaisena teoriana tai metodina.

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa on myös tärkeää toiminnan kontekstuaalisuuden huomioonottaminen. Tapahtumatilannetta eli kontekstia, jonka puitteissa diskurssit rakentuvat, pidetään aineiston analyysiä rikastuttavana diskursiiviseen maailmaan kuuluvana ominaisuutena, eikä sitä täten ole tarpeellista poistaa häiritsevänä tekijänä. Diskurssianalyysissä kontekstin huomioon ottamisella tarkoitetaan ajan ja paikan, jossa analysoitava toiminta tapahtuu, tarkastelemista ja tulkintojen suhteuttamista tähän kontekstiin. Kontekstia voidaan tarkastella eri tasoilla, esimerkiksi sanojen yhteyttä lauseen vuorovaikutuskontekstiin (esimerkkinä kokoustilanne) tai laajemmin kulttuuriseen kontekstiin. Analyysivaiheessa tämä tarkoittaa sitä, että aineistosta pyritään tunnistamaan asioita, joiden tulkinnassa tutkija käyttää tietoisesti hyväkseen oman kulttuurinsa, esimerkiksi stereotyyppien, tuntemusta. Myös aineiston tuottamisen ehdot, niin sanotut reunaehdot, voidaan määritellä kontekstiksi. Esimerkiksi eduskuntapuheen ja haastattelupuheen välillä voi olla merkittäviä eroja siinä, mitä ehtoja niiden tuottaman puheen takana on. Haastattelupuhe saattaa olla haastattelijan voimakkaastikin ohjailemaa, kansanedustajat puhuvat puolestaan tietystä asemasta käsin, mahdollisesti puoluekurin ja usein etukäteen valmisteltujen puhevuorojen ohjaamana. Toisaalta reunaehdot eivät voi selittää kausaalisesti tietyn toiminnan syitä. Ihmiset voivat toimia reunaehtoja "vastustaenkin". Aineiston ymmärtämisen kannalta on kuitenkin tärkeää huomioida sen tilanteen "luonne", jossa aineisto on tuotettu. (Jokinen ym. 1993b, 29–36.)

Erilaiset merkityssystemit määrittyvät myös suhteessa toisiinsa. Tätä voidaan kuvata interdiskursiivisuuden tai intertekstuaalisuuden käsitteillä (Jokinen ym. 1993b, 28; Fairclough 2003, 47–55; Väliaverron 1993, 26, 31.) Intertekstuaalisuuden idea perustuu ajatukseen, jonka mukaan tekstit ovat monin tavoin sidoksissa toisiinsa. Erilaiset tekstit saavat vaikutteita toisista teksteistä ja ovat täynnä viittauksia muihin teksteihin. Osansa

intertekstuaalisuudesta saa myös tekstin lukija, joka käyttää ja lukee tekstejä tietyillä tavoilla, aikaisemman intertekstuaalisen tietämyksensä ohjaamana. (Vuori 2001, 91.) Interdiskursiivisuudessa puolestaan diskurssit kiinnittyvät toisiinsa eri tavoin ja saavat vaikutteita toisista diskursseista.

Merkityssystemit voivat olla myös keskenään kilpailevassa asemassa, rinnakkaisuuden lisäksi. Toiset diskurssit voivat saada enemmän tilaa kuin toiset, jolloin saattaa syntyä totuutena pidettyjä itseäänselvyyksiä, jotka vaientavat muut vaihtoehtoiset tavat puhua asioista. (Jokinen ym. 1993b, 29.) Tällöin mielenkiinnon kohteena voi olla näiden vahvojen, hegemonisen aseman saavuttaneiden diskurssien etsiminen aineistosta (mt., 76). Usein on myös hedelmällistä pyrkiä tarkastelemaan niitä kielellisiä prosesseja, joissa tietyt diskurssit muodostuvat vahvemmiksi kuin toiset, eli miten aineistosta tunnistettuja hegemonisia diskursseja tuotetaan ja uusinnetaan (mt., 89). Diskurssien voidaankin nähdä käyvän keskenään jatkuvaa diskursiivista kamppailua (käsitteestä ks. esim. Nätkin 1997).

Eräs tapa jakaa diskurssianalyysin sisäisiä metodisia painotuksia on tarkastella niitä neljän eri ulottuvuusparin kautta. Nämä parit ovat 1) tilanteisuuden ja kulttuurisen jatkumon välinen suhde 2) merkitysten ja merkitysten rakentamisen tapojen välinen suhde 3) retorisen ja responsiivisen analyysin välinen suhde sekä 4) kriittisen ja analyttisen diskurssianalyysin välinen suhde. Kukin pari nähdään janana, jonka molemmat ulottuvuudet ovat läsnä tutkimuksissa, mutta tarkastelun painopiste voi asettua mihin tahansa kohtaan janalla ja se saattaa myös vaihdella tutkimuksen eri vaiheissa. (Jokinen & Juhila 1999, 55.) Seuraavassa käsittelem näistä kolmea ulottuvuusparia, painottaen ulottuvuusparien niitä kohtia, jotka ovat merkityksellisempiä oman työni kannalta. Retorista diskurssianalyysiä käsittelem omassa luvussaan.

Tilanteisuuden ja kulttuurisen jatkumon janalla voidaan tutkimuksessa korostaa toisaalta "tässä ja nyt" tapahtuvaa merkitysten rakentumista, toisaalta on huomioitava, että merkityksellistämisen tavat ovat aina osa laajempaa kulttuurista kontekstia ja merkityksellistämisen tapoja (mt., 56–60). Eräs tapa ratkaista näiden ulottuvuuksien välinen suhde on pyrkimys tutkimuksen analyysivaiheessa sulkea kulttuurisuus osittain analyysin ulkopuolelle ja palata siihen vasta johtopäätöksissä. Tällöin korostuu aineiston

mahdollisimman aineistosidonnainen analyysitapa. Aluksi aineistoa taustoitetaan tarkoituksellisesti hyvin kevyesti, jotta aineisto "avautuu" tutkijalle mahdollisimman rikkaana. Tiukan aineistosidonnaisen analyysin jälkeen on mahdollista laajentaa tutkimuksensa tuloksia laajempaan kontekstiin, esimerkiksi julkisuudessa käytyyn keskusteluun. Jokinen ja Juhila (1999, 60) ovat nimenneen edellä kuvatun tyyppisen tutkimusorientaation "kulttuurin analyttiseksi sulkeistamiseksi".

Merkitys–merkitysten tuottamisen tavat – parissa on myös kyse siitä, mitä tutkimuksessa halutaan painottaa. Ensimmäisessä ollaan enemmän kiinnostuneita aineistosta nousevien diskurssien tunnistamisesta eli siitä, mitä merkityksiä ihmiset puheissaan ja kirjoituksissaan rakentavat, jälkimmäisessä puolestaan painotetaan enemmän merkitysten tuottamisen tapoja eli millaisia kielellisiä keinoja käyttämällä merkityksiä tuotetaan. Monissa tutkimuksissa kysytään molempia tutkimuskysymyksiä, sekä mitä merkityksiä aineistosta nousee esiin, että miten näitä merkityksiä tuotetaan. Toisaalta nämä kaksi ulottuvuutta ovat aina yhteydessä toisiinsa. Merkityksiä ja niiden rakentumisen tapoja on mahdotonta erottaa toisistaan. (Mt., 66.)

Kriittisen ja analyttisen diskurssianalyysin perusero voidaan paikallistaa niiden suhteesta tutkimusaineistoon. Kriittisessä diskurssianalyysissä lähdetään usein liikkeelle pyrkimyksestä tuottaa vallitsevaa sosiaalista järjestystä arvosteleva puheenvuoro. Tavoitteena voi usein olla myös muutos epätydyttävään sosiaaliseen tilanteeseen. Tutkimuksen lähtökohtana on yleensä oletus tiettyjen alistussuhteiden olemassaolosta, jolloin tehtävänä on tuoda nämä alistussuhteet esiin tarkastelemalla niitä, useimmiten kielellisiä, käytäntöjä, joilla näitä suhteita pidetään yllä ja oikeutetaan. Esimerkiksi monet diskurssianalyttistä tutkimusotetta käyttävät feministiset tutkimukset ovat peruslähtökohdiltaan hyvin kriittisiä. Kriittisen diskurssianalyysin käyttämät käsitteet johdetaan usein poststrukuralistisen suuntauksen (esim. Foucault 1981) perinteestä. Tutkimuksessa käytetään esimerkiksi ideologian, ideologisten käytäntöjen, vallan, valtasuhteiden, hegemonisten diskurssien ja vaiennettujen äänien kaltaisia käsitteitä. (Jokinen & Juhila 1999, 86.)

Analyttinen diskurssianalyysi pyrkii puolestaan mahdollisimman aineistolähtöiseen tutkimukseen, jolloin ei etukäteen tehdä oletuksia esimerkiksi alistussuhteiden olemassaolosta. Vasta aineiston analyysin jälkeen otetaan kantaa näiden suhteiden rakentumiseen. Tavoitteena on siten eritellä yksityiskohtaisesti sosiaalista todellisuutta, ei välttämättä tuottaa kriittistä puheenvuoroa. Toisaalta nämä kaksi orientaatiota eivät ole toisiaan poissulkevia. Esimerkiksi hyvinkin analyttinen tutkimus voi muotoutua loppua kohden kriittisemmäksi, jos tutkimustulokset antavat siihen aihetta. Toisin sanoen, tutkimuksen aluksi sulkeistettu kulttuurinen konteksti liitetään lopuksi aineistosta esiin nousseisiin tuloksiin. (Mt., 86–87.)

4.3 Retorinen diskurssianalyysi

Yksinkertaisesti määritellen retoriikalla tarkoitetaan yleensä yleisön vakuuttamista jonkin argumentin pätevydestä ja pyrkimyksestä saada yleisö sitoutumaan tähän (Jokinen 1999a, 46). Retorinen tutkimus ei kuitenkaan muodosta yhtä yhtenäistä koulukuntaa tai metodista suuntausta, sillä sen traditiot ja käytötavat ovat hyvin moninaisia. Lähtökohdiltaan hyvinkin erilaisissa tutkimuksissa voidaan käyttää hyväkseen retoriikan tarjoamia menetelmällisiä sovellutuksia. Retoriikka voidaan jakaa kolmeen tasoon, riippuen siitä, mihin kielenkäytön alueeseen huomio suunnataan. Tällöin voidaan erottaa puheiden tai esitysten retoriikka, argumentoinnin retoriikka sekä kielikuvien retoriikka. Suomalainen retoriikantutkimus on usein suuntautunut juuri argumentoinnin analyysin suuntaan. Argumentointia painottavan modernin retoriikatutkimuksen käynnistäjinä pidetään Chaim Perelmania ja Stephen Toulminia. Argumentoinnin tutkimus voi painottua joko retoriseen tai formaaliin suuntaan. Ensimmäisessä on kyse lähinnä erilaisten retoristen keinojen merkityksen tarkastelemisesta vakuuttavuuden lähteenä, jälkimmäisessä puolestaan painotetaan enemmän argumenttien pätevyys tutkimista tai arvioimista. (Palonen & Summa 1996, 7–10.)

Diskurssianalyttistä tutkimusta tekevät ovat usein hyödyntäneet retorisia työvälineitä esimerkiksi erilaisia tekstiaineistoja ja puheita analysoidessaan. Kiinnostuksen keskiöön nousee silloin, kuinka nämä tekstit ovat rakentuneet argumentatiivisesti. Retoristen

keinojen erittely on myös yleistä. Tällöin tarkastellaan niitä suostuttelun ja vakuuttelun keinoja, joita käyttämällä yleisö pyritään saamaan vakuuttuneeksi argumentin uskottavuudesta. Retorisia työvälineitä käyttämällä voidaan diskurssianalyttisessä tutkimuksessa kysyä aineistolta esimerkiksi, miten erilaisia diskursseja tuotetaan, kuinka asioiden kategorisointeja tai tekoja pyritään oikeuttamaan tai miten ne saadaan näyttämään itsestäänselvyyksiltä. Jokisen (1999a, 47) mukaan retoriikan hyödyntäminen sopii hyvin diskurssianalyttiselle tutkimukselle, joskin suuntausten välillä on joitakin painotuseroja. Retoriikassa painotus on enemmän lausumien muotoilussa ja yleisösuhteen tarkastelussa, diskurssianalyysissä puolestaan kulttuuristen merkitysten tuottamisessa ja tulkinnan vuorovaikutuksellisuuden tarkastelussa.

Lähtökohtana retorisisessa diskurssianalyysissä, muun diskurssianalyysin tavoin, on korostaa todellisuuden tulkinnallista luonnetta. Kielenkäytön tutkimisella ei pyritä tavoittamaan ulkomaailman tosiasioita tai kertovan meille yksiselitteisesti puhujan asenteista tai päänsisäisistä asioista, koska kielen ei oleteta näitä asioita voivan paljastaa. (Jokinen 1999b, 127.) Retorisessa diskurssianalyysissä ei pyritä siten tulkitsemaan asian tai ilmiön olemusta sellaisenaan vaan sen argumentointia. Argumentointiin liittyy kaksi toisiinsa liittyvää puolta, argumenttien kehittäminen ja toisaalta argumentointi, joka syntyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (Billig 1987; Jokisen 1999b, 127 muk.) Retorisen diskurssianalyysin piirissä ollaan kiinnostuneita argumentoinnin molemmista puolista, mutta esimerkiksi Jokinen (1999b, 127) korostaa enemmän argumentoinnin sosiaalista puolta, jolloin argumentointia tarkastellaan erityisesti tekemisenä, sosiaalisena toimintana. Ymmärtääkseen tätä toimintaa on tutkijan tulkittava uudelleen sellaiset käsitteet kuin asenne, fakta ja kategoria. (mt.)

Asenteen sijasta diskurssianalyttisessä tutkimuksessa puhutaan asemoitumisesta. Asemoitumisella tarkoitetaan tietynlaisen position ottamista julkisessa keskustelussa. Se on siten aina sosiaalista toimintaa. Argumentoinnin tarkoituksena on usein oman position puolustaminen ja vastaposition heikentäminen ja arvosteleminen kriittisesti. (Billig 1987, 177 ja 1991, 43; Jokisen 1999b, 127 muk.) Arja Jokinen (1993) käyttää hyväkseen asemoitumiseen liittyvää, Michael Billigiltä (1987, 1991) lainaamaansa argumentaatioposition käsitettä artikkelissaan *"Poliitikkojen puheet puntarissa:*

kaupunginvaltuutettujen asunnottomuuspuheiden retoriikka", jossa hän tarkastelee poliitikkojen puhetta asunnottomuudesta ja asunnottomista. Tutkimuksessa tarkastellaan, millaisiin argumentaatiopositioihin kaupunginvaltuutetut asemoituvat suhteessa asunnottomuuteen ja millaisia retorisia keinoja käyttäen he puolustavat ja oikeuttavat kyseisiä positioita. Tutkimusaineistona on kaksi eri vuosina käytyä valtuuston kokousta. Jokinen (1993, 191) määrittelee poliitikkojen esittämät argumentit, mielipiteet ja asenteet tilannesidonnaiseksi asemoitumiseksi julkiseen keskusteluun, jossa puolustettavat positiot ovat aina suhteessa muihin, kilpaileviin positioihin. Retoriset keinot taas ovat niitä kielen käytön keinoja, joilla poliitikot pyrkivät taivuttelemaan yleisönsä omien argumentaatiopositioidensa taakse. (Mt.) Tutkimuksessa ei siten keskitytä vain siihen, miten eri retorisia keinoja käyttäen asunnottomuudelle luodaan olemassaolo ilmiönä, vaan myös siihen, millainen tuo luotu olemassaolo on. Samoin kuin rakennetaan mitä tahansa ilmiötä, myös tarkastelemani syntyvyyskeskustelu tuottaa "syntyvyyden lisäämisen" tietynlaiseksi ilmiöksi ja näillä konstruktiolla saattaa olla erilaisia vaikutuksia siihen, miten tätä ilmiötä lähestytään, minkälaisiin toimenpiteisiin ryhdytään tai kenen ongelmaksi vähäinen syntyvyys määritellään. Väistämättä tutkimukseen liittyy siten tämä kielenkäytön seurauksia tuottava luonne, sen funktionaalisuus (Jokinen ym. 1993b, 41–45), vaikka se ei olekaan analyysin päätarkoitus omassa työssäni.

Faktan käsite taas esitetään useimmiten faktan konstruoinnin käsitteenä. Faktan konstruoinnin voi määritellä yrityksenä saada faktuaaliset kuvaukset, eli pyrkimykset "puhtaaseen raportointiin" todellisuudesta, näyttämään kiistämättömiltä tosiasioilta. Tällöin vaihtoehdot jäsennystavat jäävät sivummalle. Faktuaalinen kuvaus onkin vakuuttavan retoriikan yksi muoto.

Kategorisoinnin käsitettä käytetään usein retoristen keinojen yhteydessä. Kategorisoiminen on minkä tahansa kuvauksen keskeinen piirre. Se määrittää jonkin henkilön tai tapahtuman tiettyjä ominaisuuksia omaavaksi. Esimerkiksi joku voidaan määritellä hyväksi/pahaksi ihmiseksi, vaaralliseksi/vaarattomaksi jne. Diskurssianalyyseissä kategorioita sekä faktoja käsitellään neuvottelukysymyksinä, jotka syntyvät sosiaalisissa käytännöissä. Kategoriat eivät synny itsestään, vaan ihmisten toiminnan seurauksena. Kategoriat eivät siten koskaan ole viattomia. Ihmiset pyrkivät

"myymään" toisilleen näitä versioitaan todellisuudesta. Tässä "kaupittelussa" retorisisilla keinoilla on olennainen rooli. (Jokinen 1999b, 129–130.)

Tutkimukseni teoreettinen pohja perustuu sosiaalisen konstruktionismin ideaan, joka korostaa tutkittavan todellisuuden tulkinnallista luonnetta. Kohtaamme todellisuuden aina jostakin näkökulmasta merkityksellistettynä ja itsellemme kulttuurillisesti mahdollisen kielen kautta. Diskurssianalyysi pyrkii tarkastelemaan tätä kielenkäyttöä ja muuta merkitysvälitteistä toimintaa sosiaalisen todellisuuden rakentajana, uusintajana ja muuttajana erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Retorinen diskurssianalyysi puolestaan tuo analyysiin painotuksen, jossa korostetaan erityisesti niitä vakuuttelun ja suostuttelun tapoja, joilla kielenkäytön avulla pyritään saamaan tietty yleisö vakuuttuneeksi jonkin todellisuuden version paremmuudesta. Analyysissäni on retorisen diskurssianalyysin lisäksi myös kriittisen diskurssianalyysin piirteitä, sillä tutkin myös sitä, miten keskustelu jäsentyy sukupuolen mukaisesti ja uusintaa yksityisen ja julkisen jakoa.

Poliittinen puhe on kielenkäyttöä, jonka kautta konstruoituu esimerkiksi se, miten "syntyvyysongelma" (vai pitäisikö puhua "syntymättömyysongelmasta") määritellään. Ei ole yhdentekevää, miten kansanedustajat tietyn ilmiön määrittelevät, miten he asemoituvat julkiseen keskusteluun tai mitä retorisia keinoja käyttämällä he puolustavat omia argumentaatioppositioitaan. Poliittisella kielenkäytöllä saattaa olla huomattaviakin yhteiskunnallisia vaikutuksia, jotka mahdollisesti määrittävät esimerkiksi sen, miten eri tavoin naisista ja miehistä puhutaan syntyvyyskysymyksen kohdalla. Arja Jokisen (1993, 194) tavoin en siten ole kiinnostunut vain niistä retorisisista keinoista, joita käyttämällä ilmiölle luodaan olemassaolo, vaan myös siitä, millainen tuo luotu olemassaolo on.

5 Eduskunnan väestöpoliittinen syntyvyyskeskustelu

Tutkimukseni aineistolähtöisyydestä johtuen aineistoon tutustumisella ja siihen uppoutumisella on ollut merkittävä vaikutus työni etenemiselle. Myös tutkimuskysymykset ja analyysiprosessin juoni ovat muotoutuneet lopullisesti vasta aineiston analyysin myötä. Tässä luvussa esittelen aineistoani ja analyysiprosessini kulkua aineiston analyysin lisäksi.

5.1 Aineisto

Väestöpoliittinen keskustelu on noussut uudestaan politiikan areenoille 2000-luvulla, jonka jälkeen aiheesta on julkaistu runsaasti erilaisia raportteja ja mietintöjä. Lokakuussa 2004 valtioneuvosto julkaisi tulevaisuusselontekonsa "*Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille*" - *Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta* (VNS 8/2004 vp), jossa pohditaan erilaisia väestönkehitykseen liittyviä teemoja. Sen tarkoituksena on "osoittaa väestöpoliittisen keskustelun tarpeellisuus, laajentaa ikärakenteen muutokseen varautumista sekä tehostaa toimenpiteitä kriittisiksi katsomillaan alueilla." Myöhemmin eduskunnan tulevaisuusvaliokunta julkaisi aiheesta oman mietintönsä (TuVm 1/2005). Oma aineistoni, eduskunnassa 1.6.2005 käyty palautekeskustelu (PTK 64/2005) on jatkumoa tälle poliittiselle keskustelulle ja siinä otetaan kantaa kaikkiin mietinnössä sekä selonteossa mainittuihin väestöpoliittisiin teemoihin. Teemat voidaan jakaa seuraavasti:

- väestökehitys (lapsiluvun kasvulle otolliset olosuhteet ja työperustainen maahanmuutto)*
- terveyden ja toimintakyvyn edistäminen*
- lapsista ja nuorista huolehtiminen*
- talouden kasvupotentiaalin vahvistaminen*
- etuusjärjestelmiin liittyvät uudistukset*
- alueellinen kehitys ja peruspalveluiden turvaaminen*
- ikäntyneiden voimavarojen tukeminen ja hyödyntäminen*

Oma tarkasteluni tulee kuitenkin keskittymään vain niihin kansanedustajien puheenvuoroihin, joissa keskustellaan syntyvyyteen vaikuttamisesta. Tai niin kuin mietinnössä asia ilmaistaan, kyse on "lapsi- ja perhemyönteisemmän" yhteiskunnan luomisesta, jotta syntyvyyksluvut lähtisivät nousuun.

Eduskunnan palautekeskusteluissa ei varsinaisesti ole kysymys lainsäädäntötyöstä. Ne liittyvät valtioneuvoston antamiin selontekoihin ja tiedonantoihin, joiden tarkoituksena on yleensä tiettyä asiakokonaisuutta koskevan toimintapolitiikan esittely, eduskunnan informoiminen lainsäädännön vaikutuksista tai tärkeää ajankohtaista asiaa koskevan julkisen keskustelun käynnistäminen. Selonteko lähetetään useimmiten käsiteltäväksi asianosaiseen valiokuntaan (tässä tapauksessa tulevaisuusvaliokuntaan), jonka jälkeen asiaa käsitellään palautekeskustelussa valiokunnan mietinnön pohjalta. Eduskunnan palautekeskustelu on siten aineistona kansanedustajien puheenvuoroihin perustuvaa ylöskirjattua suullista materiaalia. Tutkimukseni aineistona oleva palautekeskustelu koostuu tulevaisuusvaliokunnan puheenjohtajan esittelypuheenvuorosta ja pääministerin puheenvuorosta, jonka jälkeen kansanedustajilla on aluksi mahdollisuus vastauspuheenvuoroihin. Tämän jälkeen siirrytään valmiiseen puhujalistaan.

Eduskuntapuhetta analysoitaessa on huomioitava myös sen ominaisluonne. Eduskuntapuhe tulee sellaisesta institutionaalisesta positiosta, johon pääsy on rajoitettua. Jokinen (1993, 190) puhuu genren käsitteestä viitaten siihen, että puheella on sitä suhteellisen tarkasti säätelevät omat tuotantoehtonsa. Eduskuntapuhe on suhteellisen formaalia ja yleensä puheenvuorot esitetään pyydettyssä järjestyksessä. Puheenvuorot saattavat olla myös osittain etukäteen valmisteltuja. Vaikka omassa aineistossani ei olekaan kysymys täysistunnosta, jossa varsinaisesti säädetään lakeja, vaikuttavat myös näihin palautekeskusteluihin edellä mainittujen reunaehtojen lisäksi muun muassa kansanedustajien erilaiset intressit ja puoluekuri sekä muut poliittiset sitoumukset. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan tarkastele kansanedustajien puheenvuoroja puoluesidonnaisesti, vaikka luonnollisesti poliittisessa puheessa puoluetusta usein näkyykin eri puhujien kohdalla. Reunaehdoista huolimatta aineiston puhe on sangen vapaamuotoista ja mahdollistaa elävän poliittisen kielen analyysin. Lisäksi se tarjoaisi mahdollisuuden kansanedustajien keskinäisen vuorovaikutuksen tarkasteluun eli siihen,

miten he kommentoivat toisiaan ja viittaavat toistensa puheisiin. Monet puheenvuorot sisältävätkin kommentointia toisten puheenvuoroihin, sekä erillisissä vastauspuheenvuoroissa, että etukäteen kirjoitetuissa teksteissä, joita he näin ollen muokkaavat keskustelun aikana. (vrt. Jokinen 1993, 191.) Omassa tarkastelussani en kuitenkaan puutu kansanedustajien keskinäiseen vuorovaikutukseen.

Syy, miksi valitsin juuri tämän aineiston, pohjautuu eduskunnassa käytyjen keskustelujen asemaan yhteiskunnassa. Eduskunnan täysistunto on mielestäni tärkeä yhteiskunnallisen keskustelun foorumi. Erityisesti kiinnostavaa on tämäntyyppinen, vapaamuotoisempi keskustelu tulevaisuuden näkymistä ja siitä, minkälaista politiikkaa halutaan esimerkiksi juuri syntyvyyden nostamiseksi harjoittaa ja miten tätä perustellaan. Eduskuntakeskustelut ovat osaltaan ylläpitämässä ja tuottamassa sitä ajankohtaista keskustelua, jota väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutoksista on runsaasti viime aikoina käyty.

5.2. Analyysiprosessi

Aineistoni rajaus ei ole ollut täysin ongelmaton, koska keskustelua käydään monesta erilaisesta aiheesta, jotka kaikki liittyvät toisiinsa tavalla tai toisella. Esimerkiksi "maahanmuuttopuhe" liitettiin useassa puheenvuorossa syntyvyyspuheeseen. Molemmat nähdään oleellisina teemoina väestönkehityksestä puhuttaessa. Kansanedustajat myös ottavat kantaa puheenvuoroissaan useisiin eri teemoihin. Lapsiluvun kasvattamiseen ja syntyvyyteen liittyvät puheenvuorot tai niiden osat näyttivät kuitenkin erottuvan suhteellisen selkeästi muusta tekstistä. Usein puhuja käytti koko puheenvuoronsa pelkästään ottaakseen kantaa syntyvyyteen, tai puhe jakaantui kappaleittain selkeiksi asiakokonaisuuksiksi. Koko palautekeskustelu on tulostettuna 80 sivua ja varsinaisia puheenvuoroja on 82 kappaletta, joista olen valinnut tarkempaan analyysiini 55 puheenvuoroa. Näistä puheenvuoroista valitsin analyysiin joko koko puheenvuoron tai vain osan siitä. Puheenvuoroissa esiintyvät kursivoinnit olen tehnyt itse. Kursivoituilla kohdilla olen halunnut korostaa analyysin kannalta merkittäviä lauseita.

Tutkimusotteeni aineistolähtöisyydestä johtuen pyrin olemaan mahdollisimman avoin aineistolleni. Analyysin alussa tutustuin aineistooni hyvin tarkasti useilla lukukerroilla. Myös tutkimuskysymykseni hioutuivat vasta pitkällisen aineistonlukemisen kuluessa. Tein useita pienempiä analyysejä, esimerkiksi tyyliin "mitä keinoja esitetään syntyvyyden lisäämiseksi?", jotta saisin tekstistä esiin nousevat ristiriitaisuudet ja usein toistuvat teemat. Lisäksi keskustelusta alkoi hahmottua muutama selkeämpi diskurssi. Tämän jälkeen aloitin syvemmän analyysin tekemisen, jolloin pyrin löytämään keskustelusta ne argumentaatiopositiot, joiden taakse kansanedustajat asemoituvat. Löytämäni argumentaatiopositiot nimesin syntyvyyden lisäämispuheeksi ja yksilön valintapuheeksi.

Analyysini ei keskity näiden kahden position tiukkaan vertailuun (vrt. Jokinen 1993, 195) vaikka pyrinkin tarkastelemaan niiden välistä suhdetta. Pyrin analysoimaan sitä, millaisiin argumentteihin perustuen näitä kahta positiota puolustetaan ja oikeutetaan. Retorinen analyysi ei kuitenkaan nouse analyysini keskiöön, vaan korostan analyysissäni enemmän niitä diskursseja, joilla mahdollisia argumentointipositioita tuetaan eli mitä diskursseja nykyisestä syntyvyyskeskustelusta nousee esiin. On myös huomioitava, että aineistoani olisi voinut lähestyä muistakin metodisista ja teoreettisista lähtökohdista käsin. Tässä korostuukin laadullisen ja erityisesti diskurssianalyttisen tutkimuksen tulkinnallinen luonne.

5.3 Syntyvyyden lisäämispuhe

Eduskunnan keskustelu syntyvyydestä on suurimmaksi osaksi eksplisiittistä argumentointia syntyvyyden lisäämisen puolesta ja sen vakuuttelua, että tietyt väestönkasvulliset tavoitteet on mahdollista saavuttaa. Olen nimennyt tämän argumentaatioposition *syntyvyyden lisäämispuheeksi*, jonka voidaan olevan keskustelun vahvin positio.

Syntyvyyden lisäämispuhe on hyvin monivivahteista ja sen vahvistamiseen käytetään hyvinkin erilaisia retorisia keinoja ja argumentteja. Puheessa korostuu kuitenkin myös oletus eduskunnassa ja hallituksessa vallitsevasta konsensuksesta, eli pyrkimyksestä

väestönkasvuun, samoin kuin niistä keinoista, jotka mahdollistavat tämän tavoitteen. Hyväksytyksi väestöpoliittiseksi tavoitteeksi määritty siten väestönkasvun lisääminen.

Luettuani tulevaisuusvaliokunnan mietinnön - se oli kirjoitettu niin ytimekkääseen muotoon, että jopa minä saatoin sen tähän mennessä lukea kokonaan - pistin tyytyväisenä merkille sen, että *hallitus ja eduskunta jakavat yhteisesti huolen suomalaisen yhteiskunnan väestökehityksestä ja myös keinovalikoima on hyvin yhdensuuntainen*. Valiokuntakin oli kiinnittänyt huomiota *syntyvyyden turvaamiseen*, siihen liittyen hyvin monipuolisesti edellytysten parantamiseen ja toisaalta aktiiviseen maahanmuuttopolitiikkaan keinoina turvata väestökehitystä. (Matti Vanhanen/kesk. Esittelypuheenvuoro)

Yhteiskunnalla on myös lupa velvoittaa kansalaisiaan sitoutumaan tähän yhteisen tavoitteen saavuttamiseen. Lapsiluvun saaminen kasvuun on "välttämätöntä" ja yhteiskunnan edun mukaisesti on saatava "jokainen nainen" synnyttämään tietty määrä lapsia. Alla olevassa puheenvuorossa myös esitetään, että suuri osa kansalaisista on hyväksynyt tämän väestöpoliittisen tavoitteen, vaikka osa ihmistä edelleen suhtautuu kielteisesti valtion vaatimukseen hankkia lisää lapsia.

Suomessa syntyy tällä hetkellä selvästi vähemmän lapsia kuin olisi tarpeen, jotta väestön uusiutumistaso edes olisi turvattu. Uusiutumistason saavuttamista varten *jokaisen naisen pitäisi synnyttää keskimäärin 2,1 lasta*, ja olemme olleet tämän tason alla jo kolmisenkymmentä vuotta. Vaatimuksesta hankkia lisää lapsia on kuitenkin kimmastuttu ja kiivastuttu, vaikka samalla tuntuu, että *yhä useampi ihminen on avannut silmänsä ja havahtunut sen tosiasian eteen, että syntyvyyden kasvun nostaminen olisi välttämätöntä* meidän ikääntyvien Suomessa. (Terhi Peltokorpi/kesk)

Syntyvyyden lisäämispuheessa uskotaan poliittisten päätösten vaikuttavuuteen. Erityisesti perhepolitiikalla nähdään olevan vaikutusta syntyvyyteen. Ilman poliittisia päätöksiä syntyvyyden ei nähdä lähtevän nousuun.

...Perhepolitiikalla on tietysti suuri merkitys siihen, miten syntyvyys maassamme kehittyy. Suomessa lapsiperheisiin kohdistuvat palvelut ovat jo monipuolisia ja työn ja perheen yhteensovittamista helpottavia käytäntöjä kehitetään koko ajan... (Matti Vanhanen/kesk. Esittelypuheenvuoro)

Arvoisa puhemies! *Väestöselonteko kertoo, mihin olemme menossa ja paljon myös miksi*. Antaako se meille kuitenkin riittäviä ratkaisumalleja tai toimenpide-ehdotuksia, jotta pystymme esimerkiksi maksamaan eläkkeet ja tarjoamaan välttämättömät peruspalvelut tulevaisuudessa. *Siinä on toki haastetta kerrakseen, sillä tarvittavat toimenpiteet vaativat poliittisia päätöksiä*. Rakenteita tulee uudistaa, *lapsia saada lisää* ja maahanmuuttajat kotoutettava ja kaikille on oltava työpaikka osaamisesta tinkimättä, ja kaikki puheet ovat turhia, jos emme saa työllisyysastetta nostettua. (Marjo Matikainen-Kallström /kok)

Nykyinen väestötilanne määritellään siten puheenvuoroissa akuutiksi ongelmaksi, joka vaatii pikaisia poliittisia toimia. Näiden poliittisten toimien, kuten perhepolitiikan tai naisten työmarkkina-aseman parantamisen, nähdään vaikuttavan syntyvyyteen. Seuraavassa otteessa verrataan Suomen väestöpoliittista tilannetta Ranskan tilanteeseen. Ranska määritellään tässä puheenvuorossa onnistuneen väestöpolitiikan maaksi, jossa perhepoliittisilla toimilla on ollut merkittävää vaikutusta syntyvyyden kasvuun. Samanlaisia poliittisia ratkaisuja kaivataan myös Suomeen.

...Meillä keskimäärin naiset saavat 1,7 lasta, vaikka luku pitäisi kiireesti saada nostettua 2,2:een. *Myös valiokunnassa kieltäytyttiin uskomasta sitä tosiasiaa, että Ranskassa poliittisin toimenpitein on ihan muutamassa viime vuodessa saatu nostettua syntyvyys 1,9:ään 1,7:stä.* Haluttiin arvella, että varmasti takana ovat maahanmuuttajat, mutta tämä väestönkasvu on ihan muutaman vuoden sisällä tapahtunut, ja sen aikana ei ole Ranskaan tapahtunut sellaista maahanmuuttaja-aaltoa. *Taustalla ovat tietoiset poliittiset ratkaisut, joilla lasten tekeminen ja perheellistyminen on tehty kannattavaksi nimenomaan kolme plus -perheille.* (Hanna-Leena Hemming/kok)

Syntyvyyden lisäämistä puolustavaa argumentaatiopositiota pyritään oikeuttamaan ja vahvistamaan kolmella eri diskurssilla, joita käyn läpi tarkemmin seuraavissa luvuissa. Olen nimennyt nämä diskurssit *yhteiskunnan etu -diskurssiksi, työn ja perheen yhteensovittamisdiskurssiksi ja perhekeskeisyyden lisäämisdiskurssiksi.*

5.3.1 Yhteiskunnan edun turvaaminen

Yhteiskunnan etu -diskurssissa vedotaan yhteiskunnan tarpeisiin saada lisää kansalaisia, jotta se pysyy elinvoimaisena. Muutokset väestön ikärakenteessa ovat johtamassa harmaantuvaan, vanhenevaan ja voimattomaan yhteiskuntaan, joka tarvitsee lisää lapsia. Syntyvyyskysymys liitetään sekä seuraavassa, että suurimmassa osassa koko keskustelua, nimenomaan naisiin. Naisilla nähdään olevan perustavaa laatua oleva tarve saada lapsia, samoin kuin yhteiskunnallakin. Näiden kahden tarpeet liittyvät siten tiiviisti toisiinsa.

...*Koko tämä meidän harmaantuva yhteiskuntamme tarvitsee vauvoja, ei vain pelkästään naiset.* Syntyvien vauvojen määrä on jäänyt johonkin tuommoiseen 57 000:een...(Marjukka Karttunen/kok)

Koko väestötilanne kuvataan puheenvuoroissa hyvin huolestuneeseen sävyyn, "dramaattiseksi", "akuutiksi kriisiksi" ja jopa "katastrofivaihtoehto" nähdään mahdollisena. Ilman valtion puuttumista yhteiskunnan väestönkehitykseen, aktiivisen väestöpolitiikan avulla, Suomen ei nähdä selviävän väestökehityksen haasteista.

Yhteiskunnan tarpeeseen saada kokonaishedelmällisyysluku nousuun vedotaan *taloudellisilla* ja *nationalistisilla* argumenteilla. Taloudellisessa puheessa tuotetaan kuvaa yhteiskunnasta, jossa huoltosuhteen heikkenemisen myötä myös taloudellinen kasvu ja kilpailukyky globaaleilla markkinoilla vaikeutuvat. Vanhenevan yhteiskunnan ei nähdä kykenevän vastaamaan nykypäivän markkinoiden vaatimuksiin tai vanhenevan väestön eläkkeiden maksamiseen sekä laajemmin hyvinvointivaltiojärjestelmän säilyttämiseen.

...Suomi ei ainoastaan harmaannu, vaan *taloutemme menettää kasvua, se menettää kilpailukykyä, se menettää juuri sen tehokkuuden ja innovatiivisuuden*, mitä tarvitsisimme tänä päivänä pärjäämiseen. (Seppo Särkiniemi/kesk)

...jos lapsiperheiden elämäntilannetta ei pystytä oleellisesti parantamaan, Suomeen on aivan turha odottaa lisää lapsia, jotka aikuisina maksaisivat meidän eläkkeemme ja pitäisivät meistä huolta. (Jyrki Kasvi/vihr)

Syntyvyyden lisäämisen tarpeellisuuteen vedotaan myös nationalistisilla argumenteilla. Nationalistisessa puheessa tuotetaan syntyvyyskysymys suomalaisen kulttuurin ja "suomalaisuuden ominaispiirteiden" säilyttämispuheen kautta. Osittain puheessa määritellään suomalainen kulttuuri osana laajempaa, globaalia maailmaa, jossa kulttuurien nähdään lähentyvän ja jopa sulautuvan toisiinsa, mikä saattaa lisätä ihmisten välisen vuorovaikutuksen helpottumista. Pääasiassa syntyvyyskysymys kuitenkin määrittyy tarpeena lisätä, vähintään pitää ennallaan, suomalaisen väestön määrää. Ilman väestönkasvua suomalaisen kulttuurin nähdään heikkenevän ja sen ominaispiirteiden katoavan.

Syntyvyys on Suomessa alhainen, ja *väestön väheneminen voi näivettää suomalaista kulttuuria*. Toisaalta länsimaissa eletään varsin yhtenäisessä kulttuurissa. Matkustamisen ja ulkomailla opiskelun sekä työskentelyn johdosta ihmiset lähentyvät toisiaan ymmärtävät toisiaan paremmin. Kulttuureista kehittyä pikkuhiljaa yhtenäisempiä, ja niissä on omat kansalliset vivahteensa. Huolimatta toisaalta ihmisten rajoja madaltavasta kulttuurien yhtenäistymiskehityksestä *olisi suotavaa, että Suomessa väestön määrä saataisiin pysymään suhteellisen ennallaan, mieluummin kasvamaan. Näin taataan*

suomalaisuuden ominaispiirteiden säilyminen tulevaisuudessakin... (Rauno Kettunen/kesk)

Yhteiskunnan väestönkasvun tarve määrittyy useassa puheenvuorossa niin mittavana, ettei pelkästään Suomessa asuvaan väestöön suunnatun politiikan nähdä olevan riittävää. Väestöpohja määritellään "sairaaksi" ja tilanteen nähdään edellyttävän tiettyjä toimenpiteitä. Lapsiluvun kasvattamisen lisäksi tarvitaan aktiivista maahanmuuttajapolitiikkaa, josta käytetään puheenvuoroissa myös työperustaisen maahanmuuton käsitettä. Omasta "tuotannosta" puhumalla puolestaan käsitellään väestönkasvua talouspuheen logiikan avulla.

Työllisyysasteen nosto ei kuitenkaan riitä, jos Suomen väestöpohjaa ei pystytä tervehdyttämään. Se edellyttää perheiden keskimääräisen lapsiluvun kasvattamista mutta myös aktiivista maahanmuuttajapolitiikkaa...Mutta Suomen väestöpoliittinen kriisi on kuitenkin niin akuutti, ettei siitä selvitä pelkällä omalla tuotannolla, vaan tarvitaan apua maan rajojen ulkopuolelta...(Jyrki Kasvi/vihr)

Yhteiskunnan etu -diskurssissa esitetään syntyvyystilanne akuuttina kriisitilanteena, joka vaatii yhteiskunnalta pikaisia toimenpiteitä. "Yhteiskunta tarvitsee vauvoja". Tätä tarvetta perustellaan puheenvuoroissa taloudellisilla ja nationalistisilla argumenteilla.

5.3.2 Työn ja perheen yhteensovittaminen

...Tämän työnantajiin ja naisiin kohdistuvan epätasa-arvoisen tilanteen korjaamiseksi vanhemmuudesta aiheutuvat kustannukset, jotka eivät johdu työperäisestä sairaudesta vaan valtion vauvakuumeesta, olisikin saatava pikaisesti kokonaan valtion itsensä korvattaviksi. (Marjo Matikainen-Kallström/kok)

...Me olemme tällä hetkellä ikään kuin vapaan pudotuksen aikakaudessa, jossa työelämä sääntelee lähes kaiken ja lähes kaikki muu inhimillinen elämä on tavalla tai toisella alisteista työelämävaatimuksille...(Jyrki Katainen/kok. Esittelypuheenvuoro)

...Mutta me voimme tehdä paljon sen eteen, että nuorille naisille taataan kokopäivätyötä, työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista kehitetään ja myöskin perhekustannusten jakaminen tulisi tasapuolisemmaksi kaikkien työnantajien kesken. Tämä varmasti edesauttaisi sitä, että nuoret parit pystyisivät suunnittelemaan tulevaisuuttaan ja hankkimaan lisää lapsia...(Pirkko Peltomo/sd)

Yllä olevissa puheenvuoroissa puhutaan siitä, kuinka tärkeää on mahdollistaa *työn ja perheen* (ja osittain myös opiskelun) *yhteensovittaminen*, jotta syntyvyyden kasvulle olisi

edellytyksiä. Lähtökohtana puheenvuoroissa luodaan mielikuvaa nykyisestä työelämästä erittäin vaativana ja kaikkea muuta elämää sääntelevänä voimana. Työelämän nähdään myös olevan "murroksessa", jolloin sen nähdään olevan luomassa, usein yksilöiltä yhä enemmän vaativampia, pelisääntöjä. Useassa puheenvuorossa kritisoidaan tätä työelämän nykytilaa ja esitetään keinoja tilanteen korjaamiseksi niin, että "työelämä joustaisi, ei perhe". Tilanteen muuttamiseksi esitetään monia erilaisia keinoja, missä tulevatkin esiin myös puoluekohtaiset erot puheenvuoroissa. Keinoina esitetään pääasiassa työnantajalle työntekijöiden vanhemmuudesta aiheutuvien kustannusten tasaisempi jakautuminen muidenkin kuin naisvaltaisten alojen kesken, perheen ja opiskeluaajan yhdistäminen, nopea työelämään pääsy opiskelujen jälkeen, osa-aikatyön lisääminen sekä kotitalousvähennyksen laajempi käyttö sekä perhe- ja asuntopolitiikan kehittäminen. Yleistäen, tavoitteena on yksilöiden taloudellisen epävarmuustekijöiden vähentäminen ja perheen perustamisen helpompi yhdistäminen työelämään.

Kahdessa puheenvuorossa otetaan esille myös kansalaispalkan mahdollisuudet työn ja perheen yhteensovittamisessa. Kansalaispalkkakeskustelu jää kuitenkin muiden teemojen varjoon, eikä se näin ollen merkityksellisty keskustelussa varteenotettavaksi keinoksi syntyvyyden lisäämiseksi. Kansalaispalkkaa puolustavassakin puheenvuorossa esitetään esteitä sen toteutumiselle ja tuotetaan kuvaa yhteiskunnasta, joka pelkää kansalaispalkan vievän perustan perinteiseltä työkeskeisyyttä arvostavalta ja työperustaista sosiaaliturvaa kannattavalta mallilta. Puheenvuorossa väitetään myös, että tämä perinteinen ajattelutapa on esteenä väestö- ja perhepoliittisille uudistuksille.

Vuosikymmeniä on puhuttu kansalaispalkan eri muodoista. On etsitty keinoja, joilla työelämän elinkaariajattelun mukaan töitä voisi tehdä vähemmän lasten ollessa pieniä ja vastaavasti taas enemmän, kun lapset ovat muuttaneet kotoa pois. Suurin ongelma on perhettä tukevien ratkaisujen rahoitus. Jos varat otettaisiin julkisista varoista pelkästään, verotus nousee. Moni kansalaispalkkaa tarkoittava tai tukeva uudistusehdotus on perimmiltään kaatunut pelkoon työperäisten yhteiskunnan arvojen ja moraalin murentumisesta ja työperusteisen sosiaaliturvan katoamisesta. Näin ollen kilpailukyvyyn ja julkisen sektorin rahoituspohjan ja koko hyvinvoinnin turvaamiseen tähtäävät, elämän ruuhkahuippua purkamaan tarkoitetut väestö- ja perhepoliittiset uudistukset eivät etene. (Matti Kauppila/vas)

Useassa puheenvuorossa myös kritisoidaan koko keskustelun pohjalla olevan mietinnön talouslähtöisyyttä. Kriittisissä puheenvuoroissa korostetaan yhteiskunnalla olevan

muitakin kuin taloudellisia tarpeita. Perheen perustamisen nähdään olevan "elämän perusasioiden toteutumista" ja perusta luovalle yhteiskunnalle. Työelämän liialliset vaatimukset nähdään olevan perhe-elämän esteenä. Yhteiskunnan etu kärsii, jos tilannetta ei pystytä muuttamaan ja työtä ja perhettä yhdistämään toivotulla tavalla.

...Me olemme tällä hetkellä ikään kuin *vapaan pudotuksen aikakaudessa*, jossa työelämä sääntelee lähes kaiken...tällöin myös perhe ja perhearvot ovat jääneet alisteiseksi entistä kiiivaampirytmiselle työelämälle. Tämä ei voi pidemmän päälle olla hyvin kestävä tilanne. *Semmoinen käsitys, että perhe ja työ eivät sovi yhteen, ei yksinkertaisesti ole kestävä yhteiskunnan merkki.* Myös luovuus tämmöisessä yhteiskunnassa kärsii, *mikäli työelämä ei salli edes elämän perusasioiden toteutumista.* (Jyrki Katainen/kok. Esittelypuheenvuoro)

Yksilöiden tarpeiksi määrittäyty puheenvuoroissa myös tietty turvallisuuden tunne sekä perhe-elämän jatkuvuuden että työuran suhteen. Jatkuva epävarmuus elämän hallinnan suhteen nähdään perheen perustamisen ja lasten hankinnan esteenä. Seuraavassa otteessa voidaan puhujan tuottavan nuorten ja lapsettomien tilannetta *ymmärtävää* puhetta.

Seniори-isoisänä sanoisin, että nyt ajat ovat sellaiset, että nyt tulevaisuuden usko on pahemman kerran nuorisoin keskuudessa pettänyt ja pitäisi tehdä kaikki voitava juuri sen hyväksi, että he näkisivät oman elämänsä myöhempinä vuosina valoisampina kuin näkevät. Toisin sanoen, pitää puuttua työttömyyteen, saada työpaikkoja lisää. Opiskeluajat lyhentyvät, jos opiskelijat pystyvät tekemään työtä jne. Lapsia tulee lisää, kun lapsi- ja perhepolitiikka (Puhemies: Minuutti!) parantuu. (Ahti Vielma/kok)

5.3.3 Perhekeskeisyyden lisääminen

..Meidän on myös tosissamme *pyrittävä lapsi- ja perhemyönteisempään yhteiskuntaan* ja vaikuttamaan syntyvyyden lisäämiseksi erilaisin kannustavin toimin. (Reijo Kallio/sd)

...Tarvitsemme myös *asenne- ja arvopohjan muutosta suhteessa lapsiin, perhe-elämään ja seniори-ihmisiin.* Nämä kaikki ovat rikkauksia, joita emme tällä hetkellä arvosta riittävästi. (Esko Kurvinen/kok)

...*Kuitenkin kaikki maassa tapahtuva kumpuaa perheiden kautta.* Perheistä se sivistys ja yritys halu ja kaikki muu lähtee. Kyllä perheiden ja lapsiperheiden hyvinvointiin ja siihen tilanteeseen, että *perhe on yhdessä läjässä*, on kiinnitettävä tulevaisuudessa yhä enempi huomiota. *Äitiydestä ja isyydestä on tehtävä trendikästä*, koska tämä nykypäivän ihminen pelaa trendien mukaan ja trendien ehdoilla. Ehdottomasti perhepolitiikkaa pitää muuttaa siihen suuntaan, että kotona lapsen hoitaminenkin on hyväksyttyä työtä yhteiskunnan kannalta. On tehtävä taloudellisesti saman arvoiseksi, viekö lapsen päivähoitoon, jääkö lasta hoitamaan itse kotiin vai palkkaako kotiin lapselle hoitajan. Se on kuitenkin yksi

tapa työllistyä tässä maassa ja kasvattaa yhteiskuntakelpoisia, jänneviä, sosiaalisia nuoria.
(Pekka Vilkuna/kesk)

Tässä diskurssissa, jonka olen nimennyt *perhekeskeisyyden lisäämiseksi*, korostuu perheen merkitys syntyvyyden lisäämisessä. Puheenvuoroissa väitetään, että perheiden koossapysyminen ja arvostaminen ovat oleellisia seikkoja syntyvyyden kasvun kannalta. Perheitä halutaan tukea enemmän ja toisaalta perheen perustaminen olisi tehtävä kiinnostavaksi asiaksi myös "nykypäivän" yksilöllistyneille trendien seuraajille. Puheessa kuvataan haluttua todellisuuden tilaa, joka näyttäytyy perhe-elämää arvostavana, perhekeskeisiin ihanteisiin kiinnittyvänä yhteiskuntana, jossa perheen perustaminen on yksilöillekin haluttu asia. Yhteiskunnan tehtävänä on tukea perheitä erilaisin tukimuodoin, mutta myös laajemmin luomaan perhe- ja lapsimyönteisempää yhteiskuntaa.

..Itse asiassa juuri nuo puhutut kolme plus -perheet huolehtivat tällä hetkellä väestön kasvusta suurimmalta osin, ja totta kai näitä monilapsisia perheitä tulisi tukea enemmän. Muuten ei tule lisää lapsia....(Mikko Alatalo/kesk)

...Jotta Suomen väkiluku säilyisi edes nykyisenä, se edellyttäisi, että jokainen nainen voisi hankkia elinaikanaan vähintään 2,1 lasta. Mutta me tiedämme, että meillä on eri syistä ihmisiä, jotka eivät voi tai halua näin tehdä...*silloin on oltava vähintään kolmilapsisia perheitä todella paljon, että säilyisi edes väestön uusiutumistaso*. Jos me haluamme vaikuttaa siihen, että nyt suomalaisia tänne tulisi lisää, niin silloin on tuettava nimenomaan sellaisia ratkaisuja, jotka mahdollistavat monilapsisten perheiden elämän.
(Seppo Särkiniemi/kesk)

Perhekeskeisyyttä korostavassa puheessa kiinnitetään erityistä huomiota niin sanottujen kolme plus -perheiden, eli monilapsisten perheiden asemaan ja tukemiseen. Yli kolmilapsiset perheet määritellään merkittäviksi väestöluvun kasvattajiksi, jopa siinä määrin, että ilman näiden perheiden tukemista perheet eivät halua hankkia lisää lapsia. Toisaalta monilapsiset perheet esitetään eräänlaisena kompensationsa lapsettomille tai "vähälapsisille" perheille, jotta "edes väestön uusiutumistaso säilyisi". Samalla arvostellaan aikaisempaa perhepolitiikkaa, joka esitetään puheenvuoroissa olleen vain pieniä ja yhteiskunnan hyvätuloisia perheitä suosivaa, monilapsisten perheiden kustannuksella.

...miten epäonnistunutta perhepolitiikka on viime vuosikymmenten aikana ollut. Yksinkertaistaen, perhepolitiikalla on lisätty yhteiskunnallista tukea koulutetuille ja hyvätuloisille pienille perheille samalla, kun lapsiaan kotona hoitavat isot perheet ovat kokeneet jopa erittäin suuria menetyksiä. (Terhi Peltokorpi/kesk)

Perhekeskeisyyden lisäämisen diskurssissa pidetään ihanteena perhettä arvostavaa yhteiskuntaa. Toisaalta perhe, jota tässä esitetään "parhaana mahdollisena" näyttäytyy lähinnä monilapsisena ydinperheenä, mahdollisesti uus- tai verkostoperheenä, kuitenkin yleensä perheenä, josta löytyy isä ja äiti.

...Kun puhutaan syntyvyyden lisäämisestä, pitäisi puhua enemmänkin ihanteista: onnellinen ja turvallinen lapsuus, toivottu ja rakastettu lapsi ja onnellinen perhe, olipa se sitten vaikka uusioperhe tai verkostoperhe... (Mikko Alatalo/kesk)

...Kyllä perheiden ja lapsiperheiden hyvinvointiin ja siihen tilanteeseen, että *perhe on yhdessä läjässä*, on kiinnitettävä tulevaisuudessa yhä enempi huomiota. *Äitiydestä ja isyydestä on tehtävä trendikästä...* (Pekka Vilkuna/kesk)

Seuraavassa otteessa esitetään kuvaus "köyhästä, mutta onnellisesta perheestä" ja samalla kritisoidaan liian taloudellista ajattelua lasten hankinnan suhteen. Hyvä perhe näyttäytyy tässä nimenomaan tilanteena, jossa perheessä on monta lasta ja toinen vanhemmista on kotona, jolloin taloudellinen tilanne saattaa olla huono, mutta jossa "onni tulee arvoista". Monilapsinen perhe merkityksellistyy onnellisena, vaikka perheessä joudutaankin luopumaan tietyistä asioista taloudellisen tilanteen takia.

Taloudellisesti vaikeimmissa tilanteissa eletään yhden tulonsaajan perheessä, jossa on monta syöjää. Näissä perheissä venytetään penniä, käytetään aina isosisarusten vanhoja vaatteita ja urheiluvälineitä, jaetaan niin ilot kuin surutkin yhdessä halvalla harrastaen tai ilmaiseksi yhdessä tehden, ei lennetä joka kesä ja joka joulukuusi etelään. *Perheissä usein kuitenkin ollaan onnellisia, mutta se onni ei tule rahasta vaan se tulee arvoista*, jotka ovat jotain muuta kuin materiaa...(Terhi Peltokorpi/kesk)

Yksilöiden valinta olla hankkimatta lapsia nuorena tai ei ollenkaan, nähdään osassa puheenvuoroista tuomittava asiana. Yksilöt, jotka eivät hanki tarpeeksi lapsia tuotetaan sokeiksi yhteiskunnallisille tarpeille, vaikka jotkut heistä ovatkin huomanneet syntyvyyden kasvattamisen olevan "välttämätöntä". Puhe on osittain hyvin *syyllistävää*, välttämättömyyttä hankkia lapsia perustellaan vanhenevan yhteiskunnan tarpeilla. Lasten hankinnan lykkäämiseen tai "tahallisesti" lapsettomaksi jäämiseen haetaan puheenvuoroissa selitystä yksilöiden muuttuneesta arvomaailmasta. Ihmisten nähdään seuraavan maailmanlaajuisia "trendejä", jotka eivät suosi perheen perustamista.

Nykyinen nuorten ja nuorten aikuisten elämäntapa tuotetaan elämyshakuiseksi, urakeskeiseksi ja riippumattomuutta arvostavaksi. Tähän tuotettuun elämäntapaan ei nähdä sisältyvän lapsia ja perheen perustamista.

...Erikseen lasten hankkimista haittaava tekijä on se, että on globaali trendi, että kaksi-kolmekymppisten nuorten elämään ei sinappitykit kuulu, ja sitä en tiedä, mitä tälle trendille teemme. Ikään kuin vietetään pidennettyä nuoruutta, ja synnyttäjien keski-ikä on meillä noin 30. (Marjukka Karttunen/kok)

Vuosikymmenien saatossa arvostukset ovat vaihdelleet. Tällä hetkellä näyttäisi olevan trendikästä olla itsenäinen ja riippumaton. Eletään tätä päivää vauhdikkaasti uralla edeten, hienoja harrastuksia harrastaen, kantamatta isommin huolta huomisesta. Tähän kuvioon eivät oikein hyvin istu perhe, lapset ja seniorit. (Esko Kurvinen/kok)

Toisaalta syyllistävää puhetta on löydettävissä myös puheenvuoroista joissa viitataan jo yksi tai kaksi lasta hankkineisiin perheisiin. Vaikka puheessa kaivataankin valtiolta enemmän tukea näiden perheiden taloudellisen tilanteen helpottamiseksi, nähdään lasten hankinta kuitenkin loppujen lopuksi arvovalintana. Vaihtoehtoina esitetään tietyn saavutetun elintason ylläpitäminen tai kolmannen lapsen hankkiminen. Monesti "lapsitoive uhrataan talouden alttarille".

...Tälläkin hetkellä minäkin tässä nyt hieman huudan yhteiskunnan puoleen. Tälläkin hetkellä nimittäin useassa kahden lapsen perheessä lasketaan, onko varaa hankkia kolmas tai neljäs lapsi, nimenomaan varaa hankkia se lapsi ja lapsen syntymän jälkeen isompi auto ja asunto. Näissä perheissä saattaa olla toiveena isokin perhe, näissä perheissä on huomattu, että kyllä me muuten selviäisimme siitä, mutta taloudellinen selviytyminen mietityttää. Monessa perheessä ei sittenkään haluta tinkiä elintasosta ja lapsitoive uhrataan usein taloudellisen hyvinvoinnin alttarille. (Terhi Peltokorpi/kesk)

Puheenvuoroissa kuvataan myös perheessä ja perhemuodoissa tapahtuneita muutoksia. Puheessa esitetään, että perhe on muuttumassa, jopa "murroksessa" ja perheellä ymmärretään olevan uudenlaisia muotoja ja tarpeita. Toisaalta, vaikka puheenvuoroissa kuvataan "erilaisten perheiden" erilaisia tarpeita, tarkoitetaan näillä "uusilla" perhemuodoilla lähinnä niin sanottuja uusioperheitä tai yksinhuoltajaperheitä. Samaa sukupuolta olevien vanhempien ja lapsien muodostamista perheistä ei puhuta eduskuntapuheessa kertaakaan. Aborttia vastustetaan yhdessä puheenvuorossa, samoin yhdessä puheenvuorossa viitataan hedelmöityshoitoihin ja lapsettomuudesta puhutaan kolmessa puheenvuorossa. Adoptiosta ei myöskään puhuta kuin neljässä puheenvuorossa.

Se näyttäytyy puheessa merkittävänä yksilöiden oman elämän kannalta, muttei lisää merkittävästi väestönkasvua, joka kuitenkin on syntyvyyskeskustelun päämääränä. Perheen muuttuneilla tarpeilla tarkoitetaan siten tässä yhteydessä vain tietynlaisten perheiden tarpeita.

Väestön ikärakenteen lisäksi myös perhe on murroksessa. Suomalaiset perheet ovat yhä monimuotoisempia; yhä useammassa kodissa on minun ja/tai sinun ja/tai meidän lapsia ja useampi hankkii ja kasvattaa lapsensa yksin, joissain perheissä on lapsia vain viikonloppuisin. Teollistumisen tarpeisiin syntyneen ydinperheen rinnalle onkin syntynyt uusi perhemuoto, verkostoperhe. Jotkut puhuvat jopa sarjamuotoisesta moniavioisuudesta. Mitä tämä tarkoittaa, on se, että *perinteinen yhden koon perhepolitiikka ei enää riitä, erilaiset perheet tarvitsevat erilaisia ratkaisuja...*(Jyrki Kasvi/vihr)

Myös asuntopolitiikassa on otettava huomioon *perheiden muuttuneet tarpeet...*(Pääministeri Matti Vanhanen/kesk)

Muutokset perherakenteissa nähdään myös uhkana lasten hyvinvoinnille, jos perhe ei selviä "siitä kasvatusvastuusta", joka perheelle kuuluu. Lasten huostaanottojen lisääntyminen nähdään olevan seurausta perheen murroksesta ja niin sanottujen erilaisten perheiden kykenemättömyydestä huolehtia perheen tehtävistä. Tähän keskusteluun liittyy myös halu lisätä perhetyön resursseja, eli pyrkimys tukea perheiden arkea ja "vanhempien kasvatustyötä". Tämän perheiden tukemisen nähdään olevan myös avioeroja ennaltaehkäisevää toimintaa.

...Perherakenteet ovat murroksessa. Meillä on tänä päivänä yksin kasvattajia, ja *meillä on erilaisia perheitä, jotka eivät selviä niistä kasvatusvastuista, mitä perheellä on*. Tämä näkyy esimerkiksi lastensuojelun huostaanottojen lisääntymisenä. (Leena Rauhala/kd)

...Samoin *perheiden arjen ja vanhempien kasvatustyön tukeminen* esimerkiksi vahvistamalla kotipalvelua sekä neuvoloiden ja perhetyön resursseja on valiokunnan mielestä keskeinen uudistus. (Jyrki Katainen/kok)

Perheiden nähdään tarvitsevan tukea myös arkielämän tilanteissa ja lasten kasvattamisessa. Yhteiskunnan tukea perheille ei siten haluta rajoittaa vain "kriisitilanteisiin", vaan ennen kaikkea pyritään ennalta ehkäisemään perheen ongelmia.

On luonnollista, että yhteiskunnan tulee tukea, voimakkaastikin, perhettä, lapsia ja kokonaisuutta silloin, kun avioeroja tapahtuu, mutta meidän pitäisi pystyä toimimaan myös niin, että avioeroja tulisi entistä vähemmän. Monta kertaa pystytään vaikuttamaan varsin yksinkertaisillakin asioilla. Perheet tarvitsevat tukea monestikin hyvin arkisissa asioissa. Muun muassa kotipalvelun voimakas vähentyminen näkyy myös perheiden hyvinvoinnissa. Perheet ovat yhteiskuntamme keskeinen voimavara. (Tapani Tölli/kesk)

Perhekeskeisessä puheessa käydään keskustelua myös vuonna 2005 ilmestyneen OECD:n selvityksen, *"Babies and Bosses"* - raportin Suomea koskevista suosituksista. Raportin mukaan olisi suotavaa leikata kotihoidontukea, jotta työllisyysaste nousisi. Jokaisessa puheenvuorossa, jossa tähän teemaan viitataan, kritisoidaan raportin esityksiä. Kotihoidontukea perustellaan muun muassa sen taloudellisella kannattavuudella ja osa-aikaisen työn kompensoijana. Samalla esitetään, että Suomessakin osa-aikaisia työsuhteita saisi olla enemmän. Toisaalta kotihoidontuki nähdään tärkeänä myös koko yhteiskunnan hyvinvoinnille.

...Täällä on muutamassa puheenvuorossa ihmetelty Oecd:n moitteita. Minun myös on niitä erittäin vaikea ymmärtää. Hyvin selkeästi voimme todeta sen, että kotihoidontukijärjestelmä on meille erityisesti kuntataloudessa erittäin kannattava, ja meillä kuitenkin osa-aikatyötä, jos verrataan Keski-Eurooppaan, tehdään huomattavasti vähemmän. Keski-Euroopassa moni äiti tekee osa-aikatyötä ja huolehtii siinä ohessa perheestä. Meillä tämmöisiä malleja ei tällä hetkellä riittävästi ole. (Terhi Peltokorpi/kesk)

Juuri vastikään Oecd:n raportissa esitettiin, että kotihoidon tuki Suomessa olisi syytä poistaa, jotta pienten lasten äidit menisivät töihin tai työhönlähtökynnys olisi matalampi. Siihen voi todeta, että erityisesti pitemmällä aikavälillä tämän poistaminen olisi yhteiskunnan kannalta hyvinkin vahingollista. Lyhyellä aikavälillä ja teknisesti tarkasteltuna saattaa näyttää siltä, että sitä kautta työvoimaa saataisiin työmarkkinoille enemmän, mutta *pitemmällä aikavälillä tämä on yhteiskunnan kehityksen kannalta todella huono asia*. Pikemminkin pitäisi toimia niin, että vaihtoehtoiset hoitomuodot lasten osalta olisivat todellisia. (Tapani Tölli/kesk)

5.4 Yksilön valinta

Yhdessäkään puheenvuorossa ei varsinaisesti hyökätä syntyvyyden lisäämispuhetta vastaan tai voimakkaasti tueta sen vastapositiota. Ristiriidaton keskustelu ei toki ole, syntyvyyden lisäämispuheen rinnalla on nähtävissä toinen, joskaan ei niin vallitseva positio, jonka olen nimennyt *yksilön valintapuheeksi*.

Tässä positiossa argumentoidaan sen puolesta, että pyrkimys vaikuttaa syntyvyyteen on osittain ristiriidassa yksilön oikeuksien kanssa. Yksilön valintapuhe ei tässä kuitenkaan pyri voimakkaasti vastustamaan syntyvyyden lisäämispuheen positiota, vaan pikemminkin argumentoimaan sen puolesta, että loppujen lopuksi lasten hankinta kuuluu yksityisen elämän piiriin.

Toiseksi, me puhumme nyt asiasta, jossa poliittinen keskustelu on tavattoman vaikeaa siksi, että voidaan lähestyä sellaisesta näkökulmasta tätä kysymystä, joka *menee sinne yksilötasolle ja jokaisen yksittäisen ihmisen arvomaailmaan siihen paikkaan, missä hän tekee omat ratkaisunsa ja valintansa*. Minulla olisi kyllä mielipiteitä näistä asioista, minä voisin niitä kertoa pitkästi ja hartaasti, mutta en halua nyt niin tehdä, koska kuitenkin, jos me haluamme tähän edessä olevaan problematiikkaan jotenkin vaikuttaa ja tarttua, meidän pitää löytää siitä se taso, johon poliittisella päätöksenteolla voidaan vaikuttaa. (Seppo Särkinieni/kesk)

Puhuttaessa syntyvyyden kasvattamisesta täytyy olla hyvin varovainen, koska *silloin astutaan selkeästi yksityisyyden piiriin*. On miehiä ja naisia, jotka eivät yksinkertaisesti halua lapsia, vaikka edellytykset olisivat kunnossa, ja *heillä on myös oikeus valintaansa*. Tällainen pelkkä *kylmä ekonomistinen väestöpolitiikka* ainakin minulla nostaa karvat pystyyn. Se tuo mieleen kolmannen valtakunnan, jossa myös harrastettiin väestöpolitiikkaa...(Mikko Alatalo/kesk)

Kansanedustajat näkevät lapsien hankkimisen kuuluvan yksilöiden henkilökohtaisen elämän ja valintojen piiriin, jota myös poliittisten päätösten tekijöiden on kunnioitettava. Samalla arvostellaan mietinnön liian talouskeskeistä väestöpolitiikkaa ja liitetään se jopa Saksan toisen maailmansodan aikana harjoittamaan "väestöpolitiikkaan".

...lähtökohdissa on arvopohjaisia ristiriitaisuuksia. On siis kysymys ristiriidoista, siitä, *miten me näemme perhenäkökulmasta, mikä on se perhemalli, mikä on se lapsien lukumäärä, mikä mahdollistaa hyvän yhteiskunnan, ja ovatko nämä yksityisiä vai julkisia asioita...*(Leena Rauhala/kd)

Yksilön valintapuheessa pohditaan syntyvyyskysymystä myös arvojen kautta. Ei ole yhtä oikeaa tapaa ratkaista väestönkasvuun liittyviä ongelmia, koska loppujen lopuksi on kyse arvovalinnoista, siitä minkälaiseksi kukin "hyvän yhteiskunnan" tai parhaimman mahdollisen perhemallin määrittelee. Näin ollen on myös vaikea tehdä lopullista päätöstä siitä, tulisiko yhteiskunnan ylipäätään pyrkiä vaikuttamaan yksilöiden päätöksentekoon lapsien lukumäärää koskevissa asioissa.

Osassa puheenvuoroista ei uskota poliittisten toimien merkittävästi vaikuttavan syntyvyyden kehitykseen. Poliittisia toimenpiteitä enemmän nähdään olevan vaikutusta yhteiskunnallisella ilmapiirillä, "trendeillä ja virtauksilla", joiden jo aikaisemmissakin otteissa esitettiin vaikuttavan ihmisten päätöksentekoon.

Syntyvyyden osalta taas *on vähintäänkin kyseenalaista, kumpi siihen vaikuttaa enemmän, erilaiset muun muassa naisten työssäkäyntiä edistävät julkisen vallan, tässäkin keskustelussa sinänsä aivan oikein korostetut, toimenpiteet vai yleisemmät, yhteiskunnalliset virtaukset ja trendit...*(Jan Vapaavuori/kok)

Puheenvuoroissa viitataan erityisesti Väestöliiton vuonna 2002 julkaisemaan perhebarometriin (Paajanen 2002), jossa on kysely suomalaisten mielipiteitä lasten hankinnasta. Tutkimukseen vetoamalla kansanedustajat voivat esittää itsensä yksilöiden tarpeet huomioon ottavina henkilöinä ja eräänlaisina ”asiantuntijoina”. Yksilöiden ääni tavallaan oletetaan olevan mukana keskustelussa. Usein kyseiseen tutkimukseen viitaten yksilöiden ja perheiden nähdään olevan tilanteessa, jossa lapsia kyllä haluttaisiin aikaisemmin ja enemmän, mutta työelämän epävarmuus ja muut taloudelliset sekä rakenteelliset esteet vaikeuttavat perheen perustamista. Toivotun lapsien lukumäärän ja hankkimisajankohdan nähdään olevan ristiriidassa toteutuneiden lapsilukujen kanssa. Yhteiskunnan tehtäväksi määritellään tämän ristiriidan poistaminen erilaisilla poliittisilla toimenpiteillä, erityisesti lasten hankinnan *edellytyksiä* parantamisella. Tässä kohdin yhteiskunnan etu -diskurssi ja yksilöiden tarpeet näyttäisivät sivuavan toisiansa.

...Asiantuntijakuulemisessa tuli hyvin ilmi se, että kun on tehty kyselyjä suomalaisille toivotusta lapsimäärästä ja kun katsotaan sitten syntyneiden lapsien määrää, niin tässä on selkeä ero. *Ihmiset hankkivat vähemmän lapsia ja lapsia syntyy vähemmän kuin mitä vanhemmat itse asiassa haluaisivat.* Tämä yksinkertaiseltakin kuulostava peruskysymys vaatii myös eduskunnalta pohdintaa, mitkä ovat ne syyt, jotka estävät ihmisiä toteuttamasta omaa käsitystään hyvästä elämästä tai siitä, kuinka monta lasta perheeseen haluttaisiin...(Jyrki Katainen/kok)

5.5 Yhteenveto

Eduskunnan syntyvyyskeskustelusta nousee esiin kaksi erilaista argumentaatiopositiota, syntyvyyden lisäämispuhe ja yksilön valintapuhe. Alla olevaan taulukkoon (taulukko 1) olen koonnut näiden kahden position keskeisemmät argumentit ja syntyvyyden lisäämispuhetta jäsentävät diskurssit.

Taulukko 1 Syntyvyyden lisäämispuheen ja yksilön valintapuheen keskeiset argumentit ja diskurssit.

Syntyvyyden lisäämispuhe	Yksilön valintapuhe
• Väestönkasvu poliittisena tavoitteena• Yhteiskunnalla oikeus ja mahdollisuus vaikuttaa väestönkasvuun poliittisilla ratkaisuilla Puhetta jäsentävät diskurssit: • Yhteiskunnan etu• Työn ja perheen yhteensovittaminen• Perhekeskeisyyden lisääminen	• Lasten hankinta yksilöiden oma valinta• Yhteiskunnan kunnioitettava yksilön valintoja• Poliittisilla toimenpiteillä ei voida vaikuttaa syntyvyyteen

Syntyvyyden lisäämispuheessa väestönkasvu nähdään poliittisena tavoitteena, johon on mahdollista vaikuttaa poliittisten toimenpiteiden kautta. Erityisesti naisten tasa-arvoa työmarkkinoilla lisäävillä keinoilla ja perhepolitiikalla uskotaan olevan merkitystä syntyvyyteen. Tässä syntyvyyden lisäämispuhe voidaan sitoa pohjoismaisen hyvinvointivaltion traditioon, jossa valtio on perinteisesti tukenut naisten työssäkäyntiä

(Anttonen & Sipilä 2000, 87) ja luottanut perhepolitiikan vaikuttavuuteen myös syntyvyyden kohdalla (mt. 106–107.) Puheessa myös veloitetaan kansalaisia ymmärtämään väestörakenteen muutosten vaikutukset ja syntyvyyden kasvattamisen "välttämättömyys". Toisaalta puheessa painotetaan "lapsi- ja perhemyönteisen yhteiskunnan" luomista ja lasten hankkimisen edellytysten parantamista, toisaalta lasten hankkimista vaaditaan melko suoraan, kuten seuraavassa otteessa: "...jokaisen naisen pitäisi synnyttää keskimäärin 2,1 lasta..." Syntyvyyden lisäämispuheeseen liittyy kolme diskurssia, jotka perustelevat ja tukevat syntyvyyden kasvattamisen tarvetta.

Yhteiskunnan etu -diskurssissa vedotaan yhteiskunnan tarpeeseen saada väestörakenteen kehitys pysymään tietyllä tasolla. Jos näin ei tapahdu, yhteiskuntaa kohtaa "kriisi" tai "katastrofi" sen "harmaantuessa" ja "menettäessä innovatiivisuuteensa". Tässä diskurssissa perustellaan syntyvyyden kasvattamisen tarvetta erityisesti taloudellisilla ja nationalistisilla argumenteilla. Ensimmäisessä kannetaan huolta taloudellisen kasvun ja kilpailukyvyn heikkenemisestä, kasvavien eläkekulujen ja "tehokkuuden menettämisen" myötä. Tällöin myös hyvinvointivaltion tulevaisuus nähdään olevan vaakalaudalla. Nationalistinen argumentti puolestaan pyrkii vetoamaan syntyvyyden kasvattamiseen suomalaisen kulttuurin säilymisen puolesta. Vaikka ymmärrystä kansainvälistymistä kohtaan löytyy, on argumentin mukaan kuitenkin huolehdittava siitä, että "suomalaisuuden ominaispiirteet" säilyvät myös jatkossa. Puheessa ei kuitenkaan tarkemmin määritellä, mitä suomalaisuuden ominaispiirteillä tarkoitetaan ja ketkä nähdään kuuluvan niihin, joiden kautta suomalainen kulttuuri ei "näivettyisi", eli miten esimerkiksi lasten hankinta monikulttuurisessa perheessä nähdään niin kutsutun suomalaisen kulttuurin ominaispiirteiden säilyttämisen näkökulmasta.

Työn ja perheen yhteensovittaminen nähdään yhtenä edellytyksenä lisätä syntyvyyttä. Nykyinen työmarkkinatilanne nähdään niin vaativana ja sääntelemättömänä, että tästä kärsii myös syntyvyys. Poliittisena tavoitteena on tilanne, jossa "työelämä joustaisi, ei perhe" ja tähän esitetään erilaisia ratkaisukeinoja. Erityisesti naisten epätasa-arvoisesta tilanteesta ollaan huolestuneita ja paljon puheenvuoroja käytetäänkin esimerkiksi vanhemmuuden kustannusten jakamisesta ja naisten määräaikaista työsuhteista syntyvyyden esteinä. Yleistäen, tavoitteena on yksilöiden taloudellisten

epävarmuustekijöiden poistaminen ja perheen perustamisen helpompi yhdistäminen työhön ja opiskeluun.

Perhekeskeisyyden lisäämisdiskurssi saa paljon tilaa syntyvyyskeskustelussa. Tässä diskurssissa korostuu perheiden koossapysymisen ja arvostamisen merkitys syntyvyyden kannalta. Nykypäivän yhteiskunnan ei nähdä olevan tarpeeksi perhemyönteinen eikä lapsiperheitä myöskään tueta tarpeeksi. Erityisesti toivomuksena on monilapsisten perheiden tukeminen perhepolitiikan avulla, sillä väestönkasvun nähdään olevan juuri näiden "kolme plus -perheiden" ansiota. Perhekeskeisyyden lisäämisdiskurssin kuva perheestä on usein perinteisen ydinperhemallin mukainen, vaikka puheessa halutaankin korostaa sitä, miten yhteiskunnan on huomioitava paremmin perheessä tapahtunut "murros" ja erilaiset perhemuodot. Yksilön valintoja perheen perustamisen lykkäämisestä tai siitä, ettei hankita ollenkaan lapsia, kritisoidaan suhteellisen voimakkaasti. Osittain tämän ymmärretään johtuvan tällä hetkellä vaikuttavista kulttuurisista "trendeistä", jotka suosivat itsenäistä ja riippumatonta elämäntapaa ilman lapsia, osittain perheiden nähdään laskevan entistä tarkempaan lasten hankinnan kustannuksia. Myös jälkimmäisessä tapauksessa on osittain nähtävissä kritisoiva suhtautuminen tämäntyyppiseen laskennallisuuteen, jossa taloudellisten arvojen nähdään ohittavan muut arvot. Toisaalta lapsiperheiden taloudelliset ja elämän muut epävarmuustekijät nähdään ymmärtävässä valossa ja yhteiskunnalta perätäänkin enemmän tukea perheille. Perheiden nähdään tarvitsevan tukea sekä parisuhteen että vanhemmuuden ja kasvatustyön hoitamisessa.

Yksilön valintapuheessa puolestaan näkyy taustalla liberalistinen näkemys valtion tehtävistä. Vaikka yksilön valintapuhe ei ole yhtä näkyvä kuin syntyvyyden lisäämispuhe tai käy sitä vastaan voimakasta kamppailua, voidaan näiden kahden argumentaatioposition välillä nähdä selkeitä eroja. Puheessa ei täysin pois suljeta väestöpoliittisen syntyvyystavoitteen asettamisen ja siihen pyrkimisen oikeutusta, mutta aihe nähdään kuitenkin hyvin vaikeana käsitellä. Pyrkimys vaikuttaa syntyvyyteen nähdään olevan ristiriidassa yksilön oikeuksien kanssa tehdä itse omat päätöksensä, myös lasten hankintaan liittyen. Puheen mukaan kyse on selkeästi yksityiseen alueeseen kuuluvista asioista, johon valtiolla ei ole oikeutta puuttua. Vaikka kaikki edellytykset hankkia lapsia olisivat kunnossa, yksilöillä on myös oikeus olla hankkimatta lapsia.

Lisäksi väestö- ja perhepolitiikan mahdollisuuksia vaikuttaa syntyvyyteen epäillään. Toisaalta yhteiskunnalta odotetaan niiden esteiden poistamista, jotka näyttävät estävän yksilöitä hankkimasta haluamaansa määrää lapsia.

6 Syntyvyyskeskustelun sukupuolisidonnaisuus

Aikaisemmassa analyysissäni olen lähinnä pyrkinyt tunnistamaan syntyvyyskeskustelusta nousevia diskursseja ja sitä, miten niillä tuetaan kahta erilaista, toisilleen vastakkaista argumentaatiopositiota. En kuitenkaan ole puuttunut muutamaa mainintaa lukuun ottamatta syntyvyyskeskustelun mahdolliseen sukupuolisidonnaisuuteen, joka kuitenkin näyttää olevan selvästi havaittavissa oleva ja huomioimisen arvoinen osa keskustelun luonnetta. Tässä luvussa analysoinkin kriittisemmin erityisesti sitä, miten syntyvyyskeskustelussa puhutaan naisista ja miehistä. Onko puhe sukupuolineutraalia vai puhutaanko selkeästi enemmän naisista tai miehistä? Kenen lastenhankintaan liittyviin päätöksiin puheessa pyritään vaikuttamaan?

Jaana Vuori (2001) on pohtinut tutkimuksessaan vanhemmuuden sukupuolisia diskursseja. Hänen mukaansa keskustelussa sukupuolesta ja kielestä on noussut yhä keskeisemmäksi kysymys siitä, kuinka kieli tuottaa ja "tekee" sukupuolta. (Vuori 2001, 84.) Feministinen tekstintutkimus näyttää tietoiseksi sen, mikä näyttää itsestään selvältä ja normaalilta, jolloin lukija katsoo aineistoa sukupuolen valossa (Mills 1995, 39; Vuoren 2001, 85 muk.). Vaikka tämä osa analyysistäni ei pureudukaan kovin syvälle feministisen tutkimuksen kenttään, pyrin kuitenkin hyödyntämään feministisen tutkimuksen näkökulmaa saadakseni esiin aineistoni mahdollisen sukupuolisidonnaisuuden.

Omassa analyysissäni tarkastelen erityisesti sitä, miten naisiin pyritään syntyvyyskeskustelussa vaikuttamaan. Hyödynnän analyysissäni aikaisemmin (luku 2) esittelemääni Brownin ja Ferreen (2005) tutkimusta Ison-Britannian lehdistössä käydystä keskustelusta syntyvyyden laskusta. Tutkimuksen mukaan sanomalehdissä näkyvä nationalistinen huoli syntyvyyden laskusta sai aikaan väestöön, erityisesti naisiin, kohdistuvia pronatalistisia vetoamuksia. Samalla pyrin vertaamaan tutkimuksessa mainittuja luokitteluja suomalaiseen syntyvyyskeskusteluun.

Johdatuksena teemaan tein aineistoni sukupuolisidonnaisista maininnoista määrällisen analyysin¹ (taulukko 2). Samantyyppistä analyysiä on tehnyt esimerkiksi Eeva Jokinen (1996) äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä tarkastelevassa tutkimuksessaan. Taulukosta on nähtävissä, että eduskunnan syntyvyyspuheessa esiintyy pääosin sukupuolineutraaleja mainintoja, kuten perhe, vanhemmat ja väestö. Kuitenkin verrattaessa sukupuolisidonnaisia mainintoja, joissa selkeästi viitataan joko miehiin tai naisiin, voidaan nähdä selkeä ero näiden lukumäärässä. Naiseen viittaavia sanoja on lähes sata (93 kappaletta), mieheen viittaavia alle neljännes vähemmän (22 kappaletta). Tästä voidaan päätellä, että silloin kuin syntyvyyspuheessa sukupuoli mainitaan, puhutaan useammin naisista kuin miehistä. Syntyvyyskysymys nähdään siten enemmän naisia kuin miehiä koskettavana asiana, jolloin voidaan olettaa, että myös syntyvyyteen vaikuttaminen kohdistuu enemmän naisiin kuin miehiin. Seuraavaksi pyrin nostamaan aineistostani kohtia, joissa tämä on nähtävissä, eli tarkastelemaan sitä, miten naisiin pyritään vaikuttamaan politiikan tai muiden vaikutuskeinojen avulla.

¹ Myös laadullisissa analyysissä voidaan laskea määrällisiä suhteita (ks. esim. Silverman 2000, 11).

Taulukko 2 Syntyvyyskeskustelussa mainittujen sukupuolisidonnaisten ja sukupuolineutraalien termien lukumäärä.

nainen	45
naisvaltainen ala	6
synnyttäjä	1
äiti/äitiys	29
äitiyspäiväraha	7
äitiysvapaa	5
yhteensä	93

mies	8
miesvaltainen ala	2
isä/isyys	9
isyysvapaa	2
isyyspäiväraha	1
yhteensä	22

vanhemmat	10
vanhemmuus	15
vanhempain-päiväraha	3
vanhempain-vapaa	2
yhteensä	30

perhe	155
lapsiperhe	31
"3+perhe"	27
1-2 lapsen perhe	3
ydinperhe	1
verkostoperhe	2
avioliittoperhe	1
uus(io)perhe	3
erilainen perhe	2
yksinhuoltaja-perhe	2
yksinkasvattaja/ yksinhuoltaja	3
yhteensä	230

opiskelija	2
ihminen	15
nuori	11
nuoripari	2
pariskunta	1
avopari	1
väestö	10
yhteensä	42

6.1 Naisiin vaikuttaminen

Naisiin pyritään syntyvyyskeskustelussa vaikuttamaan monin eri tavoin. Olen erotellut paikantamani naispuheen, eli kohdat jossa puhutaan nimenomaan naisista ja syntyvyydestä, syyllistäväksi, uhkailevaksi ja ymmärtäväksi naispuheeksi.

Syyllistävässä naispuheessa lasten synnyttäminen esitetään naisen perimmäisenä tarpeena ja yhteiskunnallisena velvollisuutena. Nainen, joka ei hanki lapsia, tai lykkää niiden hankkimista, kuvataan itsekkäänä ja yhteiskunnan etua ajattelemattomana.

Koko tämä meidän harmaantuva yhteiskuntamme tarvitsee vauvoja, ei vain pelkästään naiset... Erikseen lasten hankkimista haittaava tekijä on se, että on globaali trendi, että kaksi-kolmekymppisten nuorten elämään eivät sinappitykit kuulu, ja sitä en tiedä, mitä tälle trendille teemme. Ikään kuin vietetään pidennettyä nuoruutta, ja synnyttäjien keski-ikä on meillä noin 30. (Marjukka Karttunen/kok)

Nuorten aikuisten elämäntyyliä kritisoiva puhe loppuu lauseeseen "Ikään kuin vietetään pidennettyä nuoruutta, ja *synnyttäjien* keski-ikä on meillä noin 30", jossa lasten hankintaa lykkäävä elämäntyyli liitetään sen tosiasian toteamiseen, että *synnyttäjien* keski-ikä on suhteellisen korkea. Naiset esitetään lapsia tarvitsevina biologisina olentoina, minkä kanssa ristiriidassa on heidän lasten hankintaa lykkäävä elämäntyyliinsä, jonka edessä myös lapsia tarvitseva yhteiskunta on voimaton. Puhetta voidaan verrata Brownin ja Ferreen (2005) luokitteluun elämäntapaa kritisoimaan kehukseen, jossa naisten nähdään jättäneen väestöpoliittisen velvollisuutensa täyttämättä yksilöllisistä, usein itsekkäistä syistä, joskin kehys poikkeaa omasta aineiston luokittelustani siinä, että se ei kuvaa naisten halua hankkia lapsia luonnollisena, biologisena tarpeena.

Suomessa syntyy tällä hetkellä selvästi vähemmän lapsia kuin olisi tarpeen, jotta väestön uusiutumistaso edes olisi turvattu. Uusiutumistason saavuttamista varten *jokaisen naisen pitäisi synnyttää keskimäärin 2,1 lasta*, ja olemme olleet tämän tason alla jo kolmisenkymmentä vuotta. *Vaatimuksesta hankkia lapsia on kuitenkin kimmastuttu ja kiivastuttu, vaikka samalla tuntuu, että yhä useampi ihminen on avannut silmänsä ja havahtunut sen tosiasian eteen, että syntyvyyden kasvun nostaminen olisi välttämätöntä meidän ikääntyvien Suomessa. (Terhi Peltokorpi/kesk)*

Naista syyllistävissä puheissa luodaan kuvaa *jokaisen naisen* velvollisuudesta synnyttää väestöpoliittisesti laskettu ihanteellinen määrä lapsia, jotta väestön määrä ei ainakaan pääsisi laskemaan. Naisten pitäisi ymmärtää väestöpoliittisen ongelman vakavuus tekemällä ainakin keskimäärin 2,1 lasta elinaikanaan. Näin ei ole kuitenkaan tapahtunut, vaan useat ovat kritisoineet näitä vaatimuksia, joskin *yhä useampi* on myös alkanut ymmärtää tilanteen vakavuuden. Naispuhe tässäkin kohtaa syntyvyyden lisäämispuheen ja yksilön valintapuheen törmäyskohdassa, tuottaen naista syyllistävästä puhetta, erityisesti asettaen naisten elämäntyyllilliset valinnat vaakakuppiin ikääntyvän yhteiskunnan tarpeiden kanssa.

Uhkailevassa naispuheessa naisten myöhäisempi synnytysikä esitetään vaarana hedelmällisyydelle. Samalla kun todetaan, että naisten pitäisi hankkiutua raskaaksi nuorempina, esitetään sivulauseessa uhkakuvaa hedelmällisyyden *nopeasti* laskevasta luonteesta. Naisten pitäisi siten ymmärtää, että lasten hankinnan lykkääminen ei vahingoita pelkästään yhteiskuntaa, vaan myös heitä itseään. Puhe tässä on myös suhteellisen yhteneväistä Brownin ja Ferreen tutkimuksen uhkailevan kehysten kanssa. Molemmissa reproduktio nähdään luonnollisena osana naisen elämää, jolloin lapsettomuus määritellään uhkaavana tekijänä sekä yhteiskunnan että yksilön hyvinvoinnille. (Mt.) Lisäksi otteessa on myös syyllistävästä naispuhetta, jossa muistutetaan, että joka vuosi yhteiskunta menettää monta mahdollista lasta eli "yli 10 000 potentiaalista vastasyntyntä". Näin syyllistetään erityisesti abortin tehneitä naisia.

...ennen muuta naisten synnytyksiään varhentamista, sillä hedelmällisyys alenee nopeasti iän myötä. Tässä yhteydessä haluan myös muistuttaa, että joka vuosi menetetään yli 10 000 potentiaalista vastasyntyntä raskaudenkeskeytysten myötä. Vaihtoehtoksi pitäisi mielestäni olla tarjolla tukitoimia keskeytystä empiville, samoin erittäin vähän käytetty mahdollisuus luovuttaa lapsi adoptoitavaksi. (Päivi Räsänen/kd)

Ymmärtävässä naispuheessa pyritään ymmärtämään nykypäivän maailmaa ja muuttamaan haluttuja "roolimalleja" sekä miehille että naisille haluttaviksi asioiksi. Naisten ja miesten nähdään seuraavan yleisempiä "trendejä", jolloin myös vanhemmuudesta on tehtävä trendikästä, jos syntyvyyteen halutaan vaikuttaa. Toisaalta tuotetaan mahdolliseksi nais- ja mieskuvaa, johon eivät lapset kuulu ollenkaan, vaikka

edellytyksiä tähän olisikin. Tässä sekä naisille, että miehille merkityksellistyy oikeus yksilöllisiin valintoihin.

Äitiydestä ja isyydestä on tehtävä trendikästä, koska tämä nykypäivän ihminen pelaa trendien mukaan ja trendien ehdoilla. (Pekka Vilkuna/kesk)

Puhuttaessa syntyvyyden kasvattamisesta täytyy olla hyvin varovainen, koska silloin astutaan selkeästi yksityisyyden piiriin. On miehiä ja naisia, jotka eivät yksinkertaisesti halua lapsia, vaikka edellytykset olisivat kunnossa, ja heillä on myös oikeus valintaansa...(Mikko Alatalo/kesk)

Ymmärtävässä puheessa erityisesti naisia koskevat työelämän tietyt käytännöt nähdään lasten hankintaa estävänä seikkana. Näitä rakenteellisia esteitä käytetään selityksenä myös Brownin ja Ferreen lahjonta - kehyksessä, jossa naisten nähdään haluavan lapsia, mutta eivät niin tee, johtuen esimerkiksi vaikeuksista yhdistää työ ja perhe (mt.). Rakenteellisten esteiden, erityisesti lainsäädäntöön sisään kirjoitettujen, kuten puutteellisen päivähoidon tai vanhustenhuollon sekä maskuliinisten normien vahvan aseman yhteiskunnassa, nähdään vaikeuttavan myös sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumista (Fraser 2000, 10).

Ymmärtävässä puheessa työnantajalle vanhemmuudesta aiheutuvien kustannusten tasaisempi jakautuminen muidenkin kuin naisvaltaisten alojen kesken nähdään yhtenä suurimmista esteistä syntyvyyden nousulle. Jopa sinä määrin, että naisen nähdään estyvän menestymästä työelämässä määräaikaisten ja epävarmojen työsuhteiden takia, mikä puolestaan estää naisia hankkimasta lapsia. Puheenvuoroissa ongelma muodostuu nimenomaan *naisia koskevaksi työelämän tasa-arvokysymykseksi*, jossa naista ei nähdä kohdeltavan tasa-arvoisesti työelämässä, koska naiset nähdään potentiaalisina vanhempina ja erityisesti pienempien työnantajien kohdalla, huomattavina taloudellisina riskitekijöinä. Naiselle raskaus aiheuttaa ongelmia työelämässä, kun taas miehelle perheen perustaminen merkityksellistyy positiiviseksi asiaksi myös työelämän kannalta.

Kaiken kaikkiaan tässä on vain kyse siitä, että raskaus on riski naiselle työelämässä siinä pysymisen ja siinä menestymisen kannalta. Miehelle on hyvä asia. Se on vakiintumista, seestymistä, kun hankkii perheen ja lapsia, mutta naisen useimmiten on valittava joko ura tai sitten pätkätyöt, työttömyys, äitiys- ja vanhempainvapailta sinnittäminen. Tämä on semmoinen asia, että tälle on tehtävä jotain, jos niitä vauvoja halutaan synnyttävän. Se, että meidän työmarkkinamme ovat todellisuudessa jakautuneet kahtia sukupuolen mukaan, se, että naisia kannustetaan hankkimaan lapsia ja siitä rangaistaan

työmarkkinoilla pitämällä epäluotettavana työntekijänä, koska näitä äitiyden kustannuksia, mitä yrittäjä mistään ei saa pois, jää yrittäjälle 7 000-10 000 euroa, niin se estää naisia menestymästä työmarkkinoilla ja sitä kautta naisia hankkimasta lapsia...Totta on se, että parin vuoden takaisen työolotutkimuksen mukaan joka neljäs nainen lykkäsi raskauttaan määräaikaisen työsuhteen menettämisen takia... (Marjukka Karttunen/kok)

Toinen teema, josta puheenvuoroissa paljon keskusteltiin, oli eduskuntakeskustelun aikoihin ajankohtainen Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön (OECD) raportin Suomea koskevat päätelmät. Raportissa arvosteltiin Suomen kotihoidontukea liian runsaana ja naisten työssäkäyntiä estävänä. Puheenvuoroissa raporttia kritisoitiin voimakkaasti, yhtään sen kanssa samoilla linjoilla olevaa puheenvuoroa ei esitetty. Kotihoidontukikeskustelu muodostuu tässä nimenomaan naisia koskevaksi keskusteluksi, vaikka tukea voidaankin maksaa sekä äidille, isälle, sukulaiselle tai yksityiselle päivähoitontuottajalle, joista viimeksi mainittu mahdollisuus tuodaan esiin muutamassa puheenvuorossa, samoin kuin se, että kaikkien lasten hoitoa koskevien vaihtoehtojen pitäisi olla perheen itsensä valitsemia. Puheessa kuitenkin kuvataan ihanteellista tapaa yhdistää perhe ja työ, mikä mahdollistaisi lasten hankkimisen nuorempana. Kotihoidontuki nähdään olevan myös yhteiskunnan kehityksen kannalta parempi vaihtoehto kuin naisten työssä käymisen lasten ollessa pieniä.

*..Työllisyysasteen nostamista ei saa kuitenkaan lyhytjänteisesti toteuttaa väestöpolitiikan ja perhepolitiikan kustannuksella. Oecd suositteli viime viikolla, että Suomen kotihoidon tukea rajoitettaisiin naisten työllisyysasteen kohottamiseksi. Tämä ehdotus veisi ojasta allikkoon. *Lapset tarvitsevat vanhempiensa aikaa.* Unelmoidut lapset jäävät syntymättä, jos pariskunnat tietävät jo edeltä käsin, että lapsen kasvattamiseen ja hoitamiseen ei järjesty aikaa. Työn ja perheen yhteensovittaminen on jo nyt hankalaa monille perheille. *Opiskelun, työn ja perheen helpompi yhdistäminen kannustaisi hankkimaan lapsia nuorempana.* (Päivi Räsänen/kd)*

*...Täällä on muutamassa puheenvuorossa ihmetelty Oecd:n moitteita. Minun myös on niitä erittäin vaikea ymmärtää. Hyvin selkeästi voimme todeta sen, että *kotihoidontukijärjestelmä on meille erityisesti kuntataloudessa erittäin kannattava, ja meillä kuitenkin osa-aikatyötä, jos verrataan Keski-Eurooppaan, tehdään huomattavasti vähemmän. Keski-Euroopassa moni äiti tekee osa-aikatyötä ja huolehtii siinä ohessa perheestä. Meillä tämmöisiä malleja ei tällä hetkellä riittävästi ole.* (Terhi Peltokorpi/kesk)*

Yhteiskunnan hyöty määrittyy siten, että kotihoidontuen nähdään olevan myös taloudellisesti kannattava järjestelmä. Toisaalta suomalaisia äitejä verrataan keskieuropalaisiin äiteihin, jotka käyvät työssä osa-aikaisesti, huolehtien "siinä ohessa"

perheestään. Osa-aikatyö kuvataan tässä hyvän äidin määreeksi, joka suomalaisilta äideiltä puuttuu. Naiselle ei siten nähdä riittävän, että hän mahdollisesti on "vain" kotona lasten kanssa kotihoidontuella.

Kuitenkin selkeä apu tähän perheitä piinaavaan ongelmaan, miten yhdistetään ajankäyttö ja perhe, olisi kotityövähennyksen laajentaminen.... *Totuus on, että naiset eivät jaksa tehdä kahta työtä, ensin palkkatyötä 100-prosenttisesti tai 130-prosenttisesti, kun ylityöt laitetaan siihen päälle, ja sitten kotitöitä päälle siihen.* Ymmärrän hyvin, että nykyisissä nuorissa perheissä isät osallistuvat kotitöiden jakamiseen aivan tehokkaasti, mutta totuus kuitenkin on, että erityisesti pienten lasten isät tekevät kaikkein pisintä työviikkoa tällä hetkellä meidän yhteiskunnassamme. Taustalla on varmasti ihan taloudelliset seikat eli huoli siitä, miten asunto maksetaan, kun vaimo on äitiyslomalla. Silloin ainoa keino on nostaa työpäivän pituutta...(Hanna-Leena Hemming/kok)

Yksi tärkeä keino lisätä tätä syntyvyyttä on perheiden mahdollisuus saada apua kotitöihin, että pystyy keskittymään pelkästään uraan ja siinä sivussa kasvattamaan vastuullisesti lapset. Siitä se lähtee. Siitä lähtee tämä kotitalousvähennyksen laajentaminen, kiireellisesti kaksinkertaistaminen jo tällä hallituskaudella... Meidän pitää nostaa työllisyysasteemme kiireesti naapurimaiden Ruotsin ja Tanskan tasolle ja hyväksyä osapäivätyö erilaisissa elämäntilanteissa vaihtoehdoksi sille, että nainen tai joskus mies jää kokonaan kotiin. (Hanna-Leena Hemming/kok)

Liittyen aiempaan keskusteluun äitien jäämisestä kotiin kotihoidontuella, myös kotityövähennyksestä puhuttaessa määrittyy lasten pääasialliseksi hoitajaksi perheen äiti. Yllä olevissa puheenvuoroissa molemmat vanhemmat käyvät töissä, mutta erityisesti nuorten miesten nähdään tekevän pitkää työpäivää taloudellisista syistä, jolloin kotityöt jäävät naisen tehtäväksi. Nuoret isät määrittävät kuitenkin osallistuvan kotitöihin "aivan tehokkaasti", mutta kotitalousvähennyksen käyttö nähdään silti suotavaksi, jotta perhe "pystyy keskittymään pelkästään uraan ja siinä sivussa kasvattamaan vastuullisesti lapset". Lauseessa ei varsinaisesti määritellä toimijan sukupuolta, mutta myöhemmin todetaan, että Suomessakin pitäisi osa-aikatyötä tehdä enemmän. Osa-aikatyö kuvataan nimenomaan naisten vaihtoehdoksi, tai "joskus" miesten.

Det är oförståeligt att en nybliven mor inte får studera helhjärtat ifall hon bedömer att hon kan och vill göra det...(Astrid Thors/r)

Mielestäni on myös erittäin hyvä asia, että tässä mietinnössä viitataan opiskelun ja äitiyden nykyistä parempaan yhteensovittamiseen, mitä erilaisia toimenpiteitä meidän pitäisi yhteiskunnassa tehdä, jotta äidit pystyisivät myös opiskelemaan sen ohella, että hoitavat pieniä lapsiaan, koska tämä varmasti on yksi tekijä, joka vaikuttaa siihen, että lapsia ei ylipäänsä tehdä opiskeluaikana, kun tiedetään, että opiskelun ja äitiyden yhteensovittaminen ei tällä hetkellä onnistu. (Jutta Urpilainen/sd)

Työn ja perheen yhteensovittamiskeskusteluun liittyy läheisesti puhe perheen ja opiskelun yhdistämisestä. Puheenvuoroissa ei mainita kertaakaan miehen tai isän asemaa opiskelun ja perheen yhdistämisestä puhuttaessa. Toisaalta sukupuolineutraalista *perheestä* puhuttaessa ei voida tietää, onko puhujalla ollut erikseen mielessä myös isät, äitien lisäksi. Opiskelun ja äitiyden yhdistämistä tuotetaan positiivisena asiana, jolloin naisille annetaan mahdollisuus hankkia lapsia jo opiskeluaikana. Tällä hetkellä nähdään, ettei pienten lasten äideillä ole riittäviä mahdollisuuksia opiskeluun, vaikka heillä olisi siihen kiinnostusta.

Syntyvyyskeskustelussa puhutaan miehistä vain vähän. Enimmäkseen puhe on kannustavaa, yhtään syyllistävää tai uhkailevaa puheenvuoroa ei aineistosta noussut esiin. Muutamassa puheenvuorossa todetaan, että vain osa isistä käyttää perhevapaita ja heitä pitäisi *kannustaa* jäämään useammin kotiin hoitamaan lasta, jolloin miehetkin voisivat huomata kuinka antoisaa lasten hoitaminen on, vaativan työelämän sijaan. Miehelle siten tarjotaan vapaaehtoisesti valittavaa mahdollisuutta perhevapaiden käyttöön, ilman syytöksiä tai vaatimuksia. Tämä *kannustava miespuhe* perustuu lähinnä siihen tuotettuun "tosiasiaan", että mies tienaa naista enemmän, jolloin isän kotiin jäämisen nähdään olevan taloudellisesti kannattamatonta.

Toinen asia, mikä tässä on tärkeätä, on *isien kannustaminen käyttämään perhevapaita*. Vain noin 3 prosenttia isistä käyttää näitä. *Yksi asia tietysti on raha*. Useimmiten miehet tienavat enemmän. Mutta toisaalta haluaisin kyllä kysellä, *koska miehet keksivät sen, että on oikeus hypätä oravanpyörästä pois ja jäädä isyysvapaalle...*(Marjukka Karttunen/kok)

Syyllistävästä miespuheesta löysin aineistosta yhden esimerkin, jossa ei varsinaisesti tuoteta miestä syyllistävää puhetta perustuen syntyvyyden alhaisuuteen, vaan lähinnä mieskansanedustajia kohtaan heidän alentuvasta asenteestaan koko syntyvyyskysymystä kohtaan. Tämä asenteellisuus määritellään tarkemmin syntyvyyskysymyksen vähättelemiseksi ja naisia alistavaksi puheeksi. Puhuja esittää oman vasta-argumenttinsa, jossa nainen tuotetaan harkitsevana yksilönä, joka ajattelee muutakin kuin "viiden minuutin makeeta" ja jonka ei voida ajatella haluta lisää lapsia vain tämän "hetken hurmoksen takia". Puhuja perää mieskansanedustajilta asiallisempaa asemoitumista syntyvyyskeskustelua kohtaan, mutta tulee myös tuottaneeksi naiskuvaa, jossa

nimenomaan nainen joutuu miettimään lapsia hankkiessaan tulevaa kasvatusvastuuta. Miehen kasvatusvastuusta ei puhuta mitään tässä yhteydessä.

Minusta on ironista, itkettävän ironista, että kun puhumme siitä, millä keinoilla saadaan lasten lukumäärää Suomessa nostettua, minua vanhemmat miehet alkavat puhua sähkökatkoista ja taloudellisesta lamasta keinona lisätä syntyvyyttä, sähkökatkoista sitä varten, että laitetaan valot pois, niin kyllähän sitten hihhii kaikki tietävät, mitä siellä peiton alla tapahtuu. (Ed. Pulliainen: Ei peittoa tarvita!) - Ei tarvitakaan. Kyllä siihen käy pöytä ja muutkin, mielikuvitus näin. - Mutta niin kauan kuin ei tunnusteta, mitkä ovat ne syyt, miksi nainen ei suostu tekemään hetken hurmoksen takia lisää lapsia - lapsen kasvattaminen on 18 vuoden projekti ja siihen vaaditaan muutakin kuin 5 minuutin makee - ihmettelen sitä asenteellisuutta, jota yhteiskunnassamme yhä edelleen on, kun puhutaan, kuinka helppoa on ratkaista tämä syntyvyysongelma. (Hanna-Leena Hemming/kok)

Yhteenvedon voidaan todeta syntyvyyskeskustelun olevan suhteellisen sukupuolineutraalia. Esimerkiksi edellisessä luvussa käsittelemissäni argumentaatiopositioissa ja näitä tukevissa diskursseissa puhutaan hyvin usein sukupuolineutraalisti, viittaamalla perheeseen, väestöön tai ihmisiin. Toisaalta tarkastelemalla aineiston niitä kohtia, joissa sukupuoli selkeästi mainitaan, voidaan huomata mainittava ero siinä, kuinka usein puheessa mainitaan naisiin tai miehiin viittaavia sanoja. Silloin kuin sukupuoli "näky" eksplisiittisesti syntyvyyskeskustelussa, puhutaan useimmiten naisista kuin miehistä. Nimesin syntyvyyskeskustelun naisia koskevan puheen syyllistäväksi, uhkailevaksi ja ymmärtäväksi naispuheeksi, joista löysin yhteneväisiä piirteitä Brownin ja Ferreen Isoa-Britanniaa koskevan tutkimuksen kanssa. Näiden tarkastelujen pohjalta näyttäisi siltä, että väestöpoliittinen keskustelu pyrkii vaikuttamaan ennen kaikkea naisiin, niin Suomessa kuin Iso-Britanniassakin.

7 Valtion vai Virtasen asia?

Halusimme nostaa tässä mietinnössä esiin tiettyjä asiakokonaisuuksia, käytännössä seitsemän eri teemaa, joilla mielestämme on keskeisin merkitys sille, *millä keinoilla väestökehitys saataisiin toiseen suuntaan käännetyksi* kuin se tällä hetkellä on, *elikkä väestön lisääntymään...*(Jyrki Katainen/kok (esittelypuheenvuoro).

Puhuttaessa syntyvyyden kasvattamisesta täytyy olla hyvin varovainen, koska silloin *astutaan selkeästi yksityisyyden piiriin*. On miehiä ja naisia, jotka eivät yksinkertaisesti halua lapsia, vaikka edellytykset olisivat kunnossa, ja *heillä on myös oikeus valintaansa...* (Mikko Alatalo/kesk)

Kahteen yllä olevaan otteeseen tiivistyy syntyvyyskeskustelun ristiriitainen luonne. Ensimmäisessä puheenvuorossa oletetaan hallituksella ja eduskunnalla olevan tiedossaan ne keskeiset keinot, joilla väestö saadaan "lisääntymään". Keinojen käyttäminen sisältää ajatuksen, että valtiolla on oikeus pyrkiä vaikuttamaan syntyvyyteen. Toisessa puheenvuorossa taas esitetään, että syntyvyyskysymys liittyy ihmisten yksityisen elämän piiriin ja yksilöllä on oikeus omiin valintoihinsa lasten hankinnan suhteen. Ensimmäisen otteen edustamassa syntyvyyden lisäämispuheessa argumentoidaan syntyvyyteen vaikuttamisen puolesta ja nähdään valtiolla olevan oikeus ja mahdollisuus vaikuttaa syntyvyyteen. Yksilön valintapuheessa taas epäillään sekä valtion oikeutta puuttua yksilön lastenhankintaa koskeviin asioihin että poliittisten toimien vaikutusmahdollisuuksia. Näiden kahden argumentaatioposition välillä käydään siten keskustelua siitä, missä kulkee valtion ja yksilön, julkisen ja yksityisen välinen raja syntyvyyteen vaikuttamisen kohdalla.

Julkisen käsite liitetään usein valtion käsitteeseen ja valtionmuodostuksen historiaan. Yksityistä taas on monenlaista, esimerkiksi "kansalaisyhteiskunta" voidaan jakaa yksityiseen kuten markkinat, työelämä, henkilökohtainen, yksilöllinen, perhe tai intiimi. (Keränen 1995, 31.) Moderni yhteiskunta jakautuu erilaisiin elämänalueisiin, instituutioihin ja tiloihin. Julkisen ja yksityisen erottelu on tapa järjestää tätä eriytynyttä todellisuutta kahtiajaolla, joka yksinkertaistaa sosiaalista todellisuutta. (Eräsaari & Julkunen & Silius 1995, 7.) Jako luo rakenteita ja malleja, emme voi kuitenkaan sanoa mitä ne ovat tai missä on niiden raja. Marja Keränen (1995, 32) kutsuu julkisen ja

yksityisen jaottelua eräänlaiseksi "tilametaforaksi", joka viittaa sfääriin tai areenaan. Siten käsiteparin merkitys ei ole koskaan paikallaan pysyvä, mutta sitä voidaan käsitellä esimerkiksi jonakin, jota tuotetaan tai esitetään koko ajan. Julkisen ja yksityisen rajankäynti tapahtuu tällöin kysymällä, miten rajaa julkisen ja yksityisen välille tuotetaan (Mt.) Seuraavassa luvussa pyrin aineistoni ja muun tutkimuskirjallisuuden avulla tarkastelemaan tätä "rajanvetoa" syntyvyyden lisäämispuheen ja yksilön valintapuheen kohdalla. Julkisen ja yksityisen jaolla tarkoitan omassa työssäni nimenomaan valtion ja sen harjoittaman politiikan suhdetta yksityiseen, eli yksilöihin, perheisiin ja heidän lasten hankintaansa. Esittelen aineistostani kohtia, jossa julkinen ja yksityinen kohtaavat ja jossa niiden välistä suhdetta määritellään. Lisäksi pyrin taustoittamaan esiin nousevia teemoja liittämällä ne aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun.

7.1 Rajanvetoa yksityisen ja julkisen välillä

..lähtökohdissa on arvopohjaisia ristiriitaisuuksia. On siis kysymys ristiriidoista, siitä, miten me näemme perhenäkökulmasta, mikä on se perhemalli, mikä on se lapsien lukumäärä, mikä mahdollistaa hyvän yhteiskunnan, ja ovatko nämä yksityisiä vai julkisia asioita...(Leena Rauhala/kd)

Yllä olevassa puheenvuorossa esitetään aluksi, että koko keskustelu syntyvyydestä on täynnä ristiriitaisuuksia. Kysymys on arvoihin perustuvista asioista, joten "meidän" näkemyksemme (eli hallituksen ja eduskunnan) hyvästä yhteiskunnasta, perhemuodosta ja parhaasta mahdollisesta lapsimäärästä saattaa joutua vastakkain jonkin toisen näkemyksen kanssa. Lopuksi puheenvuorossa väitetään, ettei myöskään siitä voida olla täysin varmoja, kuuluvatko nämä asiat valtiolle vai eivät. Tässä puheenvuorossa ollaankin ehkä selkeimmin yksityisen ja julkisen "rajalla". Koska kyse on arvoihin perustuvista asioista, ei voida tehdä lopullista päätöstä siitä, kuuluuko valtion ylipäätään puuttua yksilöiden lasten hankintaan vai ei. Yksilön valintapuhe perustuu jälkimmäiseen näkemykseen yksilön elämään puuttumisesta. Tämä näkemys puolestaan voidaan johtaa laajempaan yhteiskuntatieteelliseen kritiikkiin yksilönvapaudesta. Nätkin ja Vuori (2007, 15–20) ovat listanneet erilaisia kriittisiä lähestymistapoja, joissa kaikissa otetaan kantaa siihen, mitä perhetyön ammattilaisten "perheisiin puuttuminen" tarkoittaa ja onko se oikeutettua. Nämä näkemykset ovat liberalistinen kritiikki, interventionismin kritiikki,

perheideologian kritiikki, naisliittolaistulkinta, kumppanuusajattelu ja hallinnan analyysi. Sovellan tässä työssäni näistä muutamaa lähestymistavoista syntyvyyskeskustelussa nousseisiin teemoihin, koska myös siinä pohditaan valtiollisen politiikan rajoja ja oikeutusta. Yksilön vapautta korostava liberalistinen näkemys kritisoi valtion harjoittamaa sääntelyä tunkeutumisena yksityisinä pidettyihin perhesuhteisiin ja korostaa valtion tehtävänä olevan säännellä mahdollisimman vähän yksilöiden elämää. Yhteiskunnan nähdään voivan hyvin, kun ihmisten annetaan itse kantaa vastuuta elämästään ja valita omat ratkaisunsa. Tämä näkemys tulee esiin yksilön valintapuheessa "On miehiä ja naisia, jotka eivät yksinkertaisesti halua lapsia, vaikka edellytykset olisivat kunnossa, ja heillä on myös oikeus valintaansa... ". Lisäksi liberalistiseen näkemykseen kuuluu Nätkinin ja Vuoren (2007, 15) mukaan perheen sisäisten sukupuolijakojen pitäminen perheen omaan valintaan kuuluvana asiana, mutta usein samalla myös luonnollisina suhteina.

Feministisen kritiikin mukaan julkisen ja yksityisen erottelulla tuotetaan sukupuolta, maskuliinisuutta julkisuutena ja feminiinisyttä yksityisenä. Samalla nämä kaksi asetetaan hierarkkiseksi oppositioiksi, jossa miesten asiat nähdään tärkeämpiä ja julkisuuteen kuuluvina, naisten asioiden ollessa henkilökohtaista arkipäiväisyyttä. Koko sukupuolen kategoria on asetettu yksityiseen. (Eräsaari ym. 1995, 7.) Perheideologian kritiikki on myös feministinen tulkinta valtion, ammattilaisten ja perheiden suhteista. Se korostaa sekä liberalistisen että valtiointerventionistisen perhekäsityksen miehisyden purkamista. Kritiikki kohdistuu tällöin sekä naisten toiminnan rajoittamiseen perheeseen vaimoina, kotitöiden tekijöinä ja äiteinä että perheen pitämiseen itsestään selvänä ja etuoikeutettuna yhteiskunnallisen tarkastelun kohteena sekä lasten ainoana hyvänä kasvuympäristönä. Perheestä tulee päästä eroon tällä hetkellä tunnettuna instituutiona, samoin kuin ydinperheen idealisoinnista ja muiden perhemuotojen sekä kollektiivisten ratkaisujen ylenkatsomisesta. Kritiikki käsittelee erilaisia osa-alueita kuten äitimyytin tai äitiysideologian purkamista, kotityön määrittelyä yhteiskunnallisesti hyödylliseksi, miehiä hyödyttäväksi työksi ja naisten riiston välineeksi, perheen heteronormatiivisuuden arvostelemista sekä perheen yhteiskunnallisuuden painottamista. (Nätkin & Vuori 2007, 16–17.)

Naisliittolaistulkintaa on käytetty erityisesti hyvinvointivaltion historian tarkasteluun selvittämällä naisten aktiivista panosta hyvinvointivaltiollisen palvelujärjestelmän synnyssä ja sen maternalistisia juuria (mt., 17). Naisliittolaistulkinnan mukaan yksityisen ja julkisen raja on syntynyt turvataksien miesten etuja, jolloin naiset marginalisoitiin perheeseen. Naiset eivät kuitenkaan tyytyneet tähän ja raja onkin politisoitunut sukupuoleen liittyvissä kysymyksissä. Eri kentillä toimivat naiset, niin asiakkaina ja ammattilaisina kuin järjestöjen toimijoina ja perheasiain politisoijinakin ylittävät ja sekoittavat yksityisen ja julkisen rajaa edelleen. Naisliittolaistulkinnan mukaan naisammattilaiset ja -asiakkaat ovat "liittoutuneet" keskenään miespuolisen perheenpään mielivaltaa ja yhteiskunnassa vallitsevaa, miesten edut turvaamaa, kaksinaismoralismia vastaan. (Mt., 18.)

Erityisesti perhekeskeisyyden lisäämisdiskurssiin liittyy myös oletus julkisen, tässä tapauksessa kansanedustajien oikeudesta arvostella yksityistä, joko lapsettomia henkilöitä tai pieniä perheitä heidän lasten lukumäärää koskevista päätöksistään. Puheessa kritisoidaan liiallisen individualistisen ajatustavan leviämistä ja trendien seuraajien elämänvalintoja. Nätkinin (1997, 174) mukaan voidaan puhua kunkin aikakauden vaikutuksesta syntyvyyteen, jota myös tässä pidetään merkittävänä tekijänä syntyvyyden kehittämisessä.

..Erikseen lasten hankkimista haittaava tekijä on se, että on globaali trendi, että kaksi- kolmekymppisten nuorten elämään ei sinappitykit kuulu, ja sitä en tiedä, mitä tälle trendille teemme. Ikään kuin vietetään pidennettyä nuoruutta, ja synnyttäjien keski-ikä on meillä noin 30. (Marjukka Karttunen/kok)

Samalla puheessa esitetään valtion tehtäväksi tehdä jotakin tälle lapsivastaiselle "trendille", puhuja ei kuitenkaan pysty määrittelemään, mitä asialle voisi politiikan toimenpiteillä tehdä. Lähin vastaus löytyy niistä puheenvuoroista, joissa halutaan sekä politiikan että yleisen asennoitumisen kautta luoda "lapsi- ja perhemyönteisempi" yhteiskunta. Oletus kuitenkin on, että julkisen eli valtion olisi asiaan puututtava. Verrattuna syntyvyyden lisäämispuheeseen yksilön valintapuheessa ei varsinaisesti kiinnitetä huomiota siihen, pitäisikö esimerkiksi ajan hengen mukaisesti lapsentekoa

lykkääville "tehdä" jotakin. Yhteiskunnallisten muutosten kyllä nähdään vaikuttavana tekijänä lapsilukuun, muttei syyllistetä yksilöitä näiden "trendien" seuraamisesta.

...Perhepolitiikalla on tietysti suuri merkitys siihen, miten syntyvyys maassamme kehittyy...(Matti Vanhanen/kesk. Esittelypuheenvuoro)

Syntyvyyden osalta taas on vähintäänkin kyseenalaista, kumpi siihen vaikuttaa enemmän, erilaiset muun muassa naisten työssäkäyntiä edistävät julkisen vallan, tässäkin keskustelussa sinänsä aivan oikein korostetut, toimenpiteet vai yleisemmät, yhteiskunnalliset virtaukset ja trendit...(Jan Vapaavuori/kok)

Poliittisia päätöksiä, jotka koskettavat yksityistä, perustellaan usein niiden vaikuttavuudella. Tämä näkyy myös syntyvyyskeskustelussa: tietynlainen politiikka on hyväksyttävää, jos sillä uskotaan olevan haluttuja vaikutuksia. Kaikkein suurin ero syntyvyyden lisäämispuheen ja yksilön valintapuheen välillä näyttääkin olevan siinä, miten niissä uskotaan poliittisten, erityisesti väestö- ja perhepoliittisten toimenpiteiden vaikuttavuuteen syntyvyyden kohdalla. Ensimmäisessä uskotaan vahvasti perhepolitiikan vaikuttavuuteen, jälkimmäisessä epäillään vaikutusta olevan enemmän yhteiskunnallisella ilmapiirillä ja "trendeillä".

Politiikan vaikuttavuuden tutkiminen on usein hankalaa, eikä edelleenkään kovin tarkkaan tiedetä, mikä vaikutus yhteiskuntapolitiikalla on syntyvyyteen. Perhepolitiikalla näyttää kuitenkin olevan positiivinen yhteys syntyvyyteen ja esimerkiksi Pohjoismaissa, joissa perhetukien taso on korkea, syntyvyys on ollut korkeampi kuin muualla Länsi-Euroopassa. Tämä viittaa siihen, että kehittämällä perhepolitiikkaa voidaan jonkin verran vaikuttaa syntyvyyteen, joskin eri maiden erilaiset tukijärjestelmät vaikeuttavat kansainvälisten vertailujen tekemistä. (Kautto 2004b, 34–35.)

Ritva Nätkinin (1997, 173–174) mukaan sitä, miksi naiset synnyttävät lapsia ja montako lasta perheisiin hankitaan, voidaan tarkastella monesta eri näkökulmasta. Valtiollisen politiikan ja ammattilaisten ohjauksen vaikutuksen tutkiminen on vain yksi tapa. Esimerkiksi taloudellisen reduktionismin, jossa elinolosuhteiden nähdään vaikuttavan näkymättömästi ohjaten ihmisten valintoihin, vaikuttavuutta on kannatettu voimakkaasti. Naisten laaja osallistuminen ansiotyöhön ja ehkäisyvälineiden kehitys ovat kiistattomasti

vaikuttaneet lapsilukuun. Myös vaikeasti määriteltävän ajan hengen eli kulttuuristen virtausten, aatteiden ja ideoiden vaikutus lapsilukuun on Nätkinin mielestä erittäin merkittävää. Lisäksi esimerkiksi uskonnollisuuden on havaittu lisäävän perheiden lapsilukuihanteita. (Mt.)

Syntyvyyden lisäämispuheessa ja sitä tukevassa perhekeskeisyyttä korostavassa puheessa halutaan useassa puheenvuorossa kiinnittää huomiota erityisesti niin kutsuttujen kolme plus-perheiden asemaan väestönkasvun lisääjänä. Puheen mukaan näitä perheitä pitäisikin valtion tukea enemmän kuin tällä hetkellä. Samalla kritisoidaan aiempaa, lähinnä 1990-luvulla harjoitettua perhepolitiikkaa, vain pieniä perheitä suosivana.

..Itse asiassa juuri nuo puhutut kolme plus -perheet huolehtivat tällä hetkellä väestön kasvusta suurimmalta osin, ja totta kai näitä monilapsisia perheitä tulisi tukea enemmän. Muuten ei tule lisää lapsia....(Mikko Alatalo/kesk)

Puheesta voi tunnistaa uskon väestönkasvuun, jos monilapsisia perheitä tuetaan enemmän. Puhetta voi verrata aikaisempaan yhteiskunnalliseen ilmapiiriin ja lapsilukuihanteeseen. Monilapsisia perheitä ihannoivaa väestöpolitiikkaa luotiin erityisesti sodan aikana ja sen jälkeen. Perhettä "palkittiin" usean lapsen hankkimisesta, esimerkiksi asutustilallinen sai aina yhden velanlyhennyksen anteeksi jokaisesta syntyneestä lapsesta. (Nätkin 1997, 174.) Väestöliitto alkoi puolestaan 1940-luvulla järjestää äitienpäiväjuhlaa, jossa palkittiin suurten perheiden äitejä. Tämä perinne on Nätkinin mukaan ollut myös osa "suuriperheisyyden uudelleenmäärittelykamppailua", jossa suuresta perheestä tehtiin haluttava. Syntyvyys olikin sodan jälkeen suurta, mutta on vaikea sanoa, vaikuttiko väestöpolitiikka kansan käyttäytymiseen. Nätkinin omaelämäkerta-aineistoon perustuvan tarkastelun mukaan väestöpolitiikan ja naisten kohtaamisen yhteyttä on vaikea todistaa. Sodan aikana herännyt, väkiluvun lisäämistä ajanut väestöpoliittinen kampanja osoittautui vain yhdeksi kansalaisyhteiskunnan diskurssiksi, joka tietyissä poliittisissa tilanteissa taisteli ja liittoutui muiden diskurssien kanssa, ollen samalla aikakauteen sidottua toimintaa. Väestöpolitiikka sai kuitenkin aikaan monia sosiaalipoliittisia uudistuksia, jotka ovat vaikuttaneet syntyvyyteen. (Mt., 187–188.)

Heikki Hiilamon (2000, 514–516) mukaan nykyinen perhepolitiikka ei pyri käyttämään sosiaaliturvaa väestöpoliittisen ohjailun muotona, kuten sodan jälkeisinä vuosina. Eräänlaisena poikkeuksena tästä voidaan pitää lapsilisäjärjestelmää, joka kasvaa porrastetusti jokaisen uuden lapsen myötä.

Edellä hahmottamissani perhekeskeisyyden lisäämiskurssissa korostetaan myös julkisen tehtävää perheen, parisuhteen ja vanhemmuuden tukijana. Puheen mukaan sekä perhe että perhemuodot ovat "murroksessa" (ks. aiheesta esim. Forsberg & Nätkin 2003), mikä myös perhepolitiikassa on otettava huomioon. Useasti puheenvuoroissa mainitaan "perheiden muuttuneet tarpeet" ja niiden huomioon ottaminen. Tähän tarjotaan esimerkiksi perhetyötä eräänlaisena uutena ideana, vaikka muun muassa Nätkin ja Vuori (2007, 3) huomauttavat perhetyötä tehdyn jo noin sadan vuoden ajan kullekin aikakaudelle ominaisella tavalla. Vaikka perhekeskeisessä diskurssissa puhutaan perhemuotojen muutoksesta ja siitä, miten on huomioitava esimerkiksi uusperheiden tai yksinhuoltajaperheiden erilaiset tarpeet, on kuva syntyvyyskeskustelun perheestä usein perinteisen ydinperhemallin mukainen. Samaan aikaan syntyvyyskeskustelun kanssa on käyty eduskunnassakin kiivaita keskusteluja hedelmöityshoidoista ja samaa sukupuolta olevien henkilöiden oikeudesta hankkia lapsia. Tästä keskustelusta ei syntyvyyskeskustelun yhteydessä juurikaan puhuta. Esimerkiksi perhetyön tarpeellisuuden kohdalla mainitaan kyllä "erilaiset perheet", mutta näillä tarkoitetaan usein perheitä, jotka eivät selviä lasten kasvattamisesta.

...Perherakenteet ovat murroksessa. Meillä on tänä päivänä yksin kasvattajia, ja *meillä on erilaisia perheitä, jotka eivät selviä niistä kasvatusvastuista, mitä perheellä on*. Tämä näkyy esimerkiksi lastensuojelun huostaanottojen lisääntymisenä. (Leena Rauhala/kd)

Riitta Jallinojan (2006) mukaan 2000-luvun vaihteessa tuli mediassa ja yhteiskunnallisten toimijoiden liikehdinnässä esiin uusi perhemyönteinen sävy, minkä hän on nimennyt familistiseksi käännteeksi. Monet eri tahot olivat mukana puhumassa niin kutsutun perheasian puolesta ja keskustelu Helsingin Sanomien sivuilla laajeni saaden moraalisia ja ideologis-poliittisia sävyjä. Mukana keskustelussa olivat niin kansalaiset, järjestöt, tutkijat kuin ammattilaisetkin. Vaikka myös poliitikot ja kirkko osallistuivat keskusteluun, heidän osallistumisensa ei ollut niin mittavaa kuin muiden toimijoiden. Jallinojan mukaan Suomessa tapahtunut familistinen käänne rakentui kahden pilarin,

kotiäitiyden ja hyvän vanhemmuuden puolustuksen varaan. Familismin Jallinoja näkee aaltoilevana prosessina, joka vaihtelee sen "vihollisen", individualistisempien yhteiskunnallisten syklien kanssa (mt., 11). Kun yhteiskunnassa painotetaan enemmän individualistisempia näkemyksiä, kansalaisia tarkastellaan pikemminkin yksilöinä kuin perheenjäseninä tai muiden yhteisöjen jäseninä. Tällöin myös näkemys yhteiskunnallisten uudistusten tarpeista kohdistuu muualle kuin perheasioihin. (Nätkin & Vuori 2007, 13.)

Jallinoja kuitenkin muistuttaa, ettei vuosituhaten vaihteen familistisen käänteen edustama familismi ole samanlaista kuten esimerkiksi 1950-luvun kotiäitiyhteiskunnassa, vaan se on muodostunut pitkälti yksilöllistyneessä yhteiskunnassa (mt., 268). Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että nykyistä, modernia familismia tukevat pilarit, kotiäitiys ja hyvä vanhemmuus rakentuivat eri tavalla kuin ennen, sallien modernien käytäntöjen kuten päivähoidon, jatkuvuuden (mt., 97). Uuden familistisen perheasian merkkinä Jallinoja pitää ennen kaikkea sitä, että monien erilaisten toimijatahojen yhteenliittyminen mediassa sai yksittäiset perhettä koskevat huolet sulautumaan yhteen. Tämän seurauksena mitä moninaisemmat aiheet sulautuvat perheasiana yhteen sen ideologisoituessa familismiksi, joka mahdollisti sen, että aikalaiset tulivat kollektiivisesti tietoisiksi perheestä. Tällöin heräsi myös idealisoitu kuva perheestä, perheen utopia (vrt. Durkheim 1980, 372–373; Jallinojan 2006 muk.). Haluttiin paluuta perheyhteisyyteen. Ongelmaksi kuitenkin muodostui se, että samaan aikaan kun perhe on säilynyt pohjimmiltaan yksityiselämän alueena, joka on toiminnassaan omavarainen ja riippumaton luontaistaloudellinen yhteisö, yhteiskunta on jatkanut modernisoitumistaan. Tämä ristiriita näkyi myös Helsingin Sanomien sivuilla, esimerkiksi silloin kun ihmiset syyttivät "yhteiskuntaa" niistä ongelmista, joita perheillä oli. Erääksi ratkaisuksi ehdotettiin Jallinojan mukaan "kiireetöntä yhdessäoloa" kiireisen yhteiskunnan vastapainoksi. Liikehdintää voi pitää myös ilmiönä, joka pyrki yhteisöllisempään yhteiskuntaan. Perheestä tehtiin yhteinen asia, perhe siirtyi yksityisen elämän piiristä julkiselle alueelle sitoen näin eri toimijat yhteen. Yksityiselämän tuleminen julkiseksi ja yhteiseksi asiaksi voi olla näin ollen tuottamassa moderniin yhteiskuntaan uutta yhteisöllisyyden aluetta, jossa yhteisöllisyys perustuu siihen, että puheenaihe on kaikille yhteinen, "kaikille tuttu". Sen vastavoima ei ole individualismi vaan vetäytyminen yksityisyyden suojaan. (Jallinoja 2006, 270–272.)

Syntyvyyskeskustelun perhekeskeisyyden lisäämiskurssissa on osittain samaa kuin Jallinojan kuvaaman vuosituhaten vaihteen familistisessä käänteessä. Esimerkiksi kotiäitiyden arvostus näkyy puheessa kotihoidontuen puolustamisessa OECD:n kritiikkiä vastaan, samoin hyvän vanhemmuuden tukemisessa myös valtion taholta perhetyön lisäämisen vaatimuksena sekä puhuttaessa "lapsen oikeudesta" aikaan vanhempiensa kanssa. Myös yhteiskunnallisen modernisoitumiskehityksen ja perheen yhteisöllisen luonteen välinen ristiriita on Jallinojan tapaan nähtävissä. Erityisesti työn ja perheen yhteensovittamisen ja vanhemmuuden ongelmien kohdalla "huudetaan yhteiskunnan puoleen". Usein myös syytetään yhteiskuntaa esimerkiksi siitä, että se sallii "työelämän säätelevän lähes kaiken" tai kuinka yhteiskunnan olisi huomioitava paremmin "perheiden muuttuneet tarpeet". Erona tietenkin ovat erilaiset aineistot ja se, että toimijat ovat Jallinojan tutkimuksessa sekä yksityisiä kansalaisia että yhteiskunnallisia tahoja, kun taas oma tarkasteluni perustuu vain kansanedustajien puheeseen. Jallinojan mukaan familistinen liikehdintä mediassa alkoi osoittaa laantumisen merkkejä vuoden 2004 kuluessa ja sittemmin perheasioita olisi käsitelty lähinnä "hallinnon" kysymyksinä eli rutiiniasioina (mt., 267). Toisaalta esimerkiksi monen perhejärjestön ja muiden yhteiskunnallisten tahojen toiminta on jatkunut entisellään perheasiaan liittyen. Myös politiikassa on tekeillä tai suunnitelmissa useita perhepoliittisia ratkaisuja, jotka aloitettiin liikehdinnän aikana. Syntyvyyskeskustelun perhekeskeisyyden lisäämiskurssi jatkaa myös puhetta perheasiasta, mutta enemmän väestöpoliittisesta näkökulmasta. Toisaalta kansanedustajatkin vetosivat samoihin asioihin kuin Helsingin Sanomissa esiintyneet puhujat, esimerkiksi "taloudelliseen lamaan, hyvinvointivaltion heikkenemiseen, markkinatalouteen, yltiöindividualismiin, työelämän muutoksiin, vanhempien välinpitämättömyyteen..."(vrt. Jallinoja 2006, 272). Näihin samoihin syihin vedottiin molemmissa tarkasteluissa pohdittaessa ongelmien pahenemisen syitä ja alettiin vaatia perheen merkityksen vahvistamista. Syntyvyyskeskustelussa taustalla ovat lisäksi väestöpoliittiset tavoitteet, vaikka perhemyönteisempään yhteiskuntaan pyrkiminen nähdään myös arvona sinänsä. Syntyvyyskeskustelussa on nähtävissä ristiriitaa siinä, onko julkisella oikeus puuttua yksityisen, esimerkiksi perheen elämään. Tämän olen paikantanut aineistostani kahteen osittain toisilleen vastakkaiseen argumentaatioposition, syntyvyyden lisäämispuheeseen ja yksilön valintapuheeseen.

Yhteenvedon voidaan todeta käsittelemäni aineiston pohjalta, että myös syntyvyyskysymyksen kohdalla yksityisen ja julkisen välinen raja on jatkuvassa liikkeessä ja sitä rakennetaan yhä uudelleen. Nimeämäni kaksi argumentaatiopositiota määrittävät yksityisen ja julkisen rajaa eri tavoin. Syntyvyyden lisäämispuheessa syntyvyyteen halutaan ja uskotaan voivan vaikuttaa, erityisesti vaikuttamalla naisiin. Erityisesti feministinen kritiikki on arvostellut tällaista ajattelutapaa siitä, että keskustelussa usein suljetaan nainen perheeseen vain kotitöiden tekijänä ja äitinä. Syntyvyyden lisäämispuheessa mennään usein selkeästi "yksityisen" puolelle arvostelemalla lapsettomien elämäntapaa tai naisia jotka lykkäävät lasten hankintaa. Toisaalta luodaan kuvaa hyvästä ja erityistä tukea ansaitsevasta monilapsisesta perheestä, joka ei ole niin sanotun ajan hengen mukaisesti ajatellut vain omaa etuaan. Perheitä ja parisuhteita halutaan tukea myös perhetyön keinoin. Perheitä nähdään kohtaavan monet erilaiset uhat, joihin yhteiskunnan on pyrittävä vastaamaan.

Yksilön valintapuheen voidaan nähdä perustuvan liberalistiseen kritiikkiin yksilön oikeudesta tehdä omaa elämäänsä koskevat ratkaisut ilman valtion puuttumista. Lasten hankinnan nähdään siten kuuluvan yksityisen puolella, johon julkisella on mahdollisimman vähän asiaa. Toisaalta aineistostani löytyy kohtia, jossa avoimesti pohditaan sitä, missä julkisen ja yksityisen rajan oikeastaan pitäisi kulkea. Raja on siten edelleen liikkeessä.

8 Pohdinta

Tutkimukseni tavoitteena oli tarkastella eduskunnan väestöpolitiikkaa koskevan palautekeskustelun, erityisesti sen syntyvyyttä käsittelevien osien, luonnetta. Aineiston analyysin edetessä lopullisiksi tutkimuskysymyksiksi muodostuivat keskustelusta esiin nousevien kahden argumentaatioposition ja niitä jäsentävien diskurssien hahmottaminen. Samalla halusin erikseen tarkastella keskustelun mahdollista sukupuolisidonnaisuutta, koska jo aivan aineistoon tutustumisen alussa sain siitä useita alustavia vihjeitä. Lopuksi analyysini syveni tarkastelemaan syntyvyyskeskustelua siitä näkökulmasta, miten siinä pyritään määrittelemään yksityisen ja julkisen välistä suhdetta. Seuraavaksi käyn läpi analyysini tuloksia pyrkien siirtämään keskustelua laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin eli katsomaan aineistoni "rajojen" ulkopuolelle. Samalla pyrin perustelemaan tutkimukseni yhteiskunnallista merkittävyyttä.

Eduskunnan syntyvyyskeskustelusta nousi esiin kaksi erilaista argumentaatiopositiota, jotka nimesin syntyvyyden lisäämispuheeksi ja yksilön valintapuheeksi. Niissä molemmissa otettiin kantaa siihen, miten syntyvyyden laskuun pitäisi suhtautua ja missä määrin valtio voi puuttua yksilöiden lasten hankintaan liittyviin kysymyksiin. Syntyvyyden lisäämispuheessa väestönkasvu nähtiin yhteiskunnallisena välttämättömyytenä, johon on pyrittävä vaikuttamaan. Myös usko poliittisten keinojen vaikuttavuuteen oli vahvaa. Osittain kansalaisia vaadittiin melko suorasanaisesti lisääntymään yhteiskunnallisen hyvinvoinnin vuoksi, toisaalta haluttiin painottaa enemmänkin sitä, että lasten hankinnan edellytyksiä olisi parannettava. Syntyvyyden lisäämispuhetta jäsentävät *yhteiskunnan etu -diskurssi, työn ja perheen yhteensovittamisdiskurssi ja perhekeskeisyyden lisäämisdiskurssi*.

Analyysini sukupuoliteemaa käsittelevässä osassa tulin siihen johtopäätökseen, että eduskunnan syntyvyyskeskustelu on suhteellisen sukupuolisidonnaista silloin, kun sukupuoli tulee keskustelussa eksplisiittisesti esiin. Keskustelussa käytetään paljon sukupuolineutraaleja ilmaisuja, mutta verrattaessa mainintoja naisista ja miehistä, ero on

selkeä. Väestöpoliittinen syntyvyyskeskustelu näyttää pyrkivän vaikuttamaan erityisesti naisiin syntyvyyden lisäämiseksi. Nimesin syntyvyyskeskustelun naisia koskevan puheen syyllistäväksi, uhkailevaksi ja ymmärtäväksi naispuheeksi, joista löysin yhteneväisiä piirteitä Brownin ja Ferreen Isoa-Britanniaa koskevan tutkimuksen kanssa. Miespuhe keskustelussa on lähinnä lasten hoitoon kannustavaa, miehiä ei syyllistetä tai heitä ei uhkailla esimerkiksi mahdollisella hedelmättömyydellä kuten naisia.

Syntyvyyden lisäämispuheen tausta löytyy 2000-luvulla kiihtyneestä huolesta väestönkasvun vähenemisestä ja väestörakenteen muutoksesta. Tämä näkyi selkeästi myös eduskunnan keskustelussa, syntyvyyden kasvun tarpeellisuutta perusteltiin yhteiskunnan etu-diskurssissa erityisesti taloudellisilla ja nationalistisilla argumenteilla. Samaan tapaan väestönkasvun tarpeellisuutta on perusteltu aikaisemminkin, erityisesti sotavuosina ja niiden jälkeisenä aikana. Tuolloin "syntyneisyyden" vähenemisen pelättiin aiheuttavan vahinkoa talouselämälle, vähentävän yhteiskunnallista uudistustahtoa ja nostavan vanhustenhuollon kustannuksia. Huolta kannettiin myös liiallisesta ulkomaalaisten maahanmuutosta. (Nieminen 1941.) Ero nykyiseen väestöpoliittiseen keskusteluun on näkyvimmin siinä, että nyt syntyvyyttä ei perustella sotilaallisen voiman tai väestön laadullisen rakenteen ylläpitämiseksi. Toisaalta nykykeskustelussakin on nähtävissä huoli "suomalaisuuden ominaispiirteiden" säilymisestä eli varsin nationalistisesta puheesta. Yhteistä nykyiselle ja sotavuosien syntyvyyskeskustelulle näyttää lisäksi olevan se, että yhteiskunnalla uskotaan olevan lupa velvoittaa kansalaisiaan sitoutumaan yhteisen syntyvyystavoitteen saavuttamiseen. Esimerkiksi Väestöliiton ensimmäisessä ohjelmassa vuodelta 1941 vedottiin kansalaisten vastuuntuntoon ja lasten hankkiminen nähtiin kuuluvan kansalaisten velvollisuuksiin. Eduskuntakeskustelussa tämä tuli esiin selkeimmin sukupuolisidonnaisuutta tarkastelevassa analyysissä, josta on nähtävissä, että nimenomaan naisia velvoitetaan hankkimaan lapsia.

Julkinen keskustelu työn ja perheen paremmasta yhteensovittamisesta on jatkunut koko tutkimukseni teon ajan vilkkaana ja aiheesta on ilmestynyt useita julkaisuja. Keskustelu keskittyy lähinnä perhekustannusten tasapuolisempaan jakaantumiseen ja määräaikaisten työsuhteiden vakinaistamiseen. Myös eduskunnan syntyvyyskeskustelussa aihetta

käsiteltiin laajasti, työn ja perheen yhteensovittamisen ongelmat nähtiin yhtenä suurimmista esteistä syntyvyyden kasvulle. Työelämän nähtiin olevan muuttumassa yhä vaativammaksi, mihin yhteiskunnan olisi puututtava. Ongelman nähtiin koskettavan lähinnä naisia ja keskustelun voikin tiivistää käsittelevän nimenomaan tasa-arvokysymyksiä työelämässä. Mielenkiintoista kyllä, tasa-arvokysymykset eivät juuri näy muissa syntyvyyden lisäämispuhetta tukevissa diskursseissa. Tasa-arvoa lisääviksi toimiksi nähtiin ennen kaikkea naisten työmarkkina-asemaa parantavat toimet, naisten ja miesten tasa-arvosta esimerkiksi lasten hoidon tai kotitöiden osalta ei keskusteltu juuri ollenkaan, vaikka muuten puututtiin melko suoraan yksilöiden arvomaailmaan ja lasten hankintaa koskeviin päätöksiin. Kuten hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa vuosille 2004-2007 (2005), myös eduskunnan syntyvyyskeskustelussa halutaan lähinnä "kannustaa" isää käyttämän perhevapaitaan kehittämällä niin sanottua isäkuukautta ja muita vanhempainetuuksia. Nämä maininnat olivat kuitenkin melko vähäisiä, mikä osaltaan tukee oletusta syntyvyyskeskustelun sukupuolisidonnaisuudesta.

Perheen arvostuksen lisäämistä vaativia puheenvuoroja oli eduskuntakeskustelussa useita, ja nimeämäni perhekeskeisyyden lisäämiskurssin käsittely on saanut työssäni paljon tilaa. Tässä diskurssissa korostuu perheiden koossapysymisen ja arvostamisen merkitys syntyvyyden kannalta. Tällä hetkellä yhteiskunnan ei nähdä olevan tarpeeksi perhemyönteinen eikä lapsiperheitä myöskään tueta tarpeeksi. Tavoitteena on erityisesti monilapsisten perheiden tukeminen perhepolitiikan avulla, sillä väestönkasvun nähdään olevan juuri näiden perheiden harteilla. Samanlaista ajattelutapaa voidaan nähdä sodanjälkeisten vuosien väestöpolitiikassa. Tässä kuva perheestä on usein perinteisen ydinperhemallin mukainen, vaikka puheessa halutaankin korostaa sitä, miten yhteiskunnan on huomioitava paremmin perheessä tapahtunut "murros" ja erilaiset perhemuodot. Yksilön valintoja perheen perustamisen lykkäämisestä tai siitä, ettei hankita ollenkaan lapsia, kritisoidaan suhteellisen voimakkaasti.

Osittain tämän ymmärretään johtuvan tällä hetkellä vaikuttavista kulttuurisista "trendeistä", jotka suosivat modernia itsenäistä ja riippumatonta elämäntapaa ilman lapsia, osittain perheiden nähdään laskevan entistä tarkempaan lasten hankinnan kustannuksia. Myös jälkimmäisessä tapauksessa on osittain nähtävissä kritisoiva

suhtautuminen tämäntyyppiseen laskennallisuuteen, jossa taloudellisten arvojen nähdään ohittavan muut arvot. Toisaalta lapsiperheiden taloudelliset ja elämän muut epävarmuustekijät nähdään ymmärtävässä valossa ja yhteiskunnalta perätäänkin enemmän tukea perheille. Perheiden nähdään tarvitsevan tukea sekä parisuhteen että vanhemmuuden ja kasvatustyön hoitamisessa. Syntyvyyskeskustelun perhekeskeisyyden lisäämisdiskurssissa on osittain samoja piirteitä kuin Jallinojan (2006) mediasta ja yhteiskunnallisesta liikehdinnästä paikantamassa 2000-luvun familistisessä käänneessä. Nykyinen, moderni familismi eroaa kuitenkin esimerkiksi 1950-luvun kotiäitiyttä korostavasta familismista siinä, että se sallii useiden modernien käytäntöjen, kuten päivähoidon, jatkuvuuden. Samoin eduskunnan syntyvyyskeskustelussa ei varsinaisesti vaadittu äitejä jäämään kotiin, vaikka laaja puolustus kotihoidontuen säilyttämisen puolesta kertookin kotiäitiyden arvostuksesta. Perheen arvostaminen näyttäytyi myös syntyvyyskeskustelussa arvona sinänsä, joskin on muistettava, että sen taustalla vaikuttavat myös väestöpoliittiset tavoitteet.

Syntyvyyden lisäämispuheen rinnalla kulki keskustelussa toinen argumentaatiopositio, yksilön valintapuhe. Siinä puolestaan näkyi taustalla liberalistinen näkemys valtion tehtävistä. Puheessa ei täysin pois suljeta väestöpoliittisen syntyvyystavoitteen asettamisen ja siihen pyrkimisen oikeutusta, mutta aihe nähdään kuitenkin hyvin vaikeana käsitellä. Pyrkimys vaikuttaa syntyvyyteen nähtiin olevan ristiriidassa yksilön oikeuksien kanssa tehdä itse omat päätöksensä, myös lasten hankintaan liittyen. Puheen mukaan kyse on selkeästi yksityiseen alueeseen kuuluvista asioista, johon valtiolla ei ole oikeutta puuttua. Vaikka kaikki edellytykset hankkia lapsia olisivat kunnossa, yksilöillä on myös oikeus olla hankkimatta lapsia. Lisäksi väestö- ja perhepolitiikan mahdollisuuksia vaikuttaa syntyvyyteen epäiltiin. Toisaalta yhteiskunnalta odotetaan niiden esteiden poistamista, jotka näyttävät estävän yksilöitä hankkimasta haluamaansa määrää lapsia.

Tutkimukseni lopullisena johtopäätöksenä voidaan pitää eduskunnan syntyvyyskeskustelun monimuotoista luonnetta. Keskustelussa kulkee eräänlaisena punaisena lankana se, missä määrin valtio voi, saa ja sen on mahdollista vaikuttaa syntyvyyteen. Tämä julkisen ja yksityisen raja ei näyttäydy kuitenkaan selkeänä, vaan se on jatkuvassa liikkeessä. Syntyvyyskeskusteluun liittyy myös syntyvyyteen

vaikuttamisen kohteen, tässä usein sukupuolineutraalein käsittein esiintyvän väestön, toisaalta selkeästi enemmän naisen, kuin miehen, asema keskustelussa.

Teoreettiset ja metodiset valintani ovat tuntuneet melko onnistuneilta, lähinnä ongelmia ovat tuottaneet laadullisten tutkimusmenetelmien tuntemattomuus itselleni ja "tekiessä opettelu" haastavuus. Diskurssianalyysin avulla olen kuitenkin voinut tehdä hyvin aineistolähtöistä tutkimusta, mikä on näyttänyt sopivan aineistooni hyvin. Tutkimukseni on pohjautunut sosiaalisen konstruktionismin ideaan todellisuuden tulkinnallisesta luonteesta. Syntyvyyskeskustelussakin ei vain puhuta syntyvyyteen vaikuttamisesta, sillä myös tuotetaan tiettyjä merkityksiä ja ilmiötä nimeltä "syntyvyysongelma". Johtopäätökseni eduskunnan syntyvyyskeskustelusta ovat kuitenkin vain yksi, rajallinen tulkinta aiheesta. Esimerkiksi paikantamani yksilön valintaa korostava individualistinen puhetapa saattaa olla yleisempää muualla kuin eduskuntakeskusteluissa. Tähän suuntaan näyttää ainakin puhe työmarkkinoiden toiminnasta olevan menossa. Mielenkiintoista onkin seurata, mihin suuntaan syntyvyyskeskustelu on tulevaisuudessa kehittymässä. Lisäksi tulkintaani ovat muokanneet analyysin edetessä tekemäni rajaukset. Koko väestöpoliittinen keskusteluhan käsittelee monta erilaista teemaa, esimerkiksi maahanmuuttokeskustelun rajaaminen pois omasta aineistostani on rajannut myös oman tutkimukseni näkökulmaa. En myöskään ole tarkastellut kansanedustajien puheenvuoroja heidän puoluepoliittisen taustansa kautta, vaikka myös tämä olisi ollut varmasti hedelmällistä ja olisi kertonut eri puolueiden suhtautumisesta väestöpoliittiseen keskusteluun. Myös väestöpolitiikka on puoluepolitiikkaa ja eri puolueet ajavat sen kautta omia näkemyksiään. On myös mielenkiintoista, että juuri keskustalainen pääministeri on ollut keskustelun avaajana, ovathan esimerkiksi Väestöliiton juuret melko keskustalaiset (ent. Maalaisliitto).

Vaikka juuri tämän syntyvyyskeskustelun tarkasteleminen ei kerro kaikkea koko tällä hetkellä käydyistä väestöpolitiikasta, se toivoakseni antaa kuitenkin kuvan sen monimuotoisuudesta. Graduni viimeistelyvaiheessa olen seurannut uutisointia syntyvyyden kehityksestä. Suomessa syntyvyys on jonkin verran noussut vuonna 2006 edellisiin vuosiin verrattuna. Mielenkiintoista olisikin pohtia, missä määrin 2000-luvulla heränneellä väestöpoliittisella keskustelulla on ollut tähän vaikutusta.

Lähdeluettelo

- Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino.
- Auvinen, Riitta (1991) Äitiyssuojelusta perhekasvatukseen. Teoksessa Perheen puolesta. Väestöliitto 1941-1991. Helsinki: Väestöliitto, 205–242.
- Billig, Michael (1987) *Arguing and Thinking. A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Billig, Michael (1991) *Ideology and Opinions. Studies in Rhetorical Psychology*. London: Sage.
- Brown, Jessica & Ferree, Myra (2005) Close your eyes and think of England. Pronatalism in the British Print Media. *Gender & Society* 19 (1), 5–24.
- Burr, Vivien (1998) Overview: Realism, Relativism, Social Constructionism and Discourse. Teoksessa Ian Parker (toim.) *Social Constructionism, Discourse and Realism*. London: Sage, 13–25.
- Burr, Vivien (2003) *Social Constructionism*. London: Routledge.
- Duden, Barbara (1994) Väestö käsitteenä (suom. Sirpa Meriläinen). Teoksessa Eeva Ollila & Päivi Topo & Meri Koivusalo & Kristiina Kajesalo (toim.) *Vallaton väestö. Kansallisia ja kansainvälisiä väestöpoliittisia kysymyksiä*. Helsinki: WSOY, 40–51.
- Durkheim, Émile (1980) *Uskontoelämän alkeismuodot* (suom. Seppo Randell). Helsinki: Tammi (ransk.alkuteos 1912).
- Eräsaari, Leena & Julkunen, Raija & Silius, Harriet (1995) *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Vastapaino: Tampere.
- Eurostat väestöennuste 2006. [www-dokumentti] <<http://epp.eurostat.cec.eu.int>>. Luettu 10.10.2006.
- Fairclough, Norman (2003) *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research*. London: Routledge.
- Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) (2003) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Foucault, Michel (1981) *The History of Sexuality. Volume I: an Introduction*. Harmondsworth: Penguin.

Fraser, Nancy (2000) *After the Family Wage: a Postindustrial Thought Experiment*. Teoksessa Barbara Hobson (toim.) *Gender and Citizenship in Transition*. Macmillan Press.

Gergen, Kenneth J. (1998) *Constructionist Dialogues and the Vicissitudes of the Political*. Teoksessa Irving Velody & Robin Williams. *Politics of Constructionism*. London: Sage, 33–48.

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2004-2007 (2005). Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 2005:1. Helsinki.

Helén, Ilpo (1997) *Äidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus.

Helsingin Sanomat 6.1.2007. Lääkärit rohkaisevat nuoria naisia hankkimaan lapsia jo opiskeluaikana, reportaasi.

Hiilamo, Heikki (2000) *Perhepolitiikka mikrotasolla 1991-1999. Yhteiskuntapolitiikka* 65 (6), 502–519.

Hiilamo, Heikki (2002a) *The Rise and Fall of Nordic Family Policy? Historical Development and Changes During the 1990s in Sweden and Finland*. University of Turku. Department of Social Policy. Helsinki: STAKES, Research Report 125.

Hiilamo, Heikki (2002b) *Perhepolitiikka vedenjakajalla. Suomen ja Ruotsin linjavalinnat 1997-2002*. STAKES, aiheita 13/2002.

Hiilamo, Heikki (2006) *Akantappolaista isäkiintiöön. Perhepolitiikan pitkä linja Suomessa ja Ruotsissa*. Helsinki: STAKES.

Hoikkala, Tommi (1993) *Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit*. Helsinki: Gaudeamus.

Jallinoja, Riitta (2006) *Perheen vastaisku: familistista käännettä jäljittämässä*. Helsinki: Gaudeamus.

Jokinen, Arja (1993) *Poliitikkojen puheet puntarissa: kaupunginvaltuutettujen asunnottomuuspuheiden retoriikka*. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 189–226.

Jokinen, Arja (1999a) *Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin*. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 37–53.

Jokinen, Arja (1999b) *Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen*. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 126–159.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1999) Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 54–97.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993a) Johdanto: Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993b) Diskursiivinen maailma. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 17–47.

Jokinen, Eeva (1996) Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Tampere: Gaudeamus.

Kautto, Mikko (2004a) Johdanto: Syntyvyys ja maahanmuutto vaikuttavat väestökehitykseen. Teoksessa Väestökehitykseen vaikuttaminen - tulisiko syntyvyyttä ja maahanmuutto lisätä? Tulevaisuusselonteon liiteraportti 3. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 31/2004, 7–12.

Kautto, Mikko (2004b) Syntyvyyteen vaikuttaminen. Teoksessa Väestökehitykseen vaikuttaminen - tulisiko syntyvyyttä ja maahanmuutto lisätä? Tulevaisuusselonteon liiteraportti 3. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 31/2004, 31–50.

Keränen, Marja (1995) Yksityisen ja julkisen muuttuvat rajat. Teoksessa Leena Eräsaari & Raija Julkunen & Harriet Silius (toim.) Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Tampere: Vastapaino, 29–48.

Koivusalo, Markku (1994) Keskitetystä valtiosta kehitysmaihin (eli kartoitus väestöongelmasta). Teoksessa Eeva Ollila & Päivi Topo & Meri Koivusalo & Kristiina Kajesalo (toim.) Vallaton väestö. Kansallisia ja kansainvälisiä väestöpoliittisia kysymyksiä. Helsinki: WSOY, 52–83.

Kontula, Osmo (2004) Perhebarometri 2004. Perhepolitiikka käännekohdassa. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 18/2004. Helsinki: Väestöliitto.

Kontula, Osmo & Miettinen, Anneli (2005) Synthesis Report on Demographic Behaviour, Existing Population Related Policies and Expectations Men and Women Have Concerning the State. Work Package 4, report D 15. The Population Research Institute. WORKING PAPERS E 19/2005. Helsinki: Väestöliitto.

Majava, Altti (1998) Ongelmallinen väestöpolitiikka. Teoksessa Kari Pitkänen (toim.) Artikkeleita Suomen väestöntutkimuksesta. Helsingin yliopisto/Sosiologian laitoksen monisteita, nro 61/1998, 253–262.

Malthus, Thomas Robert (1992) An Essay on the Principle of Population. Selected and introduced by Donald Winch. Cambridge University Press.

Miettinen, Anneli & Manninen, Aino (2006) Sovittelua ja sopeutumista. Työn ja perheen yhteensovittamisen kysymyksiä määräaikaista tai osa-aikatyötä tekevien perheissä. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 23/2006. Helsinki: Väestöliitto.

Mills, Sara (1995) *Feminist Stylistics*. London and New York: Routledge.

Myrdal, Alva & Gunnar (1935) *Kris i befolkningsfrågan*. Stockholm: Bonnier.

Nieminen, Armas (1941) *Väestökysymys entisinä aikoina ja nykyään*. Helsinki: WSOY.

Nätkin, Ritva (1997) *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Helsinki: Gaudeamus.

Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (2007) *Johdanto. Perhetyön tieto ja kritiikki*. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino (ilmestyy 2007).

Ollila, Eeva (1994) *Väestöpoliittinen ajattelu Suomessa*. Teoksessa Eeva Ollila & Päivi Topo & Meri Koivusalo & Kristiina Kajesalo (toim.) *Vallaton väestö. Kansallisia ja kansainvälisiä väestöpoliittisia kysymyksiä*. Helsinki: WSOY, 84–98.

Ollila, Eeva & Topo, Päivi & Koivusalo, Meri & Kristiina Kajesalo (toim.) (1994) *Vallaton väestö. Kansallisia ja kansainvälisiä väestöpoliittisia kysymyksiä*. Helsinki: WSOY.

Paajanen, Pirjo (2002) *Perhebarometri 2002. Saako haikara tulla käymään? Suomalaisten lastenhankinnan ihanteet ja todellisuus*. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 14/2002. Helsinki: Väestöliitto.

Paajanen, Pirjo (2005) *Perhebarometri 2005. Eri teitä vanhemmuuteen - kaksikymppisenä ja kolmekymppisenä lapsen saaneiden näkemyksiä perheellistymisestä ja vanhemmuudesta*. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 21/2005. Helsinki: Väestöliitto.

Palonen, Kari & Summa, Hilikka (1996) *Johdanto: Retorinen käänne? Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 7–19.

Peräkylä, Anssi (1990) *Kuoleman monet kasvot. Identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa*. Tampere: Vastapaino.

Pitkänen, Kari (1994) *Väestöpoliittisen ajattelun kehityslinjat Suomessa. Hyvinvointikatsaus 1/1994, 2–5*.

PTK 64/2005 vp. Eduskunnan palautekeskustelu.

Rauttamo, Mari (1980) *Valistusjärjestöstä toimeenpanevaksi väestöpoliittiseksi elimeksi. Väestöliiton syntyhistoria ja liiton toimintaa vuosina 1941-1960*. Helsinki: Väestöliitto.

Sihto, Matti (2003) Varautuminen suurten ikäluokkien aiheuttamaan työmarkkinamuutokseen. Projektin loppuraportti. Työhallinnon julkaisu nro 320. Työministeriö.

Sillanpää, Matti (2004) Syntyvyyden nousu on elinehto kansan ja kulttuurin säilymiselle. Sosiaaliturva 6/2004, 18–19.

Silverman, David (2000) Doing qualitative research: a practical handbook. London: Sage.

Strömmer, Aarno (1991) Väestönkehitys ja väestöpolitiikka. Teoksessa Perheen puolesta. Väestöliitto 1941-1991. Helsinki: Väestöliitto, 40–79.

Summa, Hilka (1989) Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A 17. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Suoninen, Eero (1999) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 17–36.

Söderling, Ismo (2004) Väestöpolitiikka historiallisessa tarkastelussa ja eurooppalaisessa vertailussa. Teoksessa Väestökehitykseen vaikuttaminen - tulisiko syntyvyyttä ja maahanmuuttoa lisätä? Tulevaisuusselonteon liiteraportti 3. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 31/2004, 13–18.

Tilastokeskuksen väestöennuste 2004.

[www-dokumentti]

<http://www.stat.fi/til/vaenn/2004/vaenn_2004_2004-09-20_tau_001.html>.

Luettu 10.8.2006.

Tilastokeskuksen väestöennuste 2005.

[www-dokumentti]

<http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#väestöennuste>. Luettu 10.8.2006.

Tilastokeskus 2006.

[www-dokumentti]

<http://www.stat.fi/til/synt/2004/synt_2004_2005-05-13_tie_001.html>. Luettu 10.8.2006.

<http://www.stat.fi/til/vaerak/2005/vaerak_2005_2006-04-13_tie_001.html>. Luettu 10.8.2006.

Turun Sanomat (verkkolehti) 1.8.2003. Matti Vanhasen kolumni Suomen kaksoishaasteesta.[www-dokumentti]

<<http://www.turunsanomat.fi/mielipiteet/?ts=1,3:1009:0:0,4:9:0:0:0;4:8:0:1:2003-08-15;4:139:0:0:0;4:140:0:0:0,104:8:170316,1:0:0:0:0:0>>. Luettu 15.1.2007.

TuVM 1/2005 vp. Tulevaisuusvaliokunnan mietintö.

Vikat, Andres (2004) Syntyvyyteen vaikuttavat tekijät. Teoksessa Väestökehitykseen vaikuttaminen - tulisiko syntyvyyttä ja maahanmuuttoa lisätä? Tulevaisuusselonteon liiteraportti 3. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 31/2004, 20–30.

VNS 8/2004 vp. Hyvä yhteiskunta kaikenikäisille. Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko väestökehityksestä, väestöpolitiikasta ja ikärakenteen muutokseen varautumisesta.

Vuori, Jaana (2001) Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampere University Press.

Väestöliitto (1942) Ohjelma ja säännöt 1941. Helsinki: Väestöliiton julkaisuja nro 2.

Väestöliitto (1973) Entäs nyt suomalainen väestöpolitiikka? Väestöliiton julkaisuja. Kolmikantasarja 3. Helsinki.

Väestöliitto (1975) Väestöliiton väestöpoliittinen ohjelma 1975, moniste.

Väestöliitto (1987) Väestöliiton väestöpoliittinen ohjelma 1987, moniste.

Väestöliitto (2004) Väestöliiton väestöpoliittinen ohjelma 2004. [www-dokumentti] <http://www.vaestoliitto.fi/mp/dp/file_library/x/IMG/1359/file/vpohjelma_lopullinen.pdf>. Luettu 10.8.2006.

Väliverronen, Esa (1993) Diskurssien verkossa. Joukkoviestimet, julkisuus ja valta. Tiedotustutkimus 1/1993, 22–34.

Wallenius, Tapio (2003) Tuomitut vähenemään? Suomalaiset ja lisääntymisen vaikea taito. Elinkeinoelämän valtuuskunnan raportteja. Helsinki: Taloustieto Oy.

Wilska, Terhi-Anna (2005) Joutaako työ - joutaako perhe? Nuorten aikuisten epätyypillisen työn ja työelämän joustojen tarkastelu erityisesti perheiden ja perheellistymisen kannalta. Väestöntutkimuslaitos. Helsinki: Väestöliitto.

3+tiimi. [www-dokumentti]. <<http://www.pcuf.fi/~mjs/alku.htm>>. Luettu 3.1.2006.